

EESTI MAAÜLIKOOL
Majandus- ja sotsiaalinstituut

Sille Pudel

**LEADER-MEETME ETTEVÕTLUSTOETUSTE
PIKAAJALINE MÕJU MTÜ JÄRVA ARENGU PARTNERID
PIIRKONNAS**

THE LONG-TERM INFLUENCE OF ENTREPRENEURIAL
GRANTS OF LEADER MEASURE IN THE AREA OF NGO
JÄRVA ARENGU PARTNERID

Magistritöö
Maamajanduse- ja finantsjuhtimise õppekava

Juhendaja: Maret Prits, MSc

Tartu 2021

Eesti Maaülikool Kreutzwaldi 1, Tartu 51006		Magistritöö lühikokkuvõte	
Autor: Sille Pudel		Õppekava: Maamajandus- ja finantsjuhtimine	
Pealkiri: LEADER-meetme ettevõtlustoetuste pikaajaline mõju MTÜ Järva Arengu Partnerid piirkonnas			
Lehekülgi: 97	Jooniseid: 17	Tabeleid: 6	Lisasid: 5
Osakond / Õppetool: Majandus- ja sotsiaalinstituut ETIS-e teadusvaldkond ja CERC S-i kood: arengualane koostöö S195 Juhendaja(d): Maret Prits <i>MSc</i> Kaitsmiskoht ja -aasta: Tartu 2021			
<p>LEADER-meetme pikaajalise mõju uurimine on vajalik, et hinnata kuivõrd on JAP tegevuspiirkonnas 2008-2013 ettevõtlusmeetmete investeringutoetused mõjutanud meetme eesmärkide täitmist. Euroopa Komisjon soovib kasutada piirkonnale sobilikke mõju uurimise kombineeritud meetodeid. Käesoleva pilootuuringu eesmärk on LEADER-meetme toetuste pikaajalise mõju välja selgitamine MTÜ Järva Arengu Partnerid piirkonna 2008-2013 ettevõtlusprojektitoetuste baasil. Tegemist on juhtumiuuringuga. Töös on kasutatud kombineeritud meetodikat. Kvantitatiivse meetodina kasutatakse diferentshinnangut võrdlusgrupita, kus võrreldakse sama grupi minevikuväärtuseid ja mille mõõdikuteks on müügitulu kasv, uued tooted/teenused, loodud ja säilitatud töökohad. Sotsiaalset mõju uuritakse kvalitatiivselt läbi LEADER-lähenemise seitsme elemendi rakendumise piirkonna ja ettevõtete arendamisse. Pikaajaline sotsiaalmajanduslik mõju on avaldunud 25 rahastatud ettevõtte müügitulu kasvus, uutes väljaarendatud toodetes/teenustes ja piirkonda loodud uutes töökohtades. 15 taotlejat ei ole meetme eesmärke täitnud, neil puudus ühel või mitmel aastal müügitulu, ei arendatud välja ühtki uut toodet ega teenust või puudusid töötajad. LEADER-lähenemise seitsmest elemendist on kõige enam rakendunud koostöö ja võrgustikutöö elemendid, kuid teisi elemente ei teatud ning elementide mõju ei ole laiemale üldsusele tuntud. Uuringus piloteeritud meetodikat saab kasutada LEADER-meetme pikaajalise sotsiaalmajandusliku mõju hindamisel ka teistes LEADER tegevusgruppides, kuna hindamiskriteeriumid ja mõõdikud vastavad MAK LEADER-meetme tulemusmõõdikutele.</p>			
Märksõnad: LEADER-lähenemine, ettevõtlustoetused, pikaajaline mõju, tegevusgrupp, hindamine			

Estonian University of Life Sciences Kreutzwaldi 1, Tartu 51006		Abstract of Master's Thesis	
Author: Sille Pudel		Curriculum: Accounting and Financial Management	
Title: The long-term influence of entrepreneurial grants of LEADER measure in the area of NGO Järva Arengu Partnerid			
Pages: 97	Figures: 17	Tables: 6	Appendixes: 5
Department / Chair: The Institute of Economics and Social Sciences Field of research and (CERC S) code: Development cooperation S195 Supervisors: Maret Prits <i>MSc</i> Place and date: Tartu 2021			
<p>The evaluation of long-term influence of the LEADER-measure is necessary to determine the extent to which the investment support of entrepreneurship measure in the JAP area over the 2008-2013 period has met its objectives. The European Commission recommends the use of the combined methods to evaluate the influence in the region. The purpose of this work is to identify the long-term impact of LEADER-measure using a pilot study about the NGO Järva Arengu Partnerid entrepreneurial projects in the area over the 2008-2013 period. In this case study, the combined methodology has been adapted for piloting using a differential ratio of comparison with the growth of sales revenue, new products/services, jobs created and maintained comparing these with the same group's past values. From a social point of view, the implementation of the seven elements of the LEADER approach was explored by examining the development of the region and enterprises. A long-term socio-economic impact on the JAP area in terms of sales revenue, new developed products/services and new jobs in the region was identified in respect of 25 applicants. However, 15 applicants did not fulfill the objectives of the measure meaning no new product or service was launched or no jobs were created. The most implemented LEADER measure out of the seven LEADER elements turned out to be cooperation and networking, but the study revealed that other elements and their impact were not well known to a wider public. In the future, it is possible to use the evaluation method tested to assess the long-term socio-economic impact of the LEADER measure in other action groups, as the evaluation criteria meets the MAK LEADER performance measure.</p>			
Keywords: LEADER-approach, entrepreneurial grants, long-term influence, Local Action Group, evaluation			

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	6
1. LEADER-MEETME OLEMUS JA ROLL.....	9
1.1. Maapiirkonna ettevõtlus ja maapiirkonna ettevõtlustoetused.....	9
1.2. LEADER-meetme olemus ja roll tegevuspiirkonna ettevõtluse edendamisel.....	17
1.3. LEADER-meetme sotsiaalmajanduslike mõjude hindamise meetodid.....	22
2. LEADER-MEETME ETTEVÕTLUSTOETUSTE PIKAAJALINE MÕJU MTÜ JÄRVA ARENGU PARTNERID TEGEVUSPIIRKONNAS.....	37
2.1. Uurimistöo meetodika.....	37
2.2. LEADER-meetme MTÜ Järva Arengu Partnerid 2008-2013 strateegia ettevõtlusmeetmete sotsiaalmajanduslik mõju.....	43
2.3. LEADER-lähenemise seitsme põhielemendi rakendumine MTÜ Järva Arengu Partnerid tegevuspiirkonnas.....	65
KOKKUVÕTE.....	71
KASUTATUD KIRJANDUS.....	78
LISAD.....	85
Lisa 1. MTÜ Järva Arengu Partnerid 2008-2013 ettevõtluse investeringumeetmete rahastatud projektid.....	86
Lisa 2. Veebiküsitluse küsimustik.....	89
Lisa 3. MTÜ Järva Arengu Partnerid tegevuspiirkonna elanike arv 31.12.2007 ja 31.12.2014 seisuga.....	94
Lisa 4. MTÜ Järva Arengu Partnerid 2008-2013 ettevõtluse investeringumeetmete rahastatud summad piirkonna põhiselt ühe elaniku kohta.....	95
Lisa 5. Intervjuu küsimustik.....	96

KASUTATUD LÜHENDID JA MÕISTED

CMEF - ühine seire- ja hindamisraamistik

Diferentshinnang – meetod, mis hindab muutust aja ja võrdluseks on sama grupi minevikuväärtused

EAS – Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus

EL – Euroopa Liit

Ettevõtluse investeringumeetmed – JAP 2008-2013 strateegia prioriteedi 2 alameetmed 3.2 ja 4.2

FIE – füüsilisest isikust ettevõtja

JAP – MTÜ Järva Arengu Partnerid

Kohalik tegevusgrupp - avaliku ja erasektori partnerlusel loodud piirkondlik tegevusgrupp

Klaster – käesolevas töös ühetaoliste statistiliste kriteeriumitega piirkondade kogum

LEADER - *Liaison Entre Actions de Developpement de l'Economie Rurale*. LEADER on Euroopa Liidu programm, mille eesmärk on kohaliku elu edendamine maapiirkonnas.

Local Action Group – lühendina *LAG*, mis tõlkes tähendab „kohalik tegevusgrupp“

MAK – Eesti maaelu arengukava

MTÜ – mittetulundusühing

OECD - *Organisation for Economic Cooperation and Development*. Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon

Piloteerima – katsetatakse kombineeritud metoodikat ja selle moodsuse ning kriteeriumite tulemuslikkust

PRIA – Põllumajandus Registrate ja Informatsiooni Amet

Rahastatud – käesoleva töö kontekstis kui välja makstud projektitoetus

SA – sihtasutus

KOV – kohalik omavalitsus

SISSEJUHATUS

Magistritöö valdkonnaks on arengualane koostöö ning teema on 2008-2013 perioodi LEADER-meetme ettevõtlustoetuste pikaajaline mõju MTÜ Järva Arengu Partnerid piirkonnas.

LEADER-meetme pikaajalise mõju uurimine on vajalik, et hinnata kuivõrd on JAP tegevuspiirkonnas 2008-2013 ettevõtlusmeetmete investeringutoetused mõjutanud meetme eesmärkide täitmist toetuse kohustusliku sihtotstarbelise investeringu kasutamise aja ehk viie aasta möödudes peale toetuse saamist.

LEADER-toetuste pikaajalist mõju ei ole 2008-2013 ettevõtlustoetuste sihipärase kasutamise aja ehk viie aasta möödudes JAP piirkonnas hinnatud ning ei ole teada, mis ja kuivõrd on nende toetuste läbi JAPi maapiirkonna ettevõtlusmaastikul viie aasta möödudes paremaks või halvemaks muutunud. Vaja on uurida 2008-2013 rahastatud toetuste baasil JAPi ettevõtlusmeetmete LEADER-eesmärkide täitmise pikaajalist mõju, kuna ettevõtlusmeetmesse oli suunatud kõige enam raha ja rahastuse oodatav mõju nii ettevõtetele ja piirkondadele oli ettevõtlusmeetmes kõige suurem. Teema on aktuaalne ka teiste LEADER-tegevusgruppide jaoks, sest kõigis tegevuspiirkondades on oluline uurida ellu viidud LEADER-meetme projektide pikaajalist mõju ettevõtlusele. Uuringu alusel saab teha ettepanekuid meetmete mõju suurendamiseks ja LEADER-lähenemise efektiivsust suurendada, tehes strateegilisi muudatusi järgmiste perioodide meetmetes ja projektide hindamises. Saadud teadmisi on võimalik kasutada järgnevate perioodide LEADER-strateegiatas ettevõtluse investeringu meetmete väljatöötamisel.

Esimesest LEADER-meetme elluviimise perioodist 2008-2013 on JAP piirkonnas toonase perioodi viimase taotlusvooru ettevõtluse investeringu projektide elluviimisest ja sihipärase kasutamise ajast möödunud viis aastat aastal 2018 ning varem polnud võimalik kogu esimese perioodi toetuste pikaajalist mõju uurida. Ühtset metoodikat, kuidas Eestis tegevusgruppide tasemel LEADER-meetme toetuste pikaajalisi sotsiaalmajanduslikke mõjusid uurida, ei ole. Euroopa Komisjon on soovitanud kasutada erinevaid piirkonnale sobilikke mõjude uurimise kombineeritud meetodeid ja neid rakendada Käesolevas pilootuuringus

katsetatakse 2008-2013 JAP piirkonnas rahastatud ettevõtluse investeeringu toetuste baasil LEADER-meetme pikaajalise mõju hindamise kombineeritud meetodikat, et tulevikus uurida sama meetodikaga 2014-2020 ellu viidud investeeringute pikaajalist mõju ning teha ettepanekuid tegevusgrupi 2021-2027 strateegiasse.

Uurimustöö probleem: Seni pole teada, missugune on LEADER-meetme 2008-2013 JAPi piirkonnas määratud ja PRIA poolt välja makstud ettevõtlusmeetme toetuste pikaajaline mõju ettevõtluse ja piirkonna arengule peale sihipärase investeeringu kasutamise aja lõppu, sest 2013.aastal määratud toetuste investeeringute sihipärase kasutamise ajast on nüüdseks möödas kohustuslik järelvalve periood viis aastat ning varem pikaajalist mõju uuritud ei ole. Puudub ühtne meetodika selle probleemi uurimiseks.

Käesoleva pilootuuringu eesmärk on LEADER-meetme toetuste pikaajalise mõju välja selgitamine MTÜ Järva Arengu Partnerid piirkonna 2008-2013 ettevõtlusprojektitoetuste baasil.

Magistritöö uurimusküsimused:

1. Missugune on LEADER-meetme JAP 2008-2013 strateegia ettevõtluse investeeringu meetmete pikaajaline sotsiaalmajanduslik mõju?
  - 1.1 Kuivõrd ja mil määral on täidetud JAP 2008-2013 strateegia ettevõtluse investeeringu meetmete eesmärgid (saavutatud müügitulu kasv, uute toodete teenuste välja arendamine, uute töökohtade loomine) viis aastat peale projekti elluviimist?
  - 1.2 Kuidas on LEADER-meetme toetused mõjutanud JAP piirkonna ja rahastuse saanud ettevõtete arengut?
  - 1.3 Millist sotsiaalset mõju on LEADER-lähenemise seitse elementi avaldanud JAP tegevuspiirkonnale perioodil 2008-2013 vastajate hinnangul?
2. Milliseid LEADER-meetme pikaajalise mõju hindamise kriteeriume ja mõõdikuid on võimalik kasutada projektitulemuste pikaajalise mõju hindamiseks järgmistel strateegilistel perioodidel?

Magistritöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis antakse teoreetiline ülevaade maapiirkonna ettevõtlusest ja maapiirkonna ettevõtlustoetustest, LEADER-meetme olemusest ja rollist tegevuspiirkonna edendamisel ning tuuakse välja erinevad ettevõtlusmeetmete sotsiaalmajandusliku mõju hindamise teoreetilised lähenemised.

Teises peatükis keskendutakse JAP 2008-2013 strateegia alusel määratud MAK LEADER-meetme ettevõtlustoetuste pikaajalise sotsiaalmajandusliku mõju väljaselgitamisele tegevusgrupi piirkonnas.

Eesmärgi saavutamiseks kasutatakse metodoloogilise alusena kombineeritud metoodikaga juhtumiuuringut, milles peamiselt kasutatakse diferentshinnangut võrdlusgrupita ja võrreldakse sama grupi minevikuväärtuseid. Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks kasutatakse kvalitatiivseid ja kvantitatiivseid analüüsi meetodeid ning esmaseid ja teiseseid allikaid. Küsimustike, intervjuude ja dokumentide kvalitatiivse sisuanalüüsi ning küsimustike ja majandusaasta aruannete kvantitatiivse analüüsiga selgitatakse välja 2008-2013 määratud MAK LEADER-meetme ettevõtlustoetuste pikaajaline mõju JAP tegevusgrupi piirkonnas. Tegemist on pilootuuringuga, kuna tegevuspiirkonna tasandil ei ole varem pikaajalist mõju uuritud. Pilootuuringuga katsetatakse valitud metoodikate ja hindamiskriteeriumite sobivust. Uuringule toetudes jõutakse autori poolsete järelduste ja ettepanekuteni.

Magistritöö praktiline väljund on JAP 2008-2013 ettevõtluse investeringumeetmete pikaajalise mõju hindamise metoodika ja tulemused, mida saab kasutada JAP 2014-2020 strateegia pikaajalise mõju hindamisel ning teha selle alusel ettepanekud JAP 2021-2027 strateegiasse.

Magistritöö autor tänab lõputöö juhendajat Maret Pritsi, kes oli abiks ning toeks magistritöö koostamise protsessis. Samuti tänab autor JAPi juhatust, tegevjuhti ja taotlejaid meeldiva ning sõbraliku koostöö eest.

1. LEADER-MEETME OLEMUS JA ROLL

1.1. Maapiirkonna ettevõtlus ja maapiirkonna ettevõtlustoetused

Elujõulised maapiirkonnad on kestliku arengu aluseks. Maapiirkonnad võivad olla erineva arengutasemega nii elukeskkonna kui ettevõtluskeskkonna seisukohast, samuti varieeruvad maapiirkonnad elanike arvu ja seal tegutsevate ettevõtete ning vabaihenduste hulga osas. Maapiirkondade ja sealse elu- ning ettevõtluskeskkonna tasakaalustatud arengut soodustatakse riiklikult erinevate toetuste toel. Maapiirkonna ja ettevõtluse mõistel on mitmeid erinevaid käsitlusi.

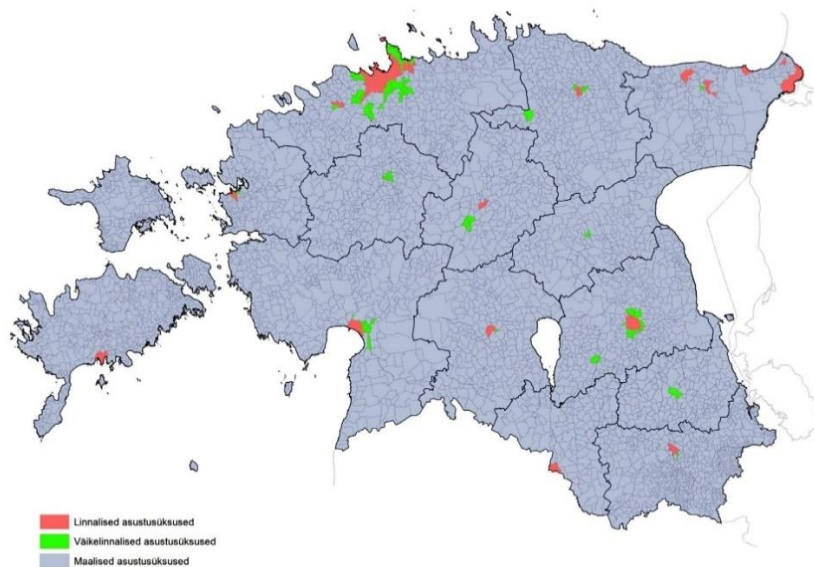
Maapiirkond on koduks 96 miljonile inimesele ja katab 45% Euroopa Liidu territooriumist. Need piirkonnad toodavad kõrge kvaliteediga toidusaaduseid ja muid tooteid ning toetavad Euroopa kultuuri oma rikkuse ja erinevustega. Neil on oluline roll loodusressursside tagamisel ja kliima mõjude leevendajana, mille tõttu on nad olulisteks osadeks roheline ja jätkusuutliku Euroopale üleminekul. (European Commission...2020: 1) Linnastumise tingimustes vajatakse tugevat maapiirkonda, mis suudab täita eelpool nimetatud rolle ning tagada kogu elanikkonna varustatus toiduga. Maapiirkonna teevad eriliseks kohalikud kogukonnad.

OECD määratluses eristatakse kaht maapiirkonna tasandit - kohalikku ja piirkondlikku. Kohalikul tasandil määratleb OECD maakogukondi, mille rahvastikutihedus on alla 150 elanikku ruutkilomeetril. (Eesti Maaelu...2015: 8) Eesti mõistes ei ole sellist lähenemist võimalik kasutada, kuna 2011 aasta rahvaloenduse andmetel on enamikes omavalitsustes keskmiselt alla 30 inimese ruutkilomeetri kohta, mis jääb selgelt alla OECD maapiirkonna määratlusele 150 inimese ruutkilomeetri kohta. (Statistikaamet...2014: 2) Eesti ja Euroopa maapiirkonnad on erinevad arvestades inimeste asustustihedust. Samuti erinevad Eestis ja Euroopas varasemalt kasutuses olnud maa ja linna liigitused.

Liigenduse linn-maa asemel on Euroopas kasutusele võetud tiheasustusega paikkonna mõiste ja selle arendusena ka territooriumi kolmetasemeline liigendus: tiheasustuse ala,

keskmise linnastumise ala ja hõreasustuse ala. Suurima asustustihedusega piirkonnad (linnakeskused) on piirkonnad, kus asustustihedus on vähemalt 1500 inimest ruutkilomeetri kohta ja piirkonnas elab vähemalt 50 000 inimest. Linnapiirkonnaks loetakse vähemalt 5000 elanikuga alad, kus asustustihedus on vähemalt 300 inimest ruutkilomeetri kohta. Ülejäänud piirkonnad on maapiirkonnad. (Eesti rahvastik...2014: 40)

Eestis oli Statistikaameti poolt kuni 2018 aastani määratlemise aluseks maa- ja linnarahvastiku asustusüksuse tüüp. Hoogustunud eeslinnastumise tõttu ei õigustanud selline jaotamine ennast, sest suurte linnade naabruses paiknevate asustusüksuste rahvaarv oli mitu korda suurenenud, aga nad määrati endiselt maarahvastiku hulka. 2017 haldusreform oli sobiv hetk muuta senist lähenemist ning otsustati maa- ja linnarahvastiku määramiseks kasutusele võtta rahvusvaheliselt tunnustatud meetodika niisuguste klastrite järgi, mis on sarnase rahvastikutihedusega. Samas ei rahulda rahvusvaheliselt kasutatavad kriteeriumid maa- ja linnapiirkondade määramiseks Eesti vajadust, sest ländid on liiga kõrged. Seetõttu töötas töörühm välja Eestile sobivad ländid: asustusüksused jaotatakse linnalisteks, väikelinnalisteks ja maalisteks. (Väikelinnaliste...2018: 1) Järvamaa kuulub selle liigituse järgi peamiselt maaliseks asustusüksuseks (joonis 1).

Joonis 1. Linnalised, väikelinnalised ja maalised asustusüksused. (Allikas Statistikaamet)

LEADER-lähenemise mõistes on maapiirkonna käsitus Euroopas samuti lai ja annab riikidele võimalused ise oma maapiirkonda täpsemalt kirjeldada. Vastavalt LEADER-lähenemisele võib piirkonna suurus olla 10 000 - 100 000 inimest. Piirkonnapõhine

lähenemine võtab arengukavade rakendamisel arvesse, et piirkond on väike homogeenne, sotsiaalselt seotud territoorium, mida tihti iseloomustavad ühised traditsioonid, kohalik identiteet, kuuluvustunne, või ühised vajadused ja ootused piirkonnale. Selline piirkond suudab ära tunda kohalikud tugevused ja nõrkused, ohud ja võimalused, sisemise võimekuse ja märgata „pudelikaelu“, et tagada jätkusuutlik areng. /.../ Kohaliku piirkonna mõiste ei ole staatiline ega universaalne, vastupidi, see kasvab ja muutub koos laiemate majanduslike ja sotsiaalsete muutustega, talupidamise, maa majandamise, keskkonna mõjutustega ja üldiste arusaamadega maapiirkondadest. (European Commission...2006: 8-9) Soomes on LEADER-mõistes maapiirkonna määratlus omavalitsus, kus on alla 23 000 elaniku. (LEADER in Finland ... 2020) 2012 toimunud Järvamaa maaettevõtluse uuringus olid Statistikaameti andmete alusel 2011 maapiirkonnaks vallad, vallasisesed linnad ja kuni 4000 elanikuga väikelinnad. (Eesti Maaülikool ... 2012: 9) Sama määratlust kasutati ka 2012 Eesti Maaülikooli poolt läbi viidud uuringus „Maapiirkonna ettevõtjate olukord, arengutrendid ning toetusvajadus“, kus loetakse maapiirkonnaks vallad; vallasisesed linnad, kus elanike arv jääb alla 4000; kuni 4000 elanikuga väikelinnad. (Maapiirkonna...2012: 6)

Eesti Maaelu Arengukavas oli 2007-2013 perioodil kasutusel Eesti haldusjaotuslik maapiirkonna määratlus, mille kohaselt maapiirkonnaks loeti valdade ja kuni 4000 elanikega väikelinnade territoorium. LEADER tegevuspiirkond hõlmas ka suuremaid kui 4000 elanikuga vallasisesed linnu, kuivõrd need moodustasid vallaga ühtse haldusüksuse. (Eesti Maaelu... 2015: 202)

Maapiirkonna käsitlustest on käesoleva magistritöö aluseks 2007-2013 Maaelu Arengukava LEADER-meetme lähenemine, et maapiirkond on vallad ja kuni 4000 elanikuga väikelinnad ning üle 4000 elanikuga vallasisesed linnad, kui need moodustavad vallaga ühtse asustusüksuse.

Maapiirkonnas on väga oluline arengumootor ettevõtlus. Ettevõtlus on majanduse alustala, mis loob ja toodab uut väärtust ja sissetulekuid toodete ja teenuste näol. Eestis on ettevõtluse mõisteid ja ettevõtlust määratletud erinevates seadustes. Äriseadustik § 1 käsitleb ettevõtlust kui ettevõtjat, kes on füüsiline isik, kes pakub oma nimel tasu eest kaupu või teenuseid ning kaupade müük või teenuste osutamine on talle püsivaks tegevuseks, ning seaduses sätestatud äriühing. (Äriseadustik). Tulumaksuseadus § 14 (2) sätestab, et ettevõtlus on isiku iseseisev

majandus- või kutsetegevus (sealhulgas ka notari ja kohtutäituri ning vabakutselise loovisiku loometegevus), mille eesmärgiks on tulu saamine kauba tootmisest, müümisest või vahendamisest, teenuse osutamisest või muust tegevusest, kaasa arvatud loominguline või teaduslik tegevus (Tulumaksuseadus). Käibemaksuseaduse §2 (2) järgi on ettevõtlus isiku iseseisev majandustegevus, mille käigus võõrandatakse kaupa või osutatakse teenust, olenemata tegevuse eesmärgist või tulemustest (Käibemaksuseadus). Iga ettevõtte eesmärgiks on tegutseda majanduslikkuse printsiibil, st saavutada olemasolevate ressurssidega parimat võimalikku tulemust. See printsiip sisaldab ka ettevõttes olemasolevate tootmistegurite (tööjõud, töövahend, tooraine) parimat võimalikku rakendamist. (Siimon 2004: 70) Ettevõtlust võib vaadelda kui majanduslikku ja sotsiaalset protsessi, mille käigus indiviidide ja organisatsioonide poolt loodud innovaatilised lahendused rakendatakse majandusse ja luuakse seeläbi uusi majandusvõimalusi ning sotsiaalset ja majanduslikku rikkust nii indiviididele kui ühiskonnale (Fayolle 2007: 5)

Ettevõtlusega tegelemisel on väga oluline ümbritsev keskkond, mida nimetatakse ettevõtluskeskkonnaks. Ettevõtluskeskkonna kujundamise ning arendamise all mõistetakse eelkõige soodsate tingimuste loomist tulemuslikuks sotsiaalmajanduslikuks tegutsemiseks (Raudjärv 2003: 151) Soodsa ettevõtluskeskkonna loomisel peetakse kõige olulisemateks teguriteks riigi ja omavalitsuste tegevust. Olulised tingimused nagu ettevõtluse alustamise soodustamine ning võimalikult kergeks tegemine, ehituslubade ning lepingute saamise ja tegemise lihtsustamine, infrastruktuuri arendamine, sh elektrisüsteemide ning teedevõrgustiku parendamine, piiriülese kaubanduse soodustamine, parem maksejõuetuste lahendamine – need loovad soodsa ettevõtluskeskkonna. (Doing Business...2014: 4, 17) Ettevõtlust käsitletakse paljudel juhtudel inimeste ettevõtlikkuse kaudu. Siimon ja Kaseorg selgitavad ettevõtlust inimeste ettevõtliku tegutsemisena, seda nii era- kui ärielus; ja ettevõtlusena riigis, regioonis, vm piirkonnas; väike- ja suurettevõtlusena; ettevõtlusena tegevusalade lõikes. (Siimon.A; Kaseorg, M, 2008: 219) Richard Cantillon defineeris ettevõtlust kui igakülgselt enda heaks töötamist ja ettevõtjaid kui riski võtjaid, kes ostsid kindlate oleviku hindadega kaupu, et neid teadmata hindadega müüa tulevikus. (Ahmad, Seymor 2008: 8) Mereste tõlgendab ettevõtlust järgmiselt: ettevõtlus on kasumit taotlevate ettevõtete asutamine, käigus hoidmine, arendamine ja laiendamine. (Mereste 2003: 176). Ettevõtlust tuleks mõista kui julgust ja tahet mõtteid ellu viia, mis tähendab ühtlasi ka võimaluste nägemist ja ärakasutamist ning riskide võtmist, leiab Lukjanov. (Lukjanov 2002:

5-7) Sobeli käsitluses avastatakse ettevõtluse käigus uusi viise, kuidas olemasolevaid ressursse kombineerida (Sobel 2016). OECD 2017 majandusülevaates on ettevõtlust käsitletud kui majanduslike võimaluste leidmist läbi toote ja teenuse arendamise, tootmise ja müügi (Ahmad, Seymour 2008: 5). Ahmad leiab, et ettevõtlus on fenomen, mis seostub ettevõtliku tegevusega ja ettevõtlik tegevus on ettevõtliku inimese tegevus luua uut väärtust majandustegevuse kasvu tõusu või selle loomise läbi, tundes ja kasutades ära uusi tooteid, teenuseid, protsesse või turge. (Ahmad, Seymor 2008: 14) Ettevõtlikke inimesi on nii maal kui linnas ja ettevõtlusega tegelemine on võimalik nii maapiirkonnas kui linnapiirkonnas.

Elujõuline maaettevõtluskeskkond annab võimaluse suuremal hulgal inimestel maal ettevõtlusega tegelda, seal elada ja töötada üle maailma. Riigid erinevad maaettevõtluse kontekstis üksteisest looduslike tingimuste, kliima, kultuuri, maaelu ja toitumistavade, seadusandluse, põllumajanduspoliitika ning rahaliste vahendite, sh toetuste kättesaadavuse poolest. Samas ühendavad kõikide riikide maaettevõtjaid sarnased eesmärgid – saada maaettevõtluse kaudu võimalus perega maal elada, teenides piisavalt vahendeid ettevõtte arendamiseks ning enda ja pere elatamiseks. (Kuusik, S; Ohvril, T 2018:18) Maaettevõtluseks peetakse väljaspool linnasid toimuvat majanduslikku tegevust, mis võib hõlmata väga erinevaid valdkondi nagu traditsiooniline põllumajandus, mahepõllundus, metsandus, mitmekesistamine ning maaelu arendamine, sh turismi edendamine ning kohaliku kogukonna elu elavdamine. (Maaettevõtlus...) Maaettevõttena käsitleti 2012 maapiirkonna ettevõtjate uuringus valdades, sh ka vallasisestes linnades ja kuni 4000 elanikuga väikelinnades, registreeritud äriühinguid ja FIEsid. (Maapiirkonna ... 2012:10) Lisaks tavapärasele äriühingutele tegutsevad maal ettevõtlusvaldkonnas ka vabäühendused, mis pakuvad erinevaid teenuseid ja neid võib liigitada sotsiaalse ettevõtluse valdkonda. Euroopa Komisjon määratleb eraldi sotsiaalset ettevõtlust. Sotsiaalne ettevõtte on sotsiaalmajanduslik ettevõtja, kelle peamiseks eesmärgiks on luua ühiskondlikku mõju, mitte teenida kasumit omanikule või osanikule. Sotsiaalne ettevõtte paigutab kasumi eelkõige ühiskondlike eesmärkide saavutamiseks. Sotsiaalset ettevõtet juhitakse vastutustundlikult, avatult ja uuenduslikult ning eriti oluline on kaasata sealjuures oma töötajaid, tarbijaid ning teisi ettevõtte majandustegevusega seotud osapooli. (European...2015:4) Sotsiaalsed ettevõtted on ka ühiskondliku eesmärgiga organisatsioonid, mis kasutavad oma sihi saavutamiseks ettevõtlust ning toodete ja teenuste järjepidavat müüki. Ühiskondlik eesmärk peab olema fikseeritud ettevõtte põhikirjas ja selle juhtide tööd suunavates

arengudokumentides. Sotsiaalsete ettevõtete ühiskondlik eesmärk tähendab nende otsest panustamist Eesti riigi arengueesmärkide saavutamisse nii seoses inimeste toimetuleku toetamise ja heaolu suurendamisega kui ka soovitava seisundi tagamisega loodus- ning elukeskkonnale. Ettevõtlus tähendab tegutsemist majandusüksusena, st kaupade või teenuste pakkumist tasu eest püsiva tegevusena. (Sotsiaalsete...2016: 5) Euroopa Komisjon märgib *Social-Economy Enterprises* veebilehel, et sotsiaalsete ettevõtete jaoks ei ole olemas eraldi juriidilist vormi. Mitmed sotsiaalsed ettevõtted tegutsevad sotsiaalsete ühendustena, mõned on registreeritud kui garantiiga eraettevõtted, mõned on ühissetvõtted, mõned on registreeritud kui mittetulundusühingud - näiteks seltsid, vabatahtlike organisatsioonid, heategevusorganisatsioonid. (European Commission) Sotsiaalse ettevõtluse suunaga tegutsevad maapiirkonnas mitmed vabaihendused, mis pakuvad erinevaid teenuseid, mida äriühingud neis piirkondades ei paku ja mis ei ole piisavad kasumlikud, et selles valdkonnas ettevõtlusega tegeleda. Käesolevas töös kasutatakse MAKi määratlust maapiirkondade osas ja maaettevõtetena käsitletakse maapiirkonnas ehk valdades, sh ka vallasisestes linnades ja kuni 4000 elanikuga väikelinnades, tegutsevaid äriühinguid, FIEsid ja sotsiaalse ettevõtlusega tegelevaid mittetulundusühinguid ja sihtasutusi, mis tegutsevad JAP piirkonnas ning mis on saanud LEADER-toetust JAP tegevusgrupi piirkonna ettevõtluse arendamise meetmetest.

Maapiirkonna ettevõtluskeskkond ja maaettevõtluse võimalused on rohkem piiratud ning võrreldes linnalise piirkonnaga ei ole nii suuri arengueeliseid, seetõttu on vajalik riigi tasakaalustatud arengu seisukohalt luua täiendavaid võimalusi maapiirkonna ettevõtluskeskkonna arenguks. Ettevõtluskeskkonna arendamisena toob Raudjärv välja üldise majanduskasvu tagamise, täielikuma tööhõive saavutamise, maksebilansi tasakaalustamise, investeeringute soodustamise, keskkonnakaitse tõhustamise ning sissetulekute suurendamise (Raudjärv 2003: 151). Maapiirkonna ettevõtlust piiravateks asjaoludeks on piirkonna suurus ja kaugus suurematest linnadest. Need tegurid piiravad ettevõtjate võimalusi ressursside saamisel, mis oleksid vajalikud ettevõtte kiiremaks arenguks (Henderson 2002) Piirkonna majandusareng tugineb kohalike ettevõtete konkurentsivõimele ja üldisele majandusaktiivsusele. Mõlemad sõltuvad väga suurel määral riigi majanduskeskkonna üldisest ettevõtlussõbralikkusest ja konkurentsivõime edendamisele suunatud tegevusest (nt soodne maksupoliitika ja väike halduskoormus). Lisaks aitavad ettevõtlustoetused, nagu ettevõtja starditoetus, teadus- ja arendustoetused

ning innovatsioonitoetused jms, parandada konkreetse ettevõtte ning sageli ka kogu piirkonna konkurentsivõimet. Näiteks loovad teadmismahukama tegevusega ettevõtted töötaja kohta rohkem lisandväärtust, mis toetab sissetulekute kasvu piirkonnas. Ettevõtlustoetuste mõju üldisele regionaalse arengu tasakaalustatusele oleneb nii toetuste regionaalsest jaotusest kui ka konkreetse toetuse sisust. Võib eeldada, et mida rohkem toetusi on suunatud mahajäänudatele piirkondadele, seda paremini saavutatakse tasakaal. (Eesti Maaülikool 2013: 25) Ettevõtluse arengut püütakse kõigis riikides toetada, sest läbi ettevõtluse arengu toimub riigi sotsiaalmajanduslik areng: ettevõtete ja töökohtade loomine, sissetulekute suurenemine, kohalike omavalitsuste tulubaasi kasv ja seeläbi üldise elukeskkonna paranemine (Fayolle 2007).

Eestis toetatakse samuti ettevõtlust riigi poolt. Peamised ettevõtlustoetused Eestis lähtuvad erinevatest meetmetest, mida rahastatakse Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfondi, Ühtekuuluvusfondi, Euroopa Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondi ning Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi toel. Vastavalt fondi ülesehitusele on vajalik valdkonna riiklik arengukava. Arengukavad sisaldavad sihte, eesmärke ja tegevusi, mida soovitakse kindla perioodi jooksul saavutada. Arengukavade koostamine eeldab strateegilist planeerimist, et luua raamistik, milles kavandada ja hinnata organisatsiooni tegevust. Strateegiline planeerimine on eesmärkide seadmine, tegevuste kindlaks määramine, ressursside jaotamine, tulemuste hindamine ja hinnangutest järelduste tegemine. (Strateegilise planeerimise...2006: 5-6) Eraldi toetusmeetmed on loodud maapiirkonna ettevõtluse toetamiseks. Eestis toetatakse maapiirkonna arengut MAKi kaudu. Eestis panustab ettevõtluse arendamisse otseselt või kaudselt mitu riiklikku arengukava. Regionaalarengu strateegia hõlmab endas piirkondlike ettevõtete sihtrühma, võimendades sellega ettevõtluse pealekasvu nii tõmbekeskustes kui väljaspool. Maaelu arengukava ja turismi arengukava keskenduvad ettevõtluse arendamisele kindlates majandussektorites, keskendudes oma tegevusalade spetsiifiliste kitsaskohtade lahendamisele. (Eesti Ettevõtluse ... 2013: 7) Erinevates arengukavades ja strateegiates käsitletakse ettevõtlustoetuste vajalikkust, et tagada Eesti majanduse jätkusuutlik areng. Strateegia Euroopa 2020 on suunatud aruka, jätkusuutliku ja kaasava majanduskasvu soodustamisele, milleks on vajalik edendada ka kohalikku algatust, suunata seda kohaliku elu- ja ettevõtluskeskkonna arendamisel kohalikul ressursil ja potentsiaalil põhinevate lahenduste leidmisele. (Maaelu arengukava...2015: 389) Oluline on tagada jätkusuutlike ettevõtete pealekasv. Seetõttu on

piirkondlike ettevõtjate, kes moodustavad oma arvukuses valdava osa Eesti ettevõtjatest, arengu soodustamine olulisel kohal ka ettevõtluse kasvustrateegias. (Eesti Ettevõtluse...2013: 7) Eesti Maaülikool viis 2012 läbi uuringu „Maapiirkonna ettevõtjate olukord, arengutrendid ning toetusvajadus“, kus maapiirkonna ettevõtlustoetusi toodi esile üldiselt positiivses kontekstis. Nii investeeringu- kui otsetoetused on oluliselt tõstnud põllumajandustootjate investeerimisvõimet. Teiste tegevusalade ettevõtted ei ole põllumajandussektoriga võrreldavas mahus toetusi saanud. Igasugust ettevõtluse toetamist läbi erinevate viiside peeti tähtsaks: alates infrastruktuuri ja ettevõtluskeskkonna loomisest kuni konkreetsete rahaliste toetusteni ettevõtetele. (Maapiirkonna...2012:15) Igal juhul avaldavad ettevõtlustoetused regionaalarengule mõju, kas soosivat või pärssivat. Ettevõtlustoetused mõjutavad nii nende ettevõtete tegevust, kes toetust saavad, kui ka nende oma, kes konkureerivad toetust saanud ettevõttega samas tootmisharus. (Eesti Maaülikool 2013: 99)

Regionaalse arengu tagamiseks on vajalikud eraldi ettevõtlusteotused maapiirkondades, et soodustada maapiirkonna elukeskkonna ja ettevõtluskeskkonna ning elanike aktiivsust ja ettevõtete konkurentsivõimet. Maapiirkondades on oluline ennekõike (heade) töökohtade loomine ja säilitamine, mistõttu ei anna alustava ettevõtja toetus ainuüksi tihtipeale soovivat mõju. (Eesti Maaülikool 2013: 99) Maapiirkondadele suunatud ettevõtluspoliitika meetmed peavad olema oluliselt laiemad kui põllumajanduspoliitika, sest maaettevõtlus ei tähenda enam vaid põllumajandust ja metsamajandust. (Maapiirkonna...2012:17) Maapiirkondade suunatud arengu elluviimist toetab Eesti Maaelu Arengukava, mille üks lahutamatu osa on maapiirkondade toetamiseks on välja töötatud üleeuroopaline LEADER-meede, mis on kõikide EL liikmesriikide MAKide kohustuslik osa. LEADER-meetme üldeesmärgiks on tegevuspiirkondade tasakaalustatud arendamine läbi LEADER-põhielementide rakendamise. LEADER-meetme abil keskendutakse ettevõtluse olukorra parandamisele ja ennekõike mikroettevõtete tegevuse arendamisele. Soodustatakse eelkõige väiksemate põllumajandustootjate tegevuse mitmekesistamist muu maaettevõtlusega väljaspool põllumajandust ja põhiteenuste kättesaadavuse tagamise ja infrastruktuuri uuendamise osas. (Eesti Maaelu...2015:61) LEADER-meetme ettevõtlustoetuste ülesanne on mõjutada piirkondlikku arengut, et maapiirkonna ettevõtlus oleks elujõuline ja konkurentsivõimeline ning toetustel oleks pikaajaline sotsiaalmajanduslik mõju.

Käesolevas uurimustöös keskendutakse maapiirkonnana JAP tegevuspiirkonnale ja selles piirkonnas MAK LEADER-meetme maapiirkonna ettevõtete poolt saadud LEADER-meetme ettevõtlustoetustele ja maapiirkonnale suunatud LEADER-ettevõtlusvaldkonna toetuste mõjule tegevuspiirkonna arengus.

1.2. LEADER-meetme olemus ja roll tegevuspiirkonna ettevõtluse edendamisel

Maapiirkondi tuleb arendada võrdväärsetl linnaliste piirkondadega. Maaelu arendamisel on oluline roll piirkonna kogukondadel, kes ise näevad kõige paremini, mida on piirkonna tasakaalustatud arenguks ja uute võimaluste loomiseks vaja teha. LEADER-lähenemise abil on võimalik tegevuspiirkondi arendada läbi koostöö, partnerluse, uuenduste, alt üles lähenemise, lõimitud meetmete, võrgustikutöö ja mitmeid valdkondi hõlmavate meetmete.

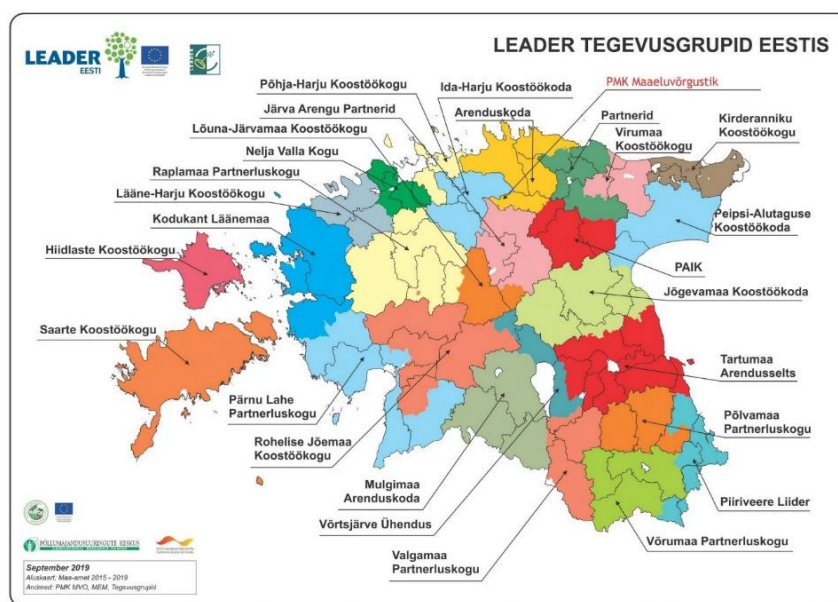
LEADER-programm on Euroopa ühise põllumajanduspoliitika üks abinõudest, mille Euroopa Komisjon algatas maapiirkondade arengu toetamiseks aastal 1991. (Riigikontroll ... 2015: 7) LEADER põhimõtteid tutvustati algselt kui kohalikku algatust ehk spetsiaalset EL poliitikate elluviimise finantsinstrumenti, mille eesmärk oli leida uusi lahendusi probleemidele, mis mõjutaksid kogu Euroopa Liitu. Katsetuste faasis 1991-1993 kaasas LEADER 217 mahajäänud olukorraga maapiirkonda. Sama fookus mahajäämuse kohta kehtis ka LEADER II ajavahemikult 1994-1999, mil tegevusgruppide arv kasvas 900-ni. LEADER-meedet laiendati LEADER+ perioodil 2000-2006.a. kõigile maapiirkondadele. „Peavooluks“ sai LEADER-lähenemine oma neljandal rahastusperioodil 2007-2013.a., kui sellest sai Euroopa Liidu maapiirkonna arengu strateegia lahutamatu osa, mis kattis 2416 maapiirkonda kõikides liikmesriikides. Kõigis Euroopa Liidu liikmeriikide Maaelu arengukavades sai LEADER kohustuslikuks osaks koos kohustusliku miinimum eelarvega. 2007 laienes meede ka kalandusstrateegiasse. (European Commission ... 2006:7) LEADER programmi rahastatakse Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist. (Riigikontroll ... 2015: 7) Programmi eesmärk on edendada kohalikku elu maapiirkonnas läbi kohaliku tasandi koostöö, aidates luua kohalikel partnerlustel põhinevaid maaelu arengustrateegiaid. (LEADER-Maaeluministerium) Üle-euroopaliselt on LEADER-lähenemisel ühene

käsitlus. Kogukonna juhitud kohalik areng põhineb kolmel omavahel seotud elemendil: kohalikud algatusrühmad ehk tegevusgrupid (avaliku ja erasektori kohalike sotsiaalmajanduslike huvide esindajad), integreeritud kohaliku arengu strateegiad ja täpselt määratletud territooriumid. Kõigi kolme elemendi suhtes kohaldatakse ühissätete määrukses kehtestatud nõudeid: näiteks peab sihtterritooriumi rahvaarv olema 10 000–150 000 ning strateegiad peavad sisaldama taotletavaid eesmärke, piirkonna vajaduste ja potentsiaali analüüsi ning tegevus- ja rahastamiskavasid. (Euroopa Majandus- ja ... 2018:3) LEADER-programmi aluseks on kohalik lähenemine, mis võimaldab paremini ära kasutada maapiirkonna sisemisi arenguvõimalusi. See omakorda aitab tõsta põllumajanduse ja metsanduse konkurentsivõimet, parandada keskkonna ja paikkonna ning eriti maapiirkonna elukvaliteeti ning mitmekesistada majandustegevust. Lisaks on kohalikul algatusel oluline roll inimeste sidumisel uute ideedega, innovatsiooni ja ettevõtlikkuse julgustamisel ning kohalike teenuste arendamisel. (LEADER-Maaeluministerium) LEADER-meetme elukeskkonna ja ettevõtlusvaldkonna toetusvõimalused määratleb piirkondlik kohalik tegevusgrupp oma strateegias lähtudes LEADER põhielementidest ning meetme eesmärkidest. Vastavalt MAK 2007-2013 olid LEADER-meetme spetsiifilisteks eesmärkideks:

1. Kohalike tegevusgruppide arendamise ning nende strateegiate väljatöötamise kaudu kohaliku kogukonna tugevdamine. (Eesti Maaelu ... 2015: 223)
2. Kohaliku tasandi koostöö (sh majandusliku) ja töökohtade loomisele kaasa aitavate koostöövormide edendamine. (Ibid:223)
3. Kohaliku eripära, sh loodus- ja kultuuripärandi säästlikule kasutamisele ja tutvustamisele, kogukonna tegevuste arendamisele, tööhõive parandamisele, koha identiteedi rõhutamisele, sise- ja väliturismi potentsiaali kasutamisele, omapära ja traditsioonide väärtustamisele suunatud strateegiate rakendamine. (Ibid:223)
4. Innovatiivsete ja lisandväärtust loovate lähenemiste julgustamine ning seeläbi kohalike teenuste ja elukvaliteedi arendamine. (Ibid:223)

Kohalik tegevusgrupp tegutseb kohaliku avaliku ja erasektori partnerluse alusel ja on vastutav kohaliku arengustrateegia esitamise ning projektide valiku eest. (Euroopa Kontrollikoda 2010:5) Eestis on LEADER strateegiate elluviijateks kohalikud tegevusgrupid, mis toimivad vastavalt LEADER-määrusele kolme sektori koostöös. Kohaliku tegevusgrupi liikmeteks on vähemalt kolm kohaliku omavalitsuse üksust, välja arvatud juhul, kui kohaliku tegevusgrupi liikmeks olevate kohaliku omavalitsuse üksuste arv on vähenenud haldusreformi tulemusel, vähemalt üks sama kohaliku omavalitsuse üksuse territooriumil tegutsev äriühing või füüsilisest isikust ettevõtja ja vähemalt üks mittetulundusühing või sihtasutus. (Leader-meetme...2010)

LEADER-tüüpi meede tähendab maapiirkondades elavate inimeste igapäevaelus toetust inimeste arenguvõimalustele, kusjuures arvesse võetakse piirkonna eripärad ja eeldatakse kõigi osapoolte laialdast kaasamist. LEADER-meede on MAK 2007–2013 üks telgedest ning selle rakendamise eesmärk on edendada kohalikku algatust, aidata maapiirkonna sisemiste arenguvõimaluste parema kasutamise kaudu kaasa põllumajanduse ja metsanduse konkurentsivõime tõstmisele ning paikkonna elukvaliteedi parandamisele ja majandustegevuse mitmekesistamisele. (Soovitusi kohaliku .. 2010: 7) LEADER-meede on suunatud maapiirkonna arendamiseks kohaliku tasandi kaudu, mille eesmärgiks on tegevuspiirkondade tasakaalustatud arendamine. Tegevused on suunatud ettevõtjate konkurentsivõime tõstmisele ühiste tegevuste rakendamisega, sotsiaalse kaasatuse edendamisele, piirkondlike eripärade paremale kasutamisele, uuenduslike lahenduste leidmisele ja kasutuselevõtu soodustamisele, sh kogukonnateenuste arendamisele ning kohaliku tasandi valitsemise parendamisele eri osapoolte kaasamisega. (Eduaruanne ... 2019:39) LEADER-lähenemise üheks peamiseks eeliseks riiklike lähenemistega võrreldes on otsustustasandi kohalikule elanikule lähemale toomine ning piirkondlikke eripärade (piirkonna potentsiaal, ressursid, võimalused), parem arvestamine. Sellise alt-üles lähenemise rakendamiseks tegutseb Eestis 26 kohalikku tegevusgruppi (joonis 2.), kes on välja töötanud ja viivad ellu oma piirkonna arengustrateegiaid. (Maaelu arengukava ... 2015:43)

Joonis 2. LEADER-tegevusgrupid Eestis 2019. (Põllumajandusuuringute Keskus. Maaeluvõrgustikutöö osakond)

2019 tegevusgruppide kaart kajastab teistsuguseid tegevusgrupi piire, kui olid tegevusgruppide piirid uuritaval perioodil 2008-2013. Käesolevas töös uuritavas perioodil lahkus 2013 JAP tegevuspiirkonnast Kõue vald, kuna ühines Kose vallaga ning 2014-2020 perioodil liitus JAP tegevusgrupiga Ambla vald.

Tegevuspiirkondades välja töötatud arengustrateegiad lähtuvad piirkondlikest vajadustest ja on kogukondade põhised. Kogukonna juhitud kohalikule arengule suunatud LEADER-programm /.../ on aidanud maaelus osalejatel hinnata kohaliku piirkonna pikaajalist potentsiaali ning osutunud mõjusaks ja tõhusaks arengupoliitikate elluviimise vahendiks. (Ühtekuuluvuspoliitika ... 2014: 2) LEADER on suhteliselt lihtne sekkumisviis maaelu arengusse ja on just selle tõttu efektiivne, kuna on täpselt suunatud maaelu arengule, et saavutada parim tulemus, hoida ära dubleerimist ja kattuvust teiste toetusvõimalustega. Oluline on hoolikas läbimõtlemine ja planeerimine, kuidas kohalik tegevusgrupp saab anda lisandväärtust nii kohalikele kui laiematele algatustele, mis ühtlasi lisab tugevust ja tõhusust ning lisandväärtust kohalikule arengustrateegiale ja tegevusgrupi koostööle kogukonnaga. (European Network ... 2016:18)

LEADER-lähenemise aluseks on põhimõte, et arvestades Euroopa maapiirkondade mitmekesisust, on arengustrateegiad tulemuslikumad ja tõhusamad, kui nende üle otsustavad ja neid rakendavad kohalikud osalejad kohalikul tasandil ning kui nendega kaasneb selge ja läbipaistev rakendusprotsess, asjaomaste riiklike haldusasutuste toetus ja hea tava edasiandmiseks vajalik tehniline tugi. (Euroopa Komisjon ... 2006: 10) LEADER-lähenemisel on kindlad põhimõtted, milleks on LEADER-tüüpi lähenemise printsiibid ehk LEADER-lähenemise seitse elementi:

1. Piirkonnapõhine lähenemine. Poliitika rakendamisel võetakse aluseks kohalik tasand, mis võimaldab piirkonna potentsiaali äratundmist ja peamiste kitsaskohtade kindlakstegemist.
2. Altpoolt tulev algatus. Kohalikud osalejad otsustavad strateegia väljatöötamise ja seavad kohaliku piirkonna prioriteedid.
3. Avaliku ja erasektori partnerlus. Kohalikud tegevusrühmad liidavad avaliku ja erasektori ning määratlevad ja rakendavad kohalikku arengustrateegiat.
4. Uuenduslikkuse soosimine. Kohalikke tegevusgruppe julgustatakse toetama tegevusi, mis otsiksid uuenduslikke lähenemisi maapiirkondade arendamisel ja probleemide lahendamisel.
5. Integreeritud ja mitut valdkonda hõlmav lähenemine. Soositakse strateegiaid, mis toetavad kohalikku arengut terviklikult ning seovad erinevad sektorid omavahel.

6. Võrgustikutöö edendamine. Selle eesmärk on vahetada saavutusi, kogemusi ja oskusteavet probleemide lahendamisel nii kohalike tegevusgruppide vahel, riigi sees, riikide vahel kui ka üleeuroopalisel tasandil.
7. Koostöö edendamine. Ühisprojektide korraldamine koos teises piirkonnas, liikmesriigis või isegi kolmandas riigis asuva LEADER-rühmaga või sarnast lähenemist rakendava rühmaga. (LEADER-Maaeluministerium)

LEADER-lähenemise seitsmest elemendist lähtudes saavad kohalikud kogukonnad ise juhtida strateegiate koostamist ja koostada tegevuskava, kuidas oma piirkonnas tegutseda, et tagada konkurentsivõimeline elu- ja ettevõtluskeskkond. LEADER-lähenemine erineb teistest maaelu arenguks suunatud poliitilistest meetmetest selle poolest, et näitab, kuidas toimida, mitte seda, mida oleks vaja teha. LEADER lähenemist iseloomustatakse läbi seitsme põhielemendi. Kõik seitse põhielementi peaksid üksteist täiendama ja mõjutama positiivses suunas ning neil on püsiv mõju maapiirkonna arengule. (Kohaliku initsiatiivi arendamine... 2007: 9) LEADER-lähenemise seitsme elemendi rakendumine tagab laiapõhjalise maapiirkonna arengu, kus arengumootoriks on kohalik kogukond. Maaelus tegutsevaid sihtrühmi hõlmav lähenemine aitab muuhulgas kaitsta kohalikku loodus- ja kultuuripärandit, tõsta keskkonnateadlikkust ning investeerida ja edendada kohalikke tooteid, turismi ning taastuvaid loodusvarasid. LEADER-tüüpi lähenemine on osa pikaajalisest protsessist, kuna iga piirkond peab looma olemasolevatele ressurssidele tuginedes oma strateegia. Kohalikud arengustrateegiad võimaldavad ühtselt uurida maaelu konkurentsivõime, keskkonna ja elukvaliteedi parandamise ja mitmekesistamise eesmärke. Strateegiate koostamiseks ja elluviimiseks moodustatakse partnerlusel põhinevad kohalikud tegevusgrupid. Partnerlus tähendab lihtsustatult rohkem või vähem formaalset koostööd kohalikul tasandil avaliku, era- ja kolmanda sektori vahel. (LEADER-Maaeluministerium)

LEADER-lähenemise aluseks on avaliku, era- ja mittetulundusektori vaheline koostöö ja partnerlus, mille käigus luuakse ühine kogukondlik piirkonda tasakaalukalt arendav strateegia, lähtudes piirkonna vajadustest. Tegevusgrupid töötavad välja piirkonda arendavad meetmed, mis panustavad elu- ja ettevõtluskeskkonna arengusse. Eelkõige on LEADER-meetme ettevõtlustoetuste eesmärk tõsta ettevõtjate konkurentsivõimet.

1.3. LEADER-meetme sotsiaalmajanduslike mõjude hindamise meetodid

Strateegiliste otsuste ja arengukavade koostamisel on oluline hinnata, kuidas kavandatud tegevused on ellu viidud ja mil määral on eesmärgid saavutatud. Sotsiaalmajanduslike mõjude hindamise meetodite hulgast on vajalik leida LEADER-meetme pikaajalise mõjude hindamiseks sobilikud meetodid, mille tulemuste abil saab mõjusid hinnata ja teha põhjendatud järeldusi.

Mõjude hindamine on protsess, mille abil kogutakse tõendusmaterjali poliitikavalikute eeliste ja puuduste kohta, hinnates nende potentsiaalseid tagajärgi. Mõjude hindamine on loogiline sammude jada, mille käigus selgitatakse välja poliitikavalikutega kaasnevad positiivsed ja negatiivsed mõjud ning hinnatakse selle põhjal, kas tegevust tasub ellu viia või mitte. (A comprehensive...2006:1) Poliitikameetme mõju hindamiseks on võimalik kasutada kvalitatiivseid ja kvantitatiivseid meetodeid. Kvalitatiivsed meetodid hõlmavad eksperdihinnanguid ja osalejate hinnanguid. Kvantitatiivsed meetodid jagunevad omakorda makro- (riikide võrdlus) ja mikrotasandi (inimeste ja ettevõtete võrdlus) uuringuteks. (Justiitsministeerium, Riigikantselei...2020:51) Makrokeskkonna analüüsiks sobib laialt levinud üldine lähenemisviis, nn PEST-analüüs, mille abil identifitseeritakse väliseid mõjutegureid, ning tegureid, mis mõjutavad ettevõtte tegevust ja arengut. Makromajanduslikud tegurid on mõjutatavad erinevatest riigi valitsustest, kuid rühmitatakse üksteist mõjutatavateks gruppideks: poliitilised, majanduslikud, sotsiaalsed ja tehnoloogilised - teaduslikud tegurid. (Vanags, Jirgena ... 2008:44) PEST analüüsi ja võrdlevaid analüüse kasutatakse strateegiliste valikute mudelite ja raamide loomisel. (Thomas, H ... 2007:9) Sotsiaalmajanduslike mõjude uurimise üks võimalusi on PESTEL-meetod, mis on lühend sõnadest *Political, Economic, Social, Technological, Environmental and Legal factors* mida mõju analüüsimisel kasutada. Tõlkes tähendab see poliitilised, majanduslikud, sotsiaalsed, tehnoloogilised, keskkonna ja seaduslikud tegurid. (Näyha 2012) Seda on nimetatud ka PEST(LE)-meetodiks, mis tuleneb inglisekeelsete sõnade esitähedest: *political, economic, social, technological, (legal, environmental)*. (Henry 2008: 51) PESTLE meetod on põhimõtteliselt nagu PEST meetod, mida on täiendatud seaduslike

ja keskkonna alaste teguritega. (Vanags, Jirgena ... 2008:1) PESTLE-analüüsis pööratakse tähelepanu sellele, kuidas konkreetsete muutused mõjutavad just vaadeldava ala ettevõtete tegevust. Iga nimetatud valdkond jaguneb paljudeks alavaldkondadeks, mille tähtsus ja mõju sõltuvad tegevusalast ja ka konkreetsest ettevõttest. Iga ettevõtte reageerib tegevuskeskkonna muutustele, sõltuvalt ettevõtte tegevusalast on talle olulisemate makrokeskkonna muutujate arv ja struktuur küllaltki erinev. (Varendi, M. Teder, J 2008:15) Mõjude hindamine hõlmab majanduslike näitajate analüüsi, keskkonnamõju hindamist, sotsiaalse mõju hindamist ja elurikkuse hindamist. Sotsiaalse (tihti ka sotsiaalmajandusliku) mõjuna käsitletakse erinevates ühiskonnaelu valdkondades avalduvaid muutusi. (A comprehensive...2006, 1) Professional Academy on välja toonud, et hiljaaegu on hakatud kasutama PESTEL analüüsi meetodi laiendatud versiooni PESTELE, kus lisaks poliitilistele, majanduslikele, sotsiaalsetele, tehnoloogilistele, keskkondlikele ja seaduslikele mõjuteguritele hinnatakse ka uue tegurina eetilise mõjutegur. (Professional Academy 2020)

LEADER-lähenemise abil panustatakse peamiselt sotsiaalsesse kaasamisse, vaesuse vähendamisse ja maapiirkondade majandusliku arengu edendamisse. Käesolevas töös keskendutakse LEADER-toetuste sotsiaalmajanduslike pikaajaliste mõjude väljaselgitamisele ning sobiliku metoodika alusel pilootuuringu läbiviimisele JAP tegevuspiirkonnas. Käesolevas töös on pikaajalise mõju eesmärkideks LEADER-meetme eesmärgid LEADER-lähenemise alusel ja JAP strateegilised eesmärgid ettevõtlusmeetmetes. Tulemuseesmärgid on meetme eesmärkidest lähtuvalt piirkondliku majanduskasvuga seotud eesmärgid ning tegevuseesmärgid on projektide eesmärgid ettevõtete tasandil. Rahastatud ettevõtteid uuritakse meetme eesmärkidesse panustanud toetuse kohustusliku sihtotstarbelise investeeringu kasutamise ajal ehk viie aasta jooksul peale toetuse saamist vastavalt 2008-2013 kehtinud LEADER-määrusele. Mõju hindamine on aktuaalne ja vajalik, sest 2008-2013 perioodil viimaste määratud toetuste elluviimisest möödus viis aastat aastal 2018 ning varem ei olnud sellist uuringut võimalik läbi viia kogu perioodi kohta korraga.

Justiitsministeeriumi ja Riigikantselei juhises „Mõju hindamise metoodika“ selgitatakse, et üks võimalus poliitikate eesmärkide suhestamiseks on eristada mõjueesmärke, tulemuseesmärke ja tegevuseesmärke. Mõjueesmärgid on poliitika üldised sihid ja neid väljendatakse lõpliku tulemuse või mõjuna. Edu puhul peab riigi sekkumine tekitama

muutuse üldeesmärgi saavutamise suunas (eeldusel, et kõrgetasemeliste eesmärkide saavutamine sõltub ka teistest teguritest väljaspool valitsusasutuse kontrolli). Üldeesmärgiks on näiteks majanduskasvu toetamine maapiirkondades ja selle saavutamise indikaatoriks on maapiirkondade majanduskasvu määr. Tulemuseesmärgid on poliitika vahetud eesmärgid, mis on vaja saavutada, et jõuda üldeesmärkideni. Neid väljendatakse poliitika otseste ja lühiajaliste mõjudena. Üksikeesmärgiks on näiteks majandustegevuse toetamine maapiirkondades ja selle saavutamise indikaatoriks on asutatud uute ettevõtete arv. Need kaks tasandit moodustavad arengukavade koostamise kontekstis strateegilised eesmärgid. Tegevuseesmärgi kirjeldatakse väljundina – toodete ja teenustena, mida riigi sekkumine peaks looma. Nende eesmärkide saavutamine on üldjuhul riigi sekkumise eest vastutava asutuse otsese kontrolli all (st kõrvaltegurite mõju eesmärkide saavutamisele on väike). Tegevuseesmärgiks on rahalise abi andmine projektidele, mis toetavad maapiirkondades alustavaid ettevõtteid, ning selle saavutamise indikaatoriks on rahalist abi saavate projektide arv. (Justiitsministeerium, Riigikantselei...2012:15)

Käesolevas töös on mõjuesmärkideks LEADER-meetme ja JAP strateegia eesmärgid. Tulemuseesmärgid on ettevõtlustoetuste meetme eesmärkide täitmine ning need on majanduskasvuga seotud. Tegevuseesmärkideks on projektide eesmärgid, mille mõõdikuteks on müügitulu kasv, uute toodete/teenuste välja arendamine ja töökohtade loomine. Neid eesmärgi mõõdetakse pikaajaliselt viie aasta jooksul peale rahastuse saamist, sest nii kaua kestab toetuse sihipärase kasutamise periood ning selle järel on võimalik hinnata toetuste pikaajalist mõju. Lisaks uuritakse säilitatud töökohtade andmeid. Toetuse abil elluviidud investeeringu sihipärase kasutamise periood viis aastat tuleneb 2008-2013. aastal kehtinud LEADER-määruse §24, mis sätestab kohustusliku sihtotstarbelise investeeringu kasutamise aja. (Leader-meetme...2010) Projekte viiakse ellu kindlate meetmete abil ja konkreetsete rahastuprogrammide toel. Projektide mõjutegurid võivad olla majanduslikud, sotsiaalsed ja keskkondlikud. (A comprehensive...2006:2)

Kõik projektid läbivad erinevad etappe alates algsest planeerimisest, elluviimisest, rakendamisest ja kuni projekti järgsete tegevusteni. Sotsiaalsed mõjud ilmnevad igas etapis, vaatamata sellele, millises etapis projekt parasjagu on. Mõjude hindamine vaid ühes neist etappides võib viia valede järeldusteni. (Guidelines...1994:8) Meetme mõju hindamist on vajalik läbi viia pikema aja jooksul kui vahetult peale projekti elluviimist, sest projekti

sotsiaalsed ja majanduslikud mõjud ei ilmne kohe peale investeringu tegemist. Samuti on vajalik meetme pikaajalist mõju hinnata, et vajadusel teha meetmetes muudatusi järgmistel planeeritavatel perioodidel.

Vastavalt Säästva Eesti Instituudi Säästva Arengu sõnaseletusele tähendab sotsiaalse mõju hindamine strateegiadokumentides ja projektides kavandatavate tegevuste positiivse ja negatiivse mõju analüüsimine inimese tervise, elukvaliteedi ja tööhõive seisukohast, mõju seire ja maandamine. Selle esmane eesmärk on kaasa aidata jätkusuutliku ja õiglase keskkonna loomisele. (Säästva Arengu – Säästva Eesti Instituudi 2021) Ehkki sotsiaalmajandusliku mõju hindamiseks on välja töötatud rohkelt häid suuniseid puudub siiani üleilmselt heaks kiidetud ja tunnustatud ühtne metoodiline lähenemine. (Pihor jt .. 2013:13)

Justiitsministeeriumi ja Riigikantselei juhises „Mõju hindamise metoodika“ selgitatakse, et mõju majandusele ilmneb, kui pärast sekkumist leiavad aset muutused üksikindiviidi, leibkondade, ettevõtete, kolmanda sektori, riigiasutuste või ühiskonna majanduslikes suhetes. Majanduslikud mõjud hõlmavad järgmisi valdkondi: leibkondade majanduslikud otsused; ettevõtluskeskkond ja ettevõtete tegevus, sh konkurents ja turu toimivus, mõjud väikeettevõttele ja alustavatele ettevõtetele ning investeringutele ja innovatsioonile; halduskoormus; infoühiskonna areng; põllumajanduse areng. Majanduslikud mõjud ilmnevad, kui pärast sekkumist leiavad aset muutused teenuste osutamises või toodete tootmises, jaotamises või tarbimises. Majanduslikult võivad mõjutatud olla nii üksikindiviidid, perekonnad, organisatsioonid kui ka riik tervikuna. (Justiitsministeerium, Riigikantselei...2020:38) Mikrotasandi mõjude hindamismeetoditega analüüsitakse mõju inimese või ettevõtte tasandil. (Justiitsministeerium, Riigikantselei...2020:51)

EASi ettevõtlus- ja innovatsioonipoliitika 2012 vahehindamine tõi välja, et konkreetsete toetuse kohta tehtava mõju hindamise puhul ei ole tegemist juhvalikuga, sest valimiks on kõik ühe perioodi taotlejad. Kuna olukord, kus pole kasutatud juhuvalikut, esineb üpris tihti, on mõju hindamiseks välja töötatud erinevaid meetodeid. Vahehindamise raportis toodi välja, et tuntumad neist on: 1) sarnasuse alusel sobitamine (*propensity score matching*); 2) instrumentmuutujate kasutamine (*instrumental variable approach*); 3) kahekordsete diferentside meetod (*differences-in-differences, double differences*). (Ettevõtlus ja

innovatsiooni ... 2012: 128) EASi 2012 ettevõtluse ja innovatsiooni vahehindamise läbiviimisel leiti, et sobivaks meetodiks kahekordsete diferentside meetod. (Ibid: 128) 2014 EAS-i ettevõtlus ja innovatsiooni vahehindamise uuring kombineeris nii kvantitatiivseid kui ka kvalitatiivseid uurimismeetodeid ning kasutas nelja erinevat meetodilist lähenemist: kvantitatiivne analüüs EAS-i ja Äriregistri saadud andmete põhjal, toetust saanud ettevõtete analüüs erinevate ökonomeetriliste meetoditega, küsitluste ja semistruktureeritud intervjuude läbiviimine. Kuna antud uuringu näol oli tegemist teise ettevõtlus- ja innovatsioonipoliitika vahehindamisega, siis võimaldas see võrrelda kahe uuringu peamisi tulemusi omavahel. Eri meetodikate kasutamise mõte oli saada võimalikult täpsed tulemused ja vaadata, kas erinevad meetodid viivad samade tulemusteni. Uuringu käigus koostati unikaalne andmebaas 2709 EAS-ist toetust saanud firma finantsandmete kohta. See võimaldas välja tuua kirjeldava statistika nende firmade kohta ja näidata erinevusi, kõrvutades toetust saanud ettevõtteid toetust mitte saanud ettevõtetega. (Ettevõtlus ja innovatsiooni...2014: 8-9) 2014 vahehindamises mõtestati põhjalikumalt lahti võrdlusgruppide moodustamine ja kvantitatiivne analüüs tervikuna. Tulemuseks oli raport, kus lisaks kirjeldavale statistikale, küsitlusele, poolstruktureeritud intervjuudele kasutati ettevõtlustoetuste hindamiseks kasutanud *propensity score matchingu* ökonomeetrilist mudelit. (Ibid: 2) 2017 koostas Civitta EASi ettevõtlus ja innovatsiooni vahehindamise lõpparuande, kus vahehindamise läbiviimisel kombineeriti kvantitatiivseid ja kvalitatiivseid uurimismeetodeid. Kokku kasutati nelja erinevat andmekogumis- ja analüüsimetodit: EASi toetuse saajate ja teiste võrreldavate Eesti ettevõtete majandusnäitajate kvantitatiivne analüüs (tuginedes äriregistri andmetele), toetust saanud ettevõtete ökonomeetiline analüüs, veebipõhine ankeetküsitlus ja semistruktureeritud intervjuud. Kuna tegemist oli kolmanda ettevõtlus- ja innovatsioonipoliitika vahehindamisega, siis võrreldi tulemusi kahe eelneva vahehindamise tulemustega. Valimiks oli 1790 ettevõtet. Kvantitatiivne analüüs põhines kahel hindamisalusel: baasaasta ja hindamisaasta. Baasaasta on projekti alguse aasta, mis võib varieeruda valimi sees aastast 2008 kuni 2013. Hindamisaasta tähendab projekti lõpust kas 1 või 2 aasta möödumist ja see näitab toetuse võimalikku mõju ettevõtete majandusnäitajatele. Kasutati matching analüüsi. (EASi ettevõtlus ... 2017: 9) Analüüside tulemused esitati teemade kaupa, kui analüüsiiti töökohti, siis selgitati kõigepealt majandusaasta aruannete tulemuste analüüsi tulemused, seejärel küsitluste analüüsi tulemused ning lõpuks sama teema intervjuude analüüsi kokkuvõtted.

Juhises „Mõjude hindamise metoodika“ on välja toodud, kuidas jagunevad mikrotasandi mõjude järelhindamismeetodid. Need jagunevad nelja gruppi. Esimesteks meetoditeks, mis hindavad muutust ajas – enne-pärast-hinnang on diferentshinnang. Tegemist on meetodiga, kus võrdluseks on sama grupi minevikuväärtused (diferentshinnang võrdlusgrupita). Mõju hindamiseks vajalikke andmeid kogutakse ühest grupist, aga kahel erineval ajal (enne ja pärast meetme rakendamist). Sellisel juhul eeldatakse, et kogu erinevus on tingitud meetmest, st ei võeta arvesse majandustsüklite või elutsüklite põhjustatud mõju. (Justiitsministeerium, Riigikantselei...2020:52) Teiseks meetoditeks, mis analüüsib poliitikameetme mõju, hinnates erinevust kahe grupi vahel (osalusgrupp ja võrdlusgrupp) samal ajahetkel – diferentshinnang. (Ibid: 52) Mõju hindamiseks vajalikke andmeid kogutakse kahest grupist (osalus- ja võrdlusgrupp), aga samal ajal (pärast meetme rakendamist). Sobiv meetod, kui andmeid kogutakse sotsiaalse eksperimendi või loomuliku eksperimendiga. Kolmandaks meetoditeks, mis hindavad muutuste erinevust on diferents-diferentshinnang. Mõju hindamiseks vajalikke andmeid kogutakse kahest grupist (osalus- ja võrdlusgrupp) nii enne meetme rakendamist kui ka pärast. Meetodit kasutatakse siis, kui grupid olid juba enne meetme rakendamist erinevad – sellisel juhul lahutatakse rakendamise järel saadud erinevusest esialgne erinevus. Andmeid võib koguda sotsiaalsete eksperimentidega, loomulike eksperimentidega, kvaasiekspimentidega. Neljandaks meetodiks, mis hindab muutuste juurdekasvu erinevust on diferentsdiferentsdiferentshinnang. Mõjude hindamiseks vajalikke andmeid kogutakse kahest grupist (osalus- ja võrdlusgrupp) kolmel erineval ajahetkel: x-hetkel (nt üks aasta) enne meetme rakendamist, vahetult enne meetme rakendamist ja pärast meetme rakendamist. Kasutatakse juhul, kui minevikus oli osalus- ja võrdlusgrupi kasvutempo erinev. Andmeid võib koguda sotsiaalsete eksperimentidega, loomulike eksperimentidega, kvaasiekspimentidega. (Justiitsministeerium, Riigikantselei...2020:52)

Käesolevas töös kasutatakse LEADER-meetme ettevõtlustoetuste pikaajalise sotsiaalmajandusliku mõju väljaselgitamiseks EAS-i ettevõtlus ja innovatsiooni vahehindamise uuringu ja Justiitsministeriumi „Mõjude hindamise metoodika“ juhises välja toodud ja EASi poolt katsetatud pikaajaliste mõjude hindamise kombineeritud metoodikat, milles kasutatakse kvantitatiivseid ja kvalitatiivseid meetodeid. Keskendutakse JAP piirkonna kui mikrotasandi uurimisele ja kasutatakse diferentshinnangut võrdlusgrupita ja võrdluseks on sama grupi minevikuväärtused. Andmeid kogutakse JAPist

ettevõtlusmeetmetest investeringu toetust saanute kohta investeringu sihipärase kasutamise perioodi vältel ehk viie aasta jooksul peale toetuse saamist. Uuringus ei võeta arvesse ettevõtete elutsükleid või majandustsüklite muutusi ning eeldatakse, et toetuse mõju on tingitud meetmest. Võrdlusgruppi ei kasutata, kuna tegemist on väikese piirkonnaga, kus samaväärset võrdlusgruppi toetust mittesaanud ettevõtetest on keeruline moodustada.

2013 toodi 2014-2020 MAKis välja uute strateegiate väljatöötamisel soovituslikud LEADER-meetme tulemusmõõdikud, milleks on:

1. Uute avalike/kogukonna teenuste arv.
2. Uute loodud töökohtade arv.
3. Lisandunud eksportivate ettevõtete arv.
4. Uute tasuliste teenuste arv KOVis/piirkonnas. (eraettevõtete poolt pakutav). (Eesti maaelu arengukava ...2013:11)

MAK 2007-2013 toetuste tulemuslikkuse hindamine baseerub ühise seire- ja hindamisraamistiku (CMEF) indikaatorite süsteemil ning hindamisküsimustel. CMEFi hindamisjuhiste alusel tuleb hinnata investeringute mõju põllumajandusettevõtjate konkurentsivõimele. Eestis kasutatakse lisaks CMEFle siseriiklikult täiendavate finantsmajanduslike näitajate analüüsi, mis baseerub ettevõtjate grupeerimisel vastavalt tegevusalale. Lisaks viiakse läbi meetmepõhiseid uuringuid eesmärgiga koguda kvalitatiivseid näitajaid ning võrrelda tulemusi kvantitatiivsete indikaatoritega. Kui jagada hindamise meetodikad kahte gruppi, siis esimesse kuuluvad CMEFi, kvantitatiivse võrdleva analüüsi ja ökonomeetrilised meetodid. (Eesti Maaülikool ... 2013:3) Teise gruppi kuuluvad meetmepõhised uuringud, kvalitatiivsed ja juhtumiuuringud. Kuni 2013 polnud Eestis investeringutoetuste mõju hindamiseks kasutatud ökonomeetrilisi meetodeid, majanduslikke mudeleid ning juhtumiuuringuid. (Eesti Maaülikool ... 2013:3)

ÜPP seire- ja hindamisraamistik toob välja, et seire ja hindamine on teineteist täiendavad, kuid siiski erinevad toimingud. Seire on pidev protsess, mille käigus kontrollitakse teavet ja antakse süsteemne ülevaade eelarvevahendite kasutamisest ja rahastatud tegevusest. Selle tulemusel saadakse kvantitatiivsed andmed ja tagasiside vahendite ja meetmete rakendamisest, mis lihtsustab tegevus- ja konkreetsetest eesmärkidest kõrvalekaldumise korrigeerimist. Seega on seire abiks avaliku sektori kulutustest aruandmisel ning tänu sellele saab väärtuslikku teavet programmi juhtimise kohta. Hindamine seevastu tähendab, et sekkumistele antakse seatud eesmärkide tulemuste, mõju ja vajaduste põhjal hinnang. See

on süstemaatiline vahend, millest lähtutakse otsuste tegemisel ning mis parandab tulemuslikkust, kasulikkust ja tõhusust. Hindamine suurendab läbipaistvust, annab kogemusi ja parandab aruandekohustust. Hindamise põhjal tehtud järeldused aitavad tegevust edaspidi suunata, mõista selle toimimise asjaolusid ja põhjusi (või selle ebaõnnestumist). (Euroopa Komisjon ... 2015:7) LEADER-meetme pikaajalise mõju uurimine on piirkondlikult vajalik, hindamaks, kui võrd on JAP tegevuspiirkonnas 2008-2013 ettevõtlusemeetmete investeeringutoetused LEADER-meetme eesmärkidesse panustanud toetuse kohustusliku sihtotstarbelise investeeringu kasutamise ajal ehk viie aasta jooksul peale toetuse saamist. Otsest meetodikat, kuidas LEADER-toetuste pikaajalist mõju tegevusgrupi põhiselt hinnata ei ole, kuid selleks saab kasutada eelnevalt välja toodud kombineeritud mõjude hindamise meetodikaid, mis lähtuvad LEADER-meetme spetsiifikast.

LEADER-meetme mõju kohta on teostatud mitmeid analüüse. 2010 Euroopa Kontrollikoja raport märkis, et kohalikud tegevusgrupid on LEADER-lähenemist kasutanud viisil, mis piiras lisandväärtuse saamist ning projektidele jagati toetust ilma mõjusust nõuetekohaselt arvesse võtmata. (Euroopa Kontrollikoja ...2010:2) Nimetatud raport ei uurinud toona Eesti tegevusgruppe, vaid keskendus Euroopa teiste tegevusgruppide uurimisele üldisemalt.

2015 Riigikontrolli auditis „LEADER-programmi toetuste jagamine“ oli põhitähelepanu küsimusel, kas toetust saanud ühingute tegevus on olnud jätkuv ja seda ilmestavad majandusnäitajad head. Toetust saanud ühingute majandusnäitajad kinnitasid Riigikontrolli auditi tulemusel, et toetust saanute tegevus on olnud jätkuv ja tegevusmahud enamasti kasvavas trendis. Jätkuvus on oluline mõjude kestmise seisukohast ja selles osas on üldpilt hea. Registrist on kustutatud 14 perioodil 2007–2013 toetust saanud isikut, s.o alla 1% toetust saanud isikute koguarvust. Audit toob välja, et probleem oli loodud töökohtadega, mis on programmi edukuse mõõtmisel oluline näitaja. Seirenäitajate järgi oli loodud hulga töökohti, kuid analüüsitud ühingute majandusaasta aruanded näitavad, et programmi elluviimise käigus loodud töökohad olid pigem ajutise iseloomuga. Riigikontrolli kokkuvõtte oli, et mõju maapiirkondade tööhõivele oli seireandmete põhjal petlik. Riigikontrolli audit kasutas mõju hindamiseks majandusaasta aruandeid ning majandusnäitajate põhjal tehti järeldusi toetuse saajate kogumi kohta tervikuna, andmata hinnangut toetuse saaja tegevusele. (Riigikontrolli .. 2015:12) Analüüsiti tulu igal aastal alates aastast, millal toetus

ühingule esimest korda määrati. Tuluna vaadati äriühingute puhul vaadati kaupade ja teenuste müügist saadud tulu. MTÜ-des kaasati analüüsi ka muud liiki tulud, sh saadud toetused, liikmemaksud jms, kuna MTÜ-de olemusest tulenevalt ei ole müügitulu enamasti nende tegevuse peamine rahastamisallikas. (Ibid:12) Tegevuse jätkuvus on oluline toetuse mõjude püsimise seisukohast. Mõju oleneb küll eeskätt toetatava tegevuse iseloomust, näiteks kas tegemist on ühekordse ürituse või vara soetamisega, kuid võib eeldada, et mõju püsimine on toetuse saaja tegevuse jätkuvusega positiivses seoses. Mida lühiajalisem on tegevus, seda tõenäolisem on, et toetuse efekt jääb piiratuks ja toetusest saadavat potentsiaalset võimendust ei suudeta täiel määral ära kasutada. (Ibid:12)

Uuringus „Perioodi 2007–2013 struktuurivahendite mõju regionaalarengule“ juhiti tähelepanu sellele, et uuringu tulemuste tõlgendamisel tuleb arvestada, et uuringu käigus ei olnud meetmete ja projektide rohkuse tõttu võimalik analüüsitasandiga minna madalamale kui sekkumisloogika mõistes ühtse grupi moodustavad struktuurivahendeid toetatavad meetmed. Uuring toob välja, et kui soovitakse analüüsi tasandiga minna madalamale, siis on vaja teha lisauuringuid. (Poliitikauuringute ... 2014:101) See tähedab, et kui soovitakse teada saada konkreetse piirkonna LEADER-meetme mõju, siis on seal piirkonnas vaja läbi viia lisauuringud.

Eraldi uuringuid LEADER-meetme toel toetuse sihipärase kasutamise aja jooksul välja arendatud toodete ja teenuste osas tehtud ei ole, kuid kuna eraettevõtete poolt pakutav uute tasuliste teenuste arv piirkonnas on üks LEADER-meetme mõju eesmärkidest, siis uuritakse käesolevast töös kuivõrd on JAP piirkonnas ettevõtlustoetuste abil välja arendatud tooteid ja teenuseid.

EAS-ist toetust saanud projekte hinnatakse mitu aastat pärast nende lõppu. Sellise ajalise nihke põhjustab asjaolu, et pärast toetuse saamist läheb täiendavalt aega, kuni kõik projekti tulemusel tehtud tegevused peaksid tulemustes väljenduma. (Ettevõtlus- ja innovatsioonipoliitika ... 2014:22) Autor leiab, et täpsemate andmete saamiseks tuleb toetust saanud ettevõtete poolt eelviidud projektide mõju hinnata pärast toetuse sihipärase kasutamise aja lõppu ning seda tuleb rakendada ka LEADER-meetme toetuste mõju hindamisel.

2019 Lätis LEADER-toetuste investeringute majanduskasvu hinnates analüüsi ka müügitulu kasvu, mis oli planeeritud projekti eesmärkides. (Veveris, A., Puzulis, A....2019) Lätis kogutakse töökohtade seireandmeid nii LEADER-meetmes kui teistes sarnastes meetmetes järgmiselt: plaanitavate töökohtade info võetakse taotlusest ning rahastamise otsusel on kirjas töökohtade loomise nõue vähemalt kolmandaks aastaks peale projekti elluviimist, see kehtib nii LEADER- kui ka teistele meetmetele. Maksetaotluse esitamisel eeldatavaid töökohti ei küsita. Iga-aastaselt jälgitakse majandusaasta aruanded, kus on kirjas tegelikult loodud töökohad. Jälgimine toimub kogu järelevalve perioodi ajal kuni viis aastat peale projekti lõppu. Kui makseagentuur käib kohapealset kontrolli teostamas, siis kontrollitakse ka kas töökohad on loodud ja kas need on olemas registreeritud asukohas. Andmed töökohtade ja töötasu kohta saadakse riiklikest andmebaasidest. (European Evaluation ... 2020:6) Riigiti ja piirkonniti erinevad töökohtade andmete kogumise praktikad. *European Evaluation Helpdesk for Rural Development* toob välja, et liikmesriikidel on seni olnud erinevad lähenemised töökohtade andmete kogumisviiside ja kvaliteedi osas. Ei tehta vahet loodud töökohtadel ja säilitatud töökohtadel ning ajutistelt loodud töökohtadel, mis on loodud investeringu ajal ning see mõjutab seireandmete usaldust. Vahel on kogutud andmete kontroll ebapiisav - ei tehta andmete parandusi või ei kontrollita eeldatavate väärtuste tõesust. (European Evaluation ... 2020:5)

Taanis 2013 läbi viidud uuring seal rakendatud LEADER-meetme mõju kohta toob välja, et tegevusgruppide pingutused toimusid, erasektori esindajad tegid investeringuid ja löid töökohti maapiirkondadesse. (Nielsen, Thuesen 2014) Lätis läbi viidud uuring LEADER-mõju kohta tõi välja, et töökohtade loomise nõue oli vaid ettevõtlusprojektidele seatud ja ainus nõue oli, et töökoht peab olema täistööajaga. Vaatamata sellele loodi töökohti ka teiste projektidega ja projektide elluviimisele järgnevas kolmandaks aastaks oli loodud töökohtade arv isegi veidi suurem kui planeeritud. (Veveris, A.,Puzulis, A....2019)

Põllumajandusuuringute Keskus teostab MAK kaudu saavutatud tulemuste ja mõjude hindamist. Üheks seirenäitajaks on toetust saanud projektide tulemusena loodud töökohtade arv eelmisel kalendriaastal. Neid andmeid kogutakse ka LEADER-meetme toetuste abil loodud töökohtade kohta ning ei arvestata säilitatud töökohti. (Põllumajandusuuringute ... 2019:6) Andmete kogumise meetodiks on küsitlus toetuse saajate hulgas. Kui luuakse projekti mõjul hiljem töökoht, siis seda uuring ei kajastanud.

Euroopa Komisjon toob ühe tulemusnäitajana välja LEADER projektide abil loodud töökohad ja selgitatud on, et arvesse tuleb võtta ainult uued tegelikult loodud töökohad ja välistab tulemusnäitajana säilitatud töökohad. Vabatahtlik töö ei lähe arvesse töökoha loomisel. Kui ettevõtja loob endale töökoha, siis seda arvestatakse kui loodud töökohta. Poole kohaga töökoht liigitatakse täistöökohaks kui maht on üle 0,5. Selleks, et lugeda töökohta looduks, siis peab olema selle kestus üle ühe aasta. (European Commission ... 2015:23)

Kõiki 26 Eestis tegutsevat tegevusgruppe käsitletud Eesti Maaülikooli uuring tõi välja, et üle Eesti on LEADER-meetme raames kokku on loodud 01.01.2009-30.06.2011 235,7 töökohta ning järeltab, et MAK LEADER-meetme rakendamine vastab meetme eesmärkidele. (Riigikontroll ... 2015: 7) Eesti maaelu arengukava 2007-2013 LEADER-meetme projektitaotluste rakendamistulemuste analüüs 01.01.2007–30.06.2013 kohta toob välja, et kogutud seirenäitajate alusel loodi 283,6 töökohta ning 276 täistööajaga töökohta, moodustades sihttasemetest vastavalt 354,4% ja 690,0%. (Eesti Maaülikool ... 2015:25) Sihttasemeteks oli 80 loodud töökohta ja 40 kaasnevat töökohta. (Ibid :21) Euroopa Liidu Nõukogu leiab, et LEADER-programm on olnud edukas, kuna on võimaldanud paremini tuvastada eri sektorite üleseid vajadusi maapiirkondade arendamisel. Ollakse seisukohal, et LEADER-programmile omased põhimõtted peavad edaspidi jääma ELi tõukefondidest rahastatavate maaeluprogrammide kohustuslikuks osaks. (Riigikontroll ... 2015: 7) Töökohtade loomine maapiirkonnas on väga oluline ning seeteõttu on kohalikul tasandil JAP 2008-2013 strateegias välja toodud strateegia ellu rakendamise ja seire juures, et jätkusuutlikust üks üldnõue on, et investeringud toimivad viis aastat ja töökohad kolm aastat. JAP 2008-2013 strateegia sihttasemeks töökohtade loomiseks oli 16 loodud töökohta ja 40 kaasnevat töökohta. (JAP arengustrateegia ...2008:101) Vastavalt JAP 2014-2020 strateegias välja toodud 2008-2013 perioodi kokkuvõttele loodi JAP piirkonnas 2008-2013 projektidega 24 töökohta ja 61 kaasnevat töökohta. (LEADER-tegevusgrupi... 2015:7) Töökohtade andmed pärinevad kuludeklaratsioonidelt, mis esitati vahetult peale projekti elluviimist toetuse väljamaksmiseks.

JAPi 2008-2013 strateegias ei ole töökohtade säilitamist kirjeldatud, kuid JAP 2014-2020 strateegias on välja toodud, et töökohtade säilitamine ja loomine on oluline (JAP strateegia... 2014:20) ning seda toetab 2014-2020 perioodi meetmete kirjeldus, kus on kirjas töökohtade

loomine või säilitamine. (Ibid: 34-35) Käesolevas töös on oluline uurida 2008-2013 perioodi kohta säilitatud töökohti, et saada teada, kui võrd on toetuste abil töökohti säilitatud, kui investering ei ole avaldanud mõju täiendavate töökohtade loomisele. Investeringud ei pruugi avaldada ettevõtte majandustulemustele positiivset mõju investeringu tegemise aastal. (Eesti Maaülikool ... 2013:6) Ka loodud töökohtade arvu tuleb vaadelda kui projekti oodatavat tulemust. LEADER-meetme mõju töökohtade loomisele on vajalik uurida mõni aasta pärast projekti lõppemist. (Eesti Maaülikool ...2013:22)

Euroopa Komisjoni ettepanekud Euroopa Liidule pärast 2008-2013 programmiperioodi lõppu 2013 olid, et Maaelu Arengukava prioriteediks on toetada sotsiaalset kaasatust, vähendada vaesust ja arendada majandust maapiirkondades ja seda läbi järgnevate sekkumiste: hõlbustada maaelu mitmekesistamist, väikeettevõtete loomist ja töökohtade loomist; toetada maapiirkondade kohalikku arengut, tagada kvaliteetse info ja kommunikatsiooni tehnoloogiate kättesaadavust ja kasutamist maapiirkondades. (A short ... 2013:7) Maaelu arengukava programmitöö meelespea toob välja, et oluline eesmärk LEADERi jaoks on tööhõivevõimaluste loomine. (European Network ... 2013:16) *European Evaluation Helpdesk for Rural Development* suunised rõhutavad, et väga oluline on LEADER-meetme mõju hindamise kvaliteet igas tegevusgrupis eraldi ning soovitab viia läbi täiendava selgitustöö tegevusgruppide hulgas, milleks hindamine on vajalik ja mida on vaja LEADER-meetme mõistes hinnata. (European Evaluation ... 2020:19) Suunistes ei ole eraldi välja toodud sotsiaalmajanduslike mõjude pikaajalise hindamise täpseid juhiseid, mida ja kuidas tuleb tegevusgrupi põhiselt hinnata. Samas tõdetakse juhises, et väga oluline on anda hindamiseks selged juhised, küsida täiendavaid küsimusi ja pakkuda abi andmete kogumise vajalikkuse selgitamisel, eesmärgiga koguda vajalikke ja kvaliteetseid andmeid. Loodud töökohtade mõõtmise meetodid võivad olla tegevuspiirkonniti erinevad ja seetõttu on andmed sarnaste piirkondade kohta vastuolulised, kui neid kontrollitakse vastavuses teiste andmebaasidega või kui kontrollitakse töökohtade arvu taotluses ja pärast projekti lõpparuandes. (European Evaluation ... 2020:19)

Üheks võimaluseks, kuidas parendada andmete kogumise ja haldamise süsteemi, et hinnata LEADER-lähenemisega saavutatud konkurentsivõimet, keskkonnamõju ja sotsiaalmajanduslike mõjusid, on tulevikus kasutada olemasolevaid andmeallikaid koos eksperimentidega ja kasusaajate küsitluste kaudu. Võimalik on kasutada olemasolevaid

andmeallikaid, riiklikke andmebaase, erinevaid teemauuringuid ja jälgides andmeid pikema perioodi jooksul. Euroopa Komisjon märgib, et andmete kvaliteet on väga oluline, eriti kui hinnatakse mõju tööhõivele ja vaesuse vähendamisele, kui eeldatakse, et ilmnenud mõju on kesine. (European Commission.... 2020:17)

LEADER-lähenemisviisi seitsme elemendi mõju hindamist uuringud otseselt ei käsitle. Paljudel juhtudel ei ole LEADER-lähenemist või LEADER-i lisaväärtust määratletud hindamisel kui programmi eesmärke ning neid ei ole kirjas hindamise teemadena hindamisplaanis. Siiski tuleks LEADER-lähenemisviisi mõjusid arvestada, kui vaadeldakse LEADER-meedet kui üht Maaelu arengukava sekkumisloogikat. See aitab neid mõjusid (nii positiivseid kui negatiivseid) näha ja neid on võimalik paremini sõnastada. See võib viia ka täiendavate hindamisteemade tuvastamiseni LEADER-meetme osas. (European Commission... 2016: 45-46) Maaeluministeerium uuris esimest korda 2015 ja on edaspidi regulaarselt igal aastal alates 2017 korraldanud uuringut „Elanike teadlikkus Eesti maaelu arengukavast ja Euroopa Merendus- ja Kalandusfondist“. Uuringu teemadeks on maaelu, põllumajanduse ja maamajanduse maine. Kuigi kõigis vaatlusalustes uuringulainetes on vaadeldavate valdkondade mainet positiivselt hinnanud vähemalt pooled küsitletutest, on neid, kes peavad mainet väga heaks, olnud kõigis uuringulainetes suhteliselt vähe (erinevates uuringulainetes 2-5%). Positiivsed hinnangud ületavad negatiivseid kõigi valdkondade puhul. Ka mainet väga halvaks pidavaid inimesi on erinevates uuringulainetes olnud vaid 1-5%. (Elanike teadlikkus ..2020: 7)

Elanike teadlikus maapiirkondade toetusvõimaluste kohta aitab suurendada maapiirkondades ettevõtlustoetuste taotlemist, et inimesed saaksid oma elu- ja ettevõtluskeskkonda ise mitmekesisemaks muuta. Eraldi uuriti inimeste teadlikkust põllumajandus- ja maaelutoetustest, sealhulgas MAK-meetmete ja LEADER-toetuse kohta. 56% küsitletutest arvas, et MAK raames viimase nelja aasta jooksul antud toetustest on olnud Eesti maaelule kasu (Ibid: 24) LEADER-toetustest on kuulnud 25% elanikest. Järvamaal oli 1000 vastaja kohta LEADER-toetusest kuulnud 37% elanikest. (Ibid: 33) Kuid see uuring ei anna vastust küsimusele, kuivõrd on LEADER-lähenemise seitse elementi Eestit üldiselt, LEADER-tegevuspiirkondi või konkreetselt Järvemaal JAPi piirkonda mõjutanud. Vastavalt Euroopa Komisjoni soovitusel uuritakse käesolevas töös uuritakse piirkondlikult, millised LEADER-lähenemise seitsmest põhielemendist on mõjutanud

perioodil 2008-2013 strateegia ettevõtluse investeeringu meetmete taotlejaid JAP tegevuspiirkonnas, et hinnata kuivõrd omavad LEADER-lähenemise seitse elementi pikaajalist mõju ettevõtetele ja piirkonnale.

Käesolevas töös uuritakse missugune on LEADER-meetme JAP 2008-2013 strateegia ettevõtluse investeeringu meetmete pikaajaline sotsiaalmajanduslik mõju. Pikaajaliseks mõjuks loetakse toetuse kohustusliku sihtotstarbelise investeeringu kasutamise aega ehk viit aastat peale toetuse saamist vastavalt LEADER-määruse nõudele (lk 24). JAP 2008-2013 ettevõtlusmeetmest toetust saanud ettevõtete viimastest projektidest möödus viis aastat aastal 2018 ning seega on võimalik uurida kõigi toetuse saajate puhul toetuse pikaajalist mõju. Maapiirkonna LEADER-meetme ettevõtlustoetuste pikaajalist sotsiaalmajanduslikku mõju uuritakse käesolevas töös konkreetse piirkonna näitel. Piirkondlikult meetme mõju hindamiseks on vajalik teha täiendavaid uuringuid on toonud välja ka Eesti Maaülikool LEADER-teemalistes uuringutes. Samuti on sellele viidatud uuringus „Perioodi 2007-2013 struktuurivahendite mõju regionaalarengule“ (lk 30) ja sellele on juhtinud tähelepanu *European Evaluation Helpdesk for Rural Development* (lk 33). Maapiirkonna määratluseks aluseks on 2007-2013 MAK LEADER-meetme lähenemine, et maapiirkond on vallad ja kuni 4000 elanikuga väikelinnad ning üle 4000 elanikuga vallasisesed linnad, kui need moodustavad vallaga ühtse asustusüksuse. Maapiirkonna ettevõtjateks on käesoleva töö kontekstis JAP tegevuspiirkonnas tegutsevad äriühingud, FIED ja sotsiaalse ettevõtlusega tegelevad mittetulundusühingud, mis on saanud LEADER-toetust JAP tegevusgrupi piirkonna ettevõtluse arendamise meetmest. (lk 14) LEADER-meede on kohalikul tasandil maapiirkonna arendamiseks ja eelkõige on LEADER-meetme ettevõtlustoetused välja töötatud ettevõtjate kokurentsivõime tõstmiseks. LEADER-lähenemise peamiseks eesmärgiks on tegevuspiirkondade tasakaalustatud arendamine. (lk 16)

JAP tegevuspiirkonna LEADER-meetme ettevõtlustoetuste sotsiaalmajanduslike pikaajaliste mõjude hindamisel on majanduslike mõjude välja selgitamise aluseks võetud EASi innovatsiooni vahehindamise meetodika (lk 26) ja sotsiaalsed mõjud on täpsustatud vastavalt Euroopa Komisjoni soovitudest ja LEADER-lähenemise seitsme elemendi eripäradest lähtuvalt. (lk 34) Keskendutakse JAP piirkonna kui mikrotasandi uurimisele kasutades diferentshinnangut võrdlusgrupita ja võrdluseks on sama grupi minevikuväärtused vastavalt Justiitsministeeriumu „Mõjude hindamise meetodikale“. (lk 27)

JAP piirkonna LEADER-meetme ettevõtlustoetuste majandusliku pikaajalise mõju väljaselgitamiseks uuritakse, kuidas on täidetud JAP 2008-2013 strateegia ettevõtluse investeeringu meetmete eesmärgid : müügitulu kasv, uute toodete teenuste turule toomine ja uute töökohtade loomine viis aastat peale projekti elluviimist. Müügitulu, uute toodete ja teenuste turule toomine ja uute töökohtade loomist soovivad uurida nii *European Evaluation Helpdesk for Rural Development* vastavalt Läti kogemusele (lk 31), Eesti Maaülikool (lk 32) ja Riigikontroll (lk 29). Käesolevas uurimustöös kasutatakse majandusnäitajate analüüsil diferentshinnangut võrdlusgrupita ja võrdluseks on sama grupi minevikuväärtused (lk 27), uuritavaks grupiks on JAP 2008-2013 ettevõtlusmeetmetest toetuse saanud taotlejad. Andmeid kogutakse JAPist ettevõtlusmeetmetest investeeringu toetust saanute kohta investeeringu sihipärase kasutamise perioodi vältel ehk viie aasta jooksul peale toetuse saamist. Uuringus ei võeta arvesse ettevõtete elu- ja majandustsüklite muutusi ning eeldatakse, et toetuse mõju on tingitud LEADER-meetmetest. (lk 27)

Sotsiaalse pikaajalise mõju väljaselgitamiseks uuritakse käesolevas töös kombineeritud meetodikaga, millised LEADER-lähenemise seitsmest põhielemendist on mõjutanud perioodil 2008-2013 strateegia ettevõtluse investeeringu meetmete taotlejaid JAP piirkonnas, sest LEADER-lähenemise seitsme põhielemendi uuringuid ei ole varasemalt läbi viidud. Euroopa Komisjon soovib lähenemisviiside mõju uurida vastavalt tegevusgrupile sobivate kombineeritud meetoditega küsitluste ja intervjuudega, kuigi seda ei ole otseselt hindamisplaanis. (lk 33)

LEADER-meetme pikaajaline mõju uurimine on vajalik, hindamaks kuidas on JAP tegevuspiirkonnas 2008-2013 ettevõtlusmeetmete investeeringutoetused meetme eesmärkidesse panustanud toetuse kohustusliku sihtotstarbelise investeeringu kasutamise ajal ehk viie aasta jooksul peale toetuse saamist, et vajadusel tuvastada meetme positiivseid ja negatiivseid mõjusid, et teha vastavalt järeldustele otsuseid tulevastel perioodidel JAP strateegiliste eesmärkide seadmisel. Euroopa Komisjon toob välja, et vajadusel tuleb täiendada hindamisteemasid (lk 33), et hinnata piirkonna jätkusuutlikku ning tasakaalustatud arengut.

2. LEADER-MEETME ETTEVÕTLUSTOETUSTE PIKAAJALINE MÕJU MTÜ JÄRVA ARENGU PARTNERID TEGEVUSPIIRKONNAS

2.1. Uurimistöö metoodika

Uuritav teema kuulub arengualase koostöö uurimise valdkonda ning töö autor kasutab uuringu läbiviimiseks kombineeritud metoodikat.

Käesoleva empiirilise uuringu aluseks on juhtumiuuring. Juhtumiuuringud keskenduvad konkreetse juhtumi kontekstile ja selle käigus uuritakse kindlat sündmust või tegevust sügavuti, tuginedes mitmele erinevale infoallikale ja vaatenurgale. (Creswell 2003: 15) Juhtumiks on LEADER-meetme 2008-2013 JAP piirkonna ettevõtlusvaldkonna rahastatud investeeringumeetmete ja nende toetuste sotsiaalmajanduslik pikaajaline mõju investeeringu sihipärase kasutamise aja ehk viie aasta jooksul pärast projektide lõppu. Käesolevas uurimustöös keskendutakse MAK LEADER-meetme ettevõtlustoetuste pikaajalise mõju uurimisele JAP piirkonnas, et mõista kuivõrd ja milline on olnud 2008-2013 rahastatud ettevõtlusprojektide toetuse pikaajaline mõju tegevusgrupi piirkonnas. Pikaajaliseks mõjuks loetakse käesoleva uurimistöö raames mõju kuni viis aastat pärast projekti elluviimist, lähtudes 2008-2013 kehtinud LEADER-määruse §24, mis sätestab kohustusliku sihtotstarbelise investeeringu kasutamise aja. (Leader-meetme...2010).

Kogutud andmete analüüsi põhjal selgitatakse välja LEADER-meetme sotsiaalmajanduslik mõju toetust saanud ettevõtetele, ettevõtluskeskkonnale ja JAP tegevuspiirkonnale. LEADER ettevõtlustoetuse pikaajalise mõju väljaselgitamiseks on kaasatud JAP ettevõtlusmeetmetest 3.2 ja 4.2 ehk aastatel 2008-2013 investeeringutoetusteks rahastuse saanud maapiirkonna ettevõtjad ettevõtlussektorist ning sotsiaalse ettevõtlusega tegelevad mittetulundussektori esindajad ja JAP juhtkonna esindajad. Kuna strateegilise perioodi lõpuks ühendati meetmed 3.2 ja 4.2 üheks ettevõtluse investeeringumeetmeks, siis

käsitletakse mõlemaid meetmeid kui ettevõtluse investeringumeetmeid. JAP 2008-2013 ettevõtluse investeringumeetmetest rahastatud projektide nimekiri on toodud lisas 1.

Andmete analüüsil liigutake üksikult üldisele ja kasutatakse triangulatsiooni põhimõtteid.

Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks kasutatakse esmaseid ja teiseseid allikaid ning kvalitatiivset sisuanalüüsi ja kvantitatiivse analüüsi diferentshinnangu meetodit, võrdlusi, üldistusi. Töös kasutatakse EASi ettevõtlus- ja innovatsiooni vaheuringus kasutatud kombineeritud metoodikat ja lähenemist (lk 26) ning MAKis kasutusel olevate meetmepõhiste uuringute (lk 28) kogemust, et koguda kvalitatiivseid näitajaid ning võrrelda tulemusi kvantitatiivsete indikaatoritega. Konkurentsivõime hindamiseks kasutatakse Riigikontrolli auditis kasutatud metoodikat (lk 29-30), millega uuriti müügitulu muutusi ajas ja projekti elluviimise järgselt loodud töökohti. Uute toodete/teenuste välja arendamine on JAP 2008-2013 strateegias (lk 44) üks konkurentsivõime tõusu näitaja ja teiseks näitajaks on loodud töökohad (lk 32). JAP 2014-2020 strateegias on oluline näitaja säilitatud töökohtade arv (lk 32) ja Eesti Maaülikooli uuring tõi välja, et mõju töökohtade loomisele on kesine. Seetõttu uuritakse käesolevas töös müügitulu muutust, uute toodete/teenuste välja arendamist ja töökohtade loomist ja säilitamist, nende analüüsiks kasutatakse töös uurimismeetodit, millega uuritakse muutust ajas ehk „Mõjude hindamise metoodikas“ välja toodud diferentshinnangu meetod võrdlusgrupita (lk 27), mis hindab muutust ajas – enne-pärast hinnang, kus võrdluseks on sama grupi minevikuväärtused ning eeldatakse, et kogu erinevus on tingitud meetmest ja ei võeta arvesse majandustsüklite või elutsüklite põhjustatud mõju. LEADER-meetme puhul on oluline uurida tegevuspiirkondade tasakaalustatud arengut (lk 16). Muutust ajas uuritakse käesolevas töös vastavalt Eesti Maaülikooli uuringus „LEADER-meetme projektitaotluste rakendamistulemuste analüüs“ välja toodud ettepanekule viie aasta jooksul peale rahastuse saamist, kuna Eesti Maaülikooli uuring (lk 33) tõi välja, et mõju töökohadele võib avalduda ka hilisematel aastatel, kui konkreetse projekti elluviimise aasta. Riigikontrolli poolne LEADER-meetme vahehindamine tõi välja, et piirkondliku ülevaate saamiseks on vaja minna uurimise tasemega sügavamaks. Euroopa Komisjon soovib uurida LEADER-lähenemise mõjusid igas tegevuspiirkonnas eraldi (lk 34). Oluline on uurida toetuste pikaajalist mõju vastavalt tegevusgrupi strateegiale, meetmete eesmärkidele ja vastavalt hindamismõõdikutele. Uurimisel lähtutakse MAK LEADER-meetme üldeesmärgist, milleks on tegevuspiirkonna

tasakaalustatud areng. Sellest johtuvalt uuritakse käesolevas töös JAP strateegia ja selle 2008-2013 ettevõtluse investeringumeetme mõju JAP piirkonnale tervikuna, KOV-ide piirkondadele, ettevõtetele ja elanikele.

Teisesed andmed kogutakse JAP 2008-2013 strateegiast ja meetme kirjeldustest, taotluste registrist, tegevusgrupile esitatud projektitaotlustest ja taotlejate poolt Äriregistrile esitatud majandusaasta aruannetest ajavahemikul 2009-2018, olenevalt, millisel aastal ettevõtte esmakordselt toetust taotles ning kuni viimase taotlemise aastale järgneva viie aasta andmed.

Esmased andmed kogutakse poolstruktureeritud küsimustike ning intervjuudega. Küsimustikega selgitatakse välja kuidas on LEADER-toetused mõjutanud JAP piirkonna ettevõtete müügitulu, uute toodete/teenuste välja arendamist, töökohtade loomist ja säilitamist ning kuidas on LEADER-lähenemise seitse põhielementi ettevõtet ja tegevuspiirkonda mõjutanud sotsiaalsest aspektidest lähtuvalt vastajate hinnangul.

Küsimustiku koostamisel järgis autor MAK 2007-2013 LEADER-meetme kohalike tegevusgruppide strateegiate vahehindamise lõpparuandes välja toodud soovitusi LEADER-meetme tulemusmõõdikute kohta, milleks on uute avalike/kogukonna teenuste arv, uute loodud töökohtade arv, lisandunud eksportivate ettevõtete arv ja eraettevõtete poolt piirkonnas pakutav uute tasuliste teenuste arv. (lk 28) Küsimustiku koostamisel lähtuti JAP 2008-2013 strateegia prioriteedi 2 ettevõtluse investeringu meetme eesmärkidest. (lk 44) Prioriteedi 2 eesmärgi mõõdikud on müügitulu, uued tooted/teenused ja loodud/säilitatud töökohad, mis on otseselt LEADER-meetme mõõdikud. Käesolev töö ei uurinud otseselt müügitulu muutuse põhjuseid, müügitulu muutust paluti küsimustikus vastajatel põhjendada. Üldandmetena küsiti küsimustiku kaudu vaid toetuse saanud ettevõtete nimed, mis seostati taotluste registri alusel vastava piirkonna ehk endise vallaga.

Küsimustiku valimiks on JAP 2008-2013 strateegia teise arenguprioriteeti panustanud ettevõtluse arengu meetmest 3.2 ja turismiarengu meetmest 4.2 investeringu rahastuse saajad. Kokku sai ettevõtluse investeringumeetmetest rahastuse 40 taotlejat. Taotlejad esitasid kokku 63 taotlust. Mitmed taotlejad said rahastuse rohkem kui ühele projektile nii meetmetest 3.2 kui ka 4.2. Alameetmed 3.1 ja 4.1 olid nn pehmed meetmed ja neid käesolevas uurimuses ei uurita. Mitmekordsete taotlejate puhul taandatakse ühe taotleja

poolt saadud rahastused üheks ettevõtlusprojektiks, kuna kõik projektid rahastati ettevõtluse investeringu meetmest, mis panustasid JAP 2008-2013 strateegia teise arenguprioriteedi eesmärki, milleks oli ettevõtte konkurentsikasv ja piirkonna ettevõtluse arendamine. Vastavalt JAP strateegiale olid konkurentsivõime mõõdikuteks müügitulu kasv, uued tooted/teenused ja loodud töökohad.

Küsimustikud koostati veebipõhistena Google Forms'is ja saadeti e-maili teel välja juulis 2020 kõigile 40le 2008-2013. aasta ettevõtlusmeetmetest 3.2 ja 4.2 rahastuse saanud taotlejale. Küsimustikule vastajast 40st rahastuse saanud taotlejast 18. Vastanutest 12 on ettevõtete ja kuus mittetulundussektori esindajad. Küsimustikule vastasid toetuse saajad Albust, Järva-Jaanist, Karedalt, Koerust, Koigist, Paidest, Roosna-Allikult. Ainsana jäid vastused saabumata Kõue piirkonnast. Üks taotleja andis meili teel teada, et ta ei ole huvitatud küsimustikule vastamast, aga selgitas: „Projektiga majanduslikku mõju ei tekkinud, vaid oli tegemist psühholoogilise mõjuga – kui turvaaed on territooriumi ümber, siis on hea tööle minna, võib kindel olla, et midagi ei ole lõhutud ega varastatud.“ Küsimustiku andmete kogumiseks ja töötlemiseks kasutatakse tabelarvutusprogrammi Excel. Poolstruktureeritud küsitlus on toodud lisa 2. Vastajad grupeeritakse endiste valdade ehk piirkonniti. Ettevõtte suuruse ja sektorite kaupa analüüsimiseks on andmeid liiga vähe. Ettevõtlustoetusega saadud investeringute rahastust analüüsitakse piirkondade lõikes rahastatud projektide arvu alusel, toetatud projektide summa alusel, rahastust ühe piirkonna elaniku kohta.

2008-2013 JAPi LEADER-toetuse ettevõtlusmeetme pikaajalise mõju analüüsimisel on JAP tegevuspiirkonna elanike arvu aluseks võetud 31.12.2007 seis 12 068 elanikku selle aegsete valdade lõikes, sest nende andmete alusel on koostatud 2008-2013 JAP strateegia. Elanike arvu tabel on toodud lisa 3. Neid andmeid on kasutatud piirkondade ja elanike kohta tehtud analüüside algandmetena, sest Kõue valla kohta uuritava perioodi lõpuks 31.12.2018 ei olnud võimalik andmeid saada, kuna Kõue vald liitus 2013 Kose vallaga.

Kvantitatiivse uurimistöö käigus kogutakse arvandmeid, seda iseloomustab suur valim ning andmeid kogutakse meetoditega, mis annavad statistilisteks töötlusteks sobilikke andmeid näiteks vaatlusuuringute või eksperimentidega (Õunapuu 2014: 54,55). JAP 2008-2013 ettevõtluse investeringumeetmete juhtumiuuringu puhul ei ole tegemist suure valimiga,

kuid piirkondliku mõju hindamiseks on vajalik viia läbi uuringud tegevuspiirkonna põhiselt vastaval Euroopa Komisjoni soovitusel. (lk 34) Küsimustikule vastajaid on suuremate üldistuste tegemiseks vähe, seetõttu esitatakse andmeid arvandmetena ja võrreldakse piirkonnapõhiselt.

JAP-i taotluste registri andmeid ja Äriregistrist saadud majandusaasta aruandeid analüüsitakse kvantitatiivselt, kasutades diferentsmeetodit võrdlusgrupita, mis hindab muutust ajas – enne-pärast hinnang. Nimetatud analüüs põhineb kahel hindamisalusel: baasaasta ja hindamisaasta. Baasaasta on projekti alguse aasta, mis võib varieeruda valimi sees 2009. aastast kuni 2013. aastani. Hindamisaastad on projekti elluviimisest üks kuni viis aastat ja võivad varieeruda valimi sees aastast 2010 kuni aastani 2018 ja nende andmete alusel analüüsitakse toetuse pikaajalist mõju ettevõtete majandusnäitajatele majandusaasta aruannete baasil. Kogutud majandusaasta aruannetest saadud andmeid töödeldakse tabelarvutusprogrammis *Excel*. Andmeanalüüsiga leitakse vastused rahastatud ettevõtete majandustegevuse kohta: missugune oli ettevõtte müügitulu, ekspordivõimekus ja töötajate arv ajavahemikul 2009-2018. Andmeid analüüsitakse piirkondade kaupa. Analüüsimisel kasutab autor triangulatsiooni põhimõtteid see tähendab, et uuritakse mõju kolme aspekti: ettevõtlustoetusega saadud investeringute rahastuse mõju piirkonnale, ettevõttele ja elaniku kohta.

Kvalitatiivse sisuanalüüsi andmetena kasutatakse käesolevas uurimustöös poolstruktureeritud küsitluse avatud vastuseid, mida analüüsitakse sagedustabeli meetodil ja intervjuude vastuseid analüüsitakse kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodil. Intervjuu küsimused on toodud lisas 4. Kvalitatiivne sisuanalüüs annab võimaluse keskenduda teksti peamistele ja olulistele tähendustele. Tekstilised andmed pärinevad erinevatest allikatest, nagu intervjuudest, vaatlusprotokollidest, päevikutest, erinevatest dokumentidest ja meediaväljaannetest (Laherand 2008). Poolstruktureeritud intervjuud nimetatakse ka teemaintervjuuks, kus ettevalmistatud kindlad küsimused põimuvad vabas vormis vestlusega, intervjuueeritav saab osaleda vestluses aktiivselt, lisades omapoolseid märkuseid ja tähelepanekuid (Robson 2002: 270) Poolstruktureeritud intervjuud on kombineeritud struktureeritud intervjuudele omastest kindlatest küsimustest ja vabast vestlusest, mille käigus saab intervjuuerija osaleda aktiivselt vestluses, avaldada omapoolseid märkusi ning lisada kommentaare (Grinsted 2005: 1015, 1017).

JAP juhtkonna liikmetega viidi läbi individuaalsed intervjuud märtsis-aprillis 2021. Valimi moodustasid 2008-2013 perioodil JAP juhtkonda kuulunud liikmeskonna esindajad, kes on jätkuvalt tegevad JAP juhtkonnas märtsis 2021. Intervjuule vastas neli juhtkonna liiget. Intervjueeritavatest olid esindatud kõigi kolme sektori esindajad: üks ettevõtlussektori esindaja, üks oli mittetulundussektori esindaja ja kaks olid KOV esindajad. Intervjueeritavad on erinevatest JAP-i piirkondadest. Intervjueeritavatest olid kaks mehed ja kaks naised. Seoses COVid-19 viiruse laialdase levikuga viidi intervjuud läbi kirjalikult, kuna ei olnud võimalik intervjueeritavatega kohtuda. Intervjuud on salvestatud tekstifailidena. Anonüümsuse tagamiseks kodeeris töö autor intervjueeritavad:

1. V1 – naine, JAP liikmena ettevõtlussektori esindaja ajavahemikul 2008-2013. Intervjuu teostamise ajal JAP liikmena sama sektori esindaja.
2. V2 – naine, JAP liikmena mittetulundussektori esindaja ajavahemikul 2008-2013. Intervjuu teostamise ajal JAP liikmena sama sektori esindaja.
3. V3 – mees, JAP liikmena KOVi esindaja ajavahemikul 2008-2013. Intervjuu teostamise ajal JAP liikmena ettevõtlussektori esindaja.
4. V4 – mees, JAP liikmena KOV esindaja ajavahemikul 2008-2013. Intervjuu teostamise ajal JAP liikmena sama sektori esindaja.

Intervjuude analüüsiga täpsustatakse LEADER-meetme ettevõtlustoetuste pikaajaline mõju ettevõtetele JAP piirkonnas ja piirkonnale tervikuna, LEADER-lähenemise pikaajaline mõju JAP piirkonnale ja LEADER-meetme võimalused JAP piirkonna strateegilisel arendamisel. Analüüsi tulemuste põhjendamiseks kasutas autor väljavõtteid transkriptsioonist ning need on esitatud kaldkirjas. Väljavõtte lõppu märgitakse vastaja kood sulgudesse (nt V2).

Analüüs esitatakse töös teemade kaupa lähtudes EAS-i ettevõtlus- ja innovatsiooni poliitika vahearuanne metoodikast (lk 26): kõigepealt ühe teema majandusaasta aruannete tulemuste analüüs, seejärel sama teema küsitluste analüüsi tulemused ning seejärel sama teema intervjuude analüüsi tulemused ning edasi kõikide teemade kaupa.

Töö autor hindab andmeid usaldusväärseteks, sest andmed pärinevad allikatest, mis on ettevõtete poolt esitatud Äriregistrile (majandusaasta aruanded) ja LEADER tegevusgrupile toetuse taotlemisel. Autor leiab, et valitud analüüsimeetodid on sobivad ja rakendatavad.

2.2. LEADER-meetme MTÜ Järva Arengu Partnerid 2008-2013 strateegia ettevõtlusmeetmete sotsiaalmajanduslik mõju

MTÜ Järva Arengu Partnerid on üks 26-st kohalikust LEADER-tegevusgrupist, mis tegutseb Põhja-Järvamaal ning alustas tegevust 2006. Toona kuulus tegevuspiirkonda Albu, Järva-Jaani, Koeru, Kareda, Koigi, Roosna-Alliku ja Paide vald. 2008 ühines tegevusgrupiga Kõue vald, mis peale Kose vallaga ühinemist 2013 liitus Ida-Harju Koostöökoguga. 2014 liitus JAPiga Ambla vald. JAP eesmärk on aidata kaasa maaelu säilimisele ja taaselustamisele, elukeskkonna parandamisele ja sotsiaalse sidususe suurendamisele ning maamajanduse ja tööhõive eelduste loomisele. (LEADER-tegevusgrupi...2015:4)

JAPi 2008-2013 strateegia eesmärgiks oli JAP tegevuspiirkonna inimkapitali ja ühtse kogukonna arendamine, pidades prioriteetseks positiivse eluhoiaku kujundamist igas eluvaldkonnas ja kõikides elanike gruppides; koostöö- ja ühistegevuse arendamine, erinevate võrgustike algatamine ja nende tegevuse toetamine kolmel suunal: tegevusgrupi sisene koostöö, koostöö teiste tegevusgruppidega ning rahvusvaheline koostöö; elanike kõrge elukvaliteet ning edu tööturul - atraktiivse, sotsiaalselt turvalise elu- ja ettevõtluskeskkonna väljaarendamine; tegevuspiirkonna looduskeskkonna, majandusliku potentsiaali ja miljööväärusliku ressursi keskkonnasäästlik ja ratsionaalne kasutamine. (JAP arengustrateegia ... 2008:97) Konkurentsivõime kasvule suunatud ettevõtlusmeetmetega panustab JAP LEADER-toetustega otseselt konkurentsikavasse „Eesti 2020“, mille üks eesmärkidest on konkurentsivõimeline ettevõtluskeskkond. 2008-2013 perioodil oli JAP strateegias jätkusuutlikkuse üldnõue, et investeeringud toimivad viis aastat, töökohad kolm aastat. (JAP arengustrateegia ...2008:101) JAP-i 2008-2013 strateegiliste eesmärkide täitmiseks töötati välja arenguprioriteedid ning meetmed, mille abil projekte ellu viia. Strateegilisteks prioriteetideks olid elukeskkond ja ettevõtlus.

Prioriteet 1 elukeskkond - Elukeskkonna kvaliteedi parandamine, mille tegevusvaldkonna arengu üldeesmärgiks oli kaasaja nõuetele vastav elukeskkond, mille olulisemateks kriteeriumid on: korrastatud miljöövääruslike objektide lisandumine; elanikkonna keskkonnavalase ja sotsiaalse teadlikkuse ning aktiivsuse kasv. (Ibid:99)

Prioriteet 2 ettevõtlus - Kohalikele toodetele ja teenustele lisaväärtuse andmine, mille tegevusvaldkonna arengu üldeesmärgiks oli arendada välja kaasaja nõuetele vastav ettevõtluskeskkond, mille olulisemateks kriteeriumid on: uued, kaasajastatud tooted ja teenused turul; teenuste kvaliteedi ja kliendikesksuse suurenemine; ettevõtete konkurentsivõime kasv, uute ettevõtete arvu kasv, ettevõtete tegutsemise aja pikenemine; tegevuspiirkonna atraktiivsuse ja tuntuse kasv. (JAP arengustrategia ...2008:100)

Käesoleva uurimustöö objektiks on prioriteet 2 ettevõtluse alameetmed 3.2 ja 4.2, mis olid investeringumeetmed. Alameetme 3.2 toetus oli tootearendusele või konkurentsivõime suurendamisele suunatud investeringute ja soetuste toetus ning alameetme 4.2 oli turismi infrastruktuuri toetus. 2008-2013 perioodi lõpus ühendati ettevõtlusvaldkonna meetmed 3.2 ja 4.2 ning jätkati ühe ettevõtlusmeetmega, kuhu said toetusi esitada nii ettevõtlus- kui turismivaldkonna ettevõtjad.

Kokku toetati 2008-2013 JAP tegevuspiirkonnas kõikide meetmetega 293 projekti (toetuse summa oli kokku 2 244 061 eurot) millest 276 projekti viidi ellu ja 17 katkestati erinevatel põhjustel. (LEADER-tegevusgrupi... 2015:7) JAP piirkonnas rahastati ettevõtluse- ja turismi meetmest 3.1, 3.2, 4.1 ja 4.2 aastatel 2008-2013 kokku 88 projekti, kokku summas 1 458 430 eurot. (LEADER-tegevusgrupi... 2015:7) Neist ettevõtluse investeringumeetmetest ehk alameetmetest 3.2 ja 4.2 rahastati 63 projekti kogusummas 731 346 euro eest. Meetmest 3.2 saadi rahastust kokku 368 721 eurot ja meetmest 4.2 rahastati projekte kogusummas 362 625 euro eest.

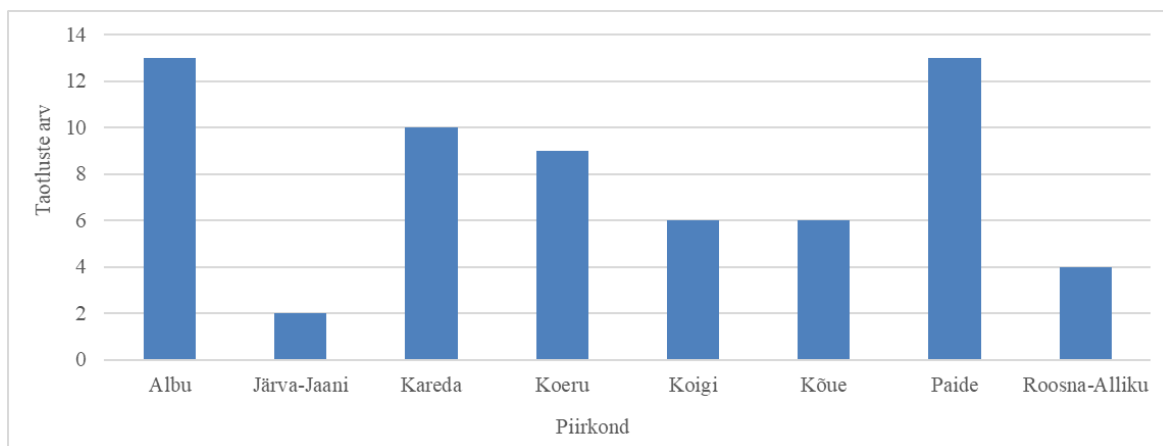
Ettevõtluse investeringumeetmetest rahastatud 40 taotlejat esitasid kokku 63 projekti. 40st taotlejast oli ettevõtlussektorist 29 ja mittetulundussektorist 11 toetuse saajat. Seisuga 21.07.2020 kuulus majandusaasta aruannete alusel 26 ettevõtjat väikeettevõtte kategooriasse, kaks mikroettevõtja kategooriasse, üks oli FIE. Mittetulundussektorist oli ettevõtluse investeringutoetuste saajaks kaheksa mittetulundusühingut ja kolm sihtasutust.

Ettevõtluse investeeringu meetmetest rahastuse saanud ettevõtetest 19 ehk 47,5% oli turismivaldkonnas tegutsejaid ja 21 taotlejat ehk 52,5 % tegeles muu ettevõtlusega. Majandussektorite võrdluses saab välja tuua, 2008-2013 JAP ettevõtlusmeetmetes hõlmas

primaarne sektor 17,5% rahastatud taotlejatest ehk kes tegelevad tooraine hankimisega loodusest, 15% tegeleb tooraine töötlemisega ehk kuulub sekundaarsesse sektorisse ja teenindus ehk tertsiaarne sektor oli rahastatute hulgas esindatud 67,5%.

40st taotlejast 25 (62,5%) sai ettevõtluse investeeringumeetmetest rahastuse ühel korral. 15 taotlejat (37,5 %) said rahastuse rohkem kui ühel korral. 10 taotlejat (25%) sai rahastuse uuritavatest meetmetest kahel korral. Viis ettevõtet (12%) sai rahastuse kolm või enam korda sh kolm ettevõtet sai ettevõtlusmeetmetest investeeringu jaoks rahastust kolmel korral, üks taotleja sai rahastuse neljal korral ja üks taotleja sai rahastuse viiel korral.

Kõige rohkem projekte sai rahastuse ettevõtluse investeeringumeetmetest Albu ja Paide piirkond, mõlemast piirkonnast sai toetust 13 taotlust. Karedalt sai kokku rahastuse 10 projekti, Koerust üheksa projekti ning Koigist ja Kõuelts kuus projekti. Kõige vähem rahastusi sai ettevõtluse investeeringu toetusi Järva-Jaani piirkond – 2 taotlust (joonis 3).

Joonis 3. 2008-2013 JAP ettevõtluse investeeringumeetmetest rahastatud projektide piirkonnapõhine jaotus taotluste arvu alusel. (Autori koostatud)

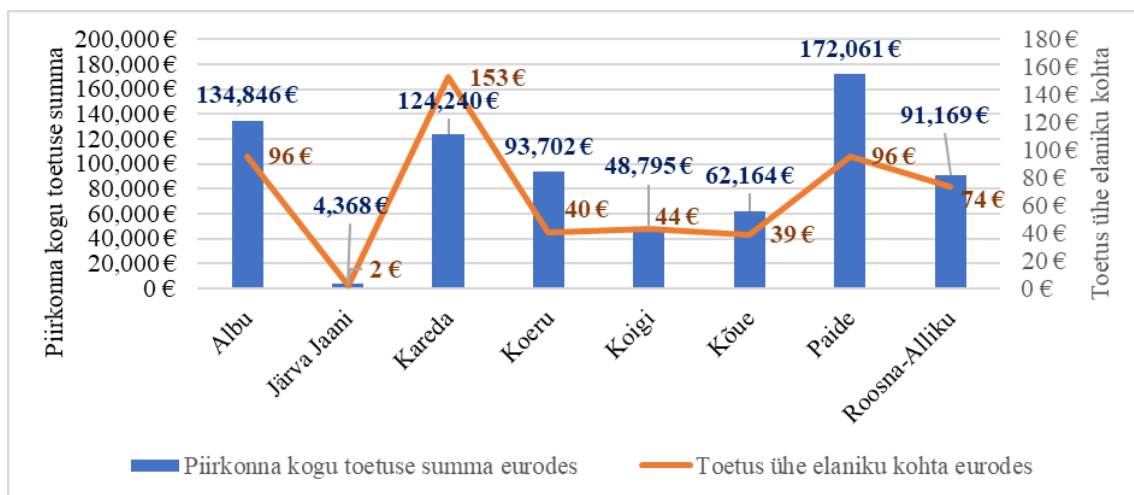
Kõige rohkem sai toetust summaarselt ettevõtluse investeeringumeetmetest Paide piirkond, kokku 172 061 eurot ja 13 projekti, mis on 24% kogusummast. 13 projekti sai toetust Albust, summas 134 846 eurot, mis on 18% kogusummast. Kõige vähem rahastati ettevõtluse investeeringu projekte Järva-Jaani piirkonnas – kahe projekti toetussumma oli kokku 4 368 eurot, mis moodustab vähem kui 1% kogu rahastatud projektidest (tabel 1).

Tabel 1. 2008-2013 rahastatud ettevõtluse investeringumeetmete taotluste arv ja rahastatud summad piirkondade kaupa (Autori koostatud JAP strateegia 2014-2020 ja taotluste registri alusel)

JAP tegevuspiirkond	Rahastatud taotluste arv	Rahastatud summa eurodes	% kogu summast	Keskmine rahastatud taotluse summa eurodes
Albu	13	134 846	18%	10 373
Järva-Jaani	2	4 368	1%	2 184
Kareda	10	124 240	17%	12 424
Koeru	9	93 702	13%	10 411
Koigi	6	48 795	7%	8 133
Kõue	6	62 164	8%	10 361
Paide	13	172 061	24%	13 235
Roosna-Alliku	4	91 169	12%	22 792
JAP tegevuspiirkond kokku	63	731 346	100%	x
JAP tegevuspiirkonna keskmine	7,9	91 841	x	11 6093

Piirkondlik ettevõtlusmeetmete toetuste jaotus oli summarselt väga erinev. Kõige rohkem toetust saanud piirkonna ja kõige vähem toetust saanud piirkonna vahe oli 167 693 eurot. Käesolev töö ei uurinud taotlejate aktiivsusest ja projektide hindamisest tulenevaid põhjuseid, miks on projektide piirkondlikus jaotuses erisused.

Suurim rahastatud taotluste arv oli Albu ja Paide piirkonnas, need erinesid omavahel ettevõtlusmeetme kogusummas. Albu piirkonnas rahastati ettevõtluse investeringumeetmest kokku projekte 134 846 eurot, kuid Paide piirkonnas 172 061 euro eest. Samas oli nende piirkondade rahastatud summa ühe elaniku kohta 96 eurot (joonis 4). Kõige väiksema elanike arvuga Kareda piirkonnast sai rahastuse 10 taotlust kogusummas 124 240 eurot ja toetus ühe elaniku kohta oli ettevõtluse investeringumeetmetest oli 153 eurot elaniku kohta. Selgitav tabel on lisas 4. Koeru piirkonnas rahastati üheksa projekti ehk iga elaniku kohta oli piirkonnas toetust 40 eurot ning toetuse kogusumma oli 93 702 eurot. Koigi piirkonnast ja Kõue piirkonnast sai toetust mõlemast kuus projekti. Toetus Koigi piirkonnas oli üle elaniku kohta 44 eurot ja Kõue piirkonnas 39 eurot. Koigi piirkonna ettevõtlusmeetme investeringutoetused olid kokku 48 795 eurot ja Kõue piirkonnas 62 164 eurot. Roosna-Alliku piirkonnast toetust saanud nelja projektiga kaasati piirkonna iga elaniku kohta 74 eurot ning kogu toetuse summa ettevõtluse investeringumeetmetest oli piirkonna 91 169 eurot. Kõige kesisem oli raha kaasamise võimekus Järva-Jaani piirkonnas, kaks eurot elaniku kohta kahe projektiga, mille rahastuse kogu summa oli 4 368 eurot.

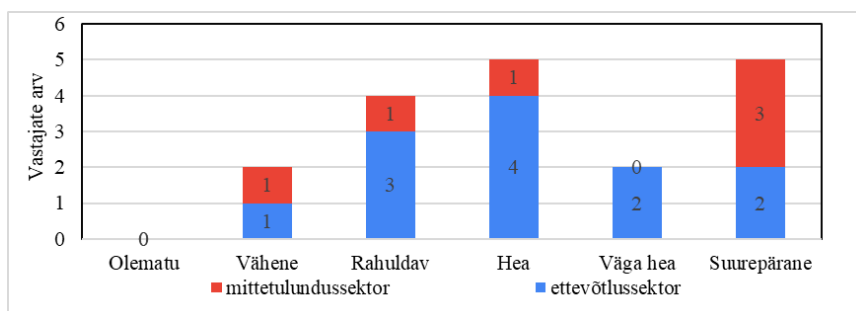
Joonis 4. 2008-2013 JAP ettevõtluse investeeringumeetmete rahastatud projekti toetuste summade piirkondlik jaotus ja piirkondlik toetus ühe elaniku kohta. (Autori koostatud)

Juhtkonnalt küsiti intervjuu küsimusega nr 2, milliseid on LEADER-meetme pikaajalise mõju hindamise kriteeriumid ja kuidas ning millal peaks pikaajalist mõju uurima. Juhtkonna poolt toodi peamiselt välja pikaajaliste mõjukriteeriumitena müügitulu kasv, uued tooted/teenused ja töökohtade loomine. „On oluline uurida pikaajalist mõju majandusnäitajate alusel. Peamine mõju hindamise kriteerium on töökohad ja põhiline on, et töökohti ei ole vähemaks jäänud, et neid on säilitatud ja müügitugevus toimub.“ (V4) Lisaks toodi välja turistide arvu kasv ning kohaliku tooraine kasutamine. Oluliseks peeti andmete kontrollitavust. Juhtkonna hinnangul tuleb pikaajalist mõju hinnata konkreetsete näitajate alusel ning pikema aja jooksul. „Mõju tuleb hinnata sotsiaalmajanduslike näitajate alusel ja mitte ainult kohe pärast projekti lõppu vaid ka hiljem, sest mõju ei pruugi kohe näha olla projekti elluviimist.“ (V2)

Mõistmaks, milline on olnud ettevõtlusmeetmete pikaajaline mõju investeeringute sihipärase kasutusaja jooksul ning kuidas on järgitud strateegia ettevõtlusvaldkonna eesmärgi pikema aja jooksul uuriti küsimustike ja intervjuudega ettevõtluse investeeringute jaoks rahastuse saanud taotlejatelt ja JAP juhtkonnalt, milline on ettevõtlustoetuste pikaajaline mõju JAP piirkonnas.

Hindamiseks JAP tegevuspiirkonna ettevõtlusmeetmete toetuste pikaajalist mõju, uuriti küsitluses toetuse saanutelt küsimusega nr 3.2, missugune on olnud 2008-2013 LEADER-projektitoetuse pikaajaline mõju teie ettevõtte arengule (viis aastat peale projekti

elluviimist)? Mõõdiku skaala: 0-olematu, 1-vähene, 2-rahuldav, 3-hea, 4-väga hea, 5-suurepärane. Kõik 18 vastajat leidsid, et LEADER-projektitoetusel on mõju ettevõtte arengule. Rahuldavaks või üle selle hindas LEADER-projektitoetuse pikaajalist mõju 16 vastajat (joonis 5). LEADER-projektitoetuse pikaajalise mõju hindas „väheseks“ kaks vastajat.

Joonis 5. Küsimustiku küsimuse nr 3.2 vastused. Missugune on olnud 2008-2013 LEADER-projektitoetuse pikaajaline mõju ettevõtte arengule? (Autori koostatud)

Vastajatel paluti küsimusega nr 3.2.1 põhjenda oma hinnangut 2008-2013 LEADER-projektitoetuse pikaajalisele mõjule ettevõtte arengus. LEADER-projektitoetuse pikaajalisele mõjule ettevõtte arengus hinnati üldiselt keskmiselt kõrgemaks, sest oli võimalik soetada vajalikke seadmeid, et ettevõtteid edasi arendada ning tuua turule uusi tooteid ja teenuseid. Sotsiaalse ettevõtlusega tegelevad MTÜ-d leidsid, et projektid olid mittetuluslikud ning seega oli toetuse pikaajaline mõju vähene või keskmine.

JAPi juhtkonnalt uuriti intervjuus küsimusega nr 4, kuidas on LEADER-meetme ettevõtlustoetused mõjutanud JAP piirkonna arengut, võttes aluseks JAP 2008-2013 strateegia prioriteetid. Juhtkonna liikmed leidsid, et suuremas osas on strateegilised eesmärgid täidetud. Olulises osas on täitmata töökohtade loomisega seotud eesmärgid ning uusi ettevõtteid LEADER-toetuse abil ei looda. „Enamus eesmäärke on täidetud, sest uusi tooteid on turule tulnud ning uusi teenuseid on pakutud, suurenenud teenuse kvaliteet ja kliendikesksus, kasvanud ettevõtete konkurentsivõime, /.../ ettevõtete eluiga on pikenenud, on kasvanud tegevuspiirkonna atraktiivsus ja tuntus. (V3) „Uusi ettevõtteid LEADER meetmega loodud ei ole, sest taotlemisel on ühe aastase tegutsemise nõue.“ (V1)

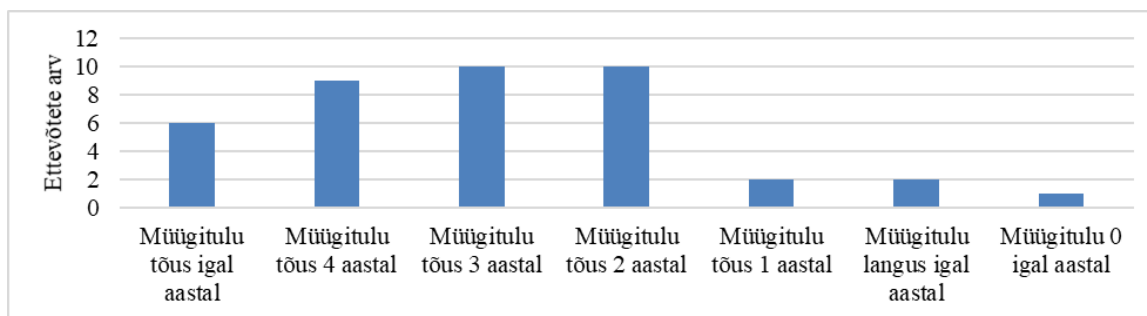
Täiendavalt küsiti intervjuus küsimusega 4.3, mida tuleb teha, et JAPi strateegilised eesmärgid saaksid edaspidi täidetud. Vastajad leidsid, et jätkata tuleks samamoodi, rohkem tutvustada taotlemise võimalusi ja selgemalt määratleda strateegilised eesmärgid, nii et need oleksid mõõdetavad. „Eesmärgid tuleb muuta konkreetsemaks ja peavad lähtuma piirkonna eripärast ja arengueeldustest. Oluline on lähteolukorra hindamine konkreetsete kriteeriumite alusel, mis võimaldaks jälgida arengut. /.../ Strateegia ellu rakendamisel peab väljundindikaatoriteks ja mõju hindamiseks valida kriteeriumid, mille jälgimine oleks planeeritud.“ (V1) „Tuleb tööd edasi teha, edukaid projekte esile tõsta ning JAPi eduloost rohkem rääkida.“ (V3)

LEADER-meetme JAP 2008-2013 strateegia ettevõtluse investeringu meetmete pikaajaline sotsiaalmajanduslik mõju avaldub piirkonna arengus läbi ettevõtete müügitulu kasvu, uute väljaarendatud toodete/teenuste, piirkonda loodud uute töökohtadega. Kuigi kõigist JAP piirkondadest said taotlejad ettevõtluse investeringumeetmest rahastuse, siis piirkondlikult tasakaalustatud arengu seisukohalt oli toetuse jaotumine ebavõrdne. Samas leidsid taotlejad, et LEADER-projektitoetuse pikaajalisele mõjule ettevõtte arengus on oluline, sest selle abil on võimalik soetada vajalikke seadmeid, et ettevõtteid edasi arendada ja tuua turule uusi tooteid ja teenuseid. Sotsiaalse ettevõtlusega tegelevad MTÜ-de esindajad tõid välja, et vabaihenduste poolt ettevõtluse investeringumeetmest toetust saanud projektid olid mittetulunduslikud ning seega oli toetuse pikaajaline mõju vähene või keskmine. Juhtkonna hinnangul võisid jääda täitmata töökohtadega seotud eesmärgid, vajalik on täpsustada strateegilisi eesmärgid ning jätkata piirkonnapõhise lähenemisega, kuid tuleb rohkem teha teavitustööd.

2008-2013 LEADER-projektitoetuste pikaajaline mõju ettevõtete müügitulule

JAP 2008-2013 strateegia ettevõtlusmeetmete üks eesmärgid oli müügitulu kasv. 40st taotlejast, kes olid perioodil 2008-2013 saanud ettevõtluse investeringumeetmetest toetust, oli 33 (83%) esitatud majandusaasta aruannetes kajastatud igal aastal müügitulu, kuid seitsmel puudus müügitulu ühel või rohkematel aastatel. LEADER-meetme üks tulemusnäitaja oli eksportivate ettevõtete arv. Eksportivõimekuse saavutas viiendal aastal peale LEADER-projektitoetuse saamist üks ettevõtte kõigist 40st rahastuse saanutest.

Müügitulu oli igal aastal tõusnud kuuel (15%) rahastuse saanud ja ainult langenud kahel rahastuse saanud (joonis 6). Ettevõtluse investeeringumeetmest toetust saanutest 31 oli müügitulu kord kasvav kord kahanev. Ühel MTÜ-l puudus igal aastal müügitulu.

Joonis 6. 2008-2013 JAP ettevõtluse investeeringumeetmest rahastatud ettevõtete müügitulu tõus viie jooksul aastal peale rahastuse saamist majandusaasta aruannete alusel. (Autori koostatud)

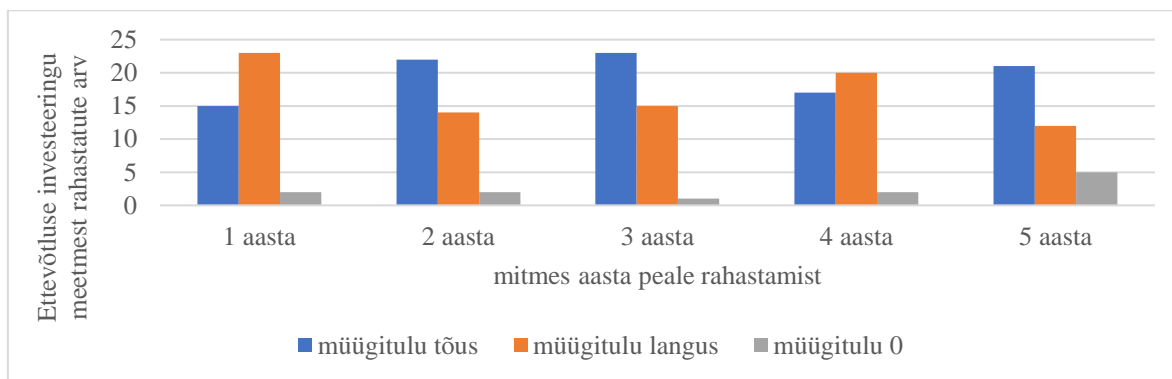
Vabaihendustest on igal aastal ettevõtlustulu saanud viis MTÜ-d 11-st. Ettevõtlustulu osakaal MTÜ-de sissetulekutest oli alla poole, mis viitab sellele, et tegelikku seost ettevõtlusega MTÜ-del polnud ja pigem on tegemist sotsiaalse ettevõtlusega või piirkonna arendamise projektidega, mis tulevikus peaksid toetust saama pigem elukeskkonna meetmetest.

Piirkonnapõhiselt oli majandusaasta aruannete järgi oli Roosna-Alliku, Kõue, Koeru ja Järva-Jaani piirkonna taotlejatel kõikidel igal aastal kajastatud majandusaasta aruannetes müügitulu.

Paide piirkonna taotlejatest puudus kahel MTÜ-l müügitulu kõigil uuritava viiel aastal. Kareda ja Albu piirkonnas oli rahastatud taotlejatest ühel müügitulu null kahel aastal. Ühel aastal oli müügitulu null ühel Koigi ja ühel Kareda piirkonna ettevõtluse investeeringu toetuse saanud taotlejast.

Ettevõtete kaupa müügitulu muutust uurides selgus majandusaasta aruannetest, et peale toetuse saamist tõusis müügitulu 15 (38%) projekti elluvijatest (joonis 7). Rahastuse saanutest 23-l (59%) langes müügitulu peale toetuse määramise aastat. Kahel

mittetulundusühingul ei tekkinud ettevõtlustulu järgmisel aastal peale toetuse taotlemist. Peale teist aastat tõusis müügitulu 22 (56%) toetuse saajatest. Kaks aastat peale toetuse määramist langes müügitulu 14 (35%) rahastuse saanutest ja kahel toetuse saajal ei olnud üldse müügitulu kaks aastat peale toetuse saamist.

Joonis 7. 2008-2013 JAP ettevõtluse investeeringumeetmest rahastatud ettevõtete müügitulu muutus viie aasta jooksul peale rahastuse saamist. (Autori koostatud)

Peale kolmandat aastat tõusis müügitulu 23 (58%) rahastuse saajal. 15 (38%) toetuse saajatest müügitulu vähenes peale kolmandat aastat. Ühel rahastuse saanutest ei olnud ettevõtlustulu peale kolmandat aastat. Peale neljandat aastat tõusis müügitulu 17 (44%) rahastuse saanutest. 20 (50%) saanutest müügitulu langes peale neljandat aastat. Kahel ettevõttel ei olnud müügitulu neli aastat peale toetuse saamist. Peale viiendat aastat tõusis müügitulu 21 (53%) rahastuse saanutest. 12 ettevõttel toimus peale viiendat aastat müügitulu langus. Viiel ühingul ei olnud müügitulu peale viiendat aastat. Taotlejad, kel puudus ühel või mitmel aastal müügitulu, ei panustanud JAPi ettevõtluse investeeringumeetme eesmärkidesse toetuse sihipärase kasutamise aja jooksul. Üle pooltel toetuse saanutest toimus müügitulu tõus teisel või kolmandal toetuse järgsel aastal. Esimesel aastal peale toetuse saamist oli müügitulu kasv veidi üle kolmandiku toetuse saanutest. Rohkem kui ühe rahastusega ettevõtete ja MTÜ-de puhul saab välja tuua, et müügitulu ei kasvanud peale igat taotlemist.

Müügitulu oli uuritava viie aasta jooksul kokku investeeringute jaoks toetust saanud ettevõtete puhul 13 565 058 eurot, mis teeb keskmiselt piirkonna kohta 1 695 632 eurot müügitulu (tabel 3). Suurima müügituluga piirkonna kohta viie aasta jooksul toetuse sihipärase kasutamise ajal olid Paide, Albu ja Kõue, üle 2,3 miljoni eurot piirkonna kohta.

Madalaim müügitulu viie aasta kohta oli Koigi vallas, kui vaatluse all oli rahastuse saanud ettevõtete toetusele järgnenud viie aasta kogu müügitulu. Ühe elaniku kohta oli JAP piirkonnas keskmine müügitulu 1124,05 eurot. Kõige rohkem toetatud projekte oli Albu ja Paide piirkonnast, samuti oli nende piirkondade kogu müügitulu kõige suurem viie aasta jooksul peale toetuse saamist kõikide ettevõtluse investeeringu meetmetest toetust saanud ettevõtete kohta üle 3 000 000 eurot. Ka nende piirkondade toetust saanud ettevõtete müügitulu ühe elaniku kohta oli kõige suurem - üle 2000 euro. Kareda piirkonnas, kus ettevõtluse investeeringu meetmetest sai toetust 10 projekti, oli ettevõtete kogu müügitulu viie aasta jooksul peale toetuse saamist 1 361 296 eurot ning ühe elaniku kohta oli müügitulu 1 672 eurot. Koigist ja Kõuest sai toetust kuus projekti. Koigi ettevõtete viie aasta müügitulu peale toetuse saamist oli kokku 608 766 eurot ja Kõue ettevõtjatel 2 329 085 eurot. Müügitulu elaniku kohta oli Koigi piirkonnas 544 eurot ja Kõue piirkonnas 1 464 eurot. Nelja Roosna-Alliku piirkonnast rahastatud taotlejate kogutulu viiel toetuse saamise järgsel aastal oli 668 525 eurot ja müügitulu ühe elaniku kohta 540 eurot. Järva-Jaani piirkonnast toetati kahte projekti ning nende ettevõtete kogu müügitulu viie aasta jooksul oli 985 117 eurot ja müügitulu ühe elaniku kohta oli 553 eurot. Koeru piirkonna müügitulu ühe inimese kohta oli 382 eurot ning rahastatute kogu müügitulu oli 886 286 eurot.

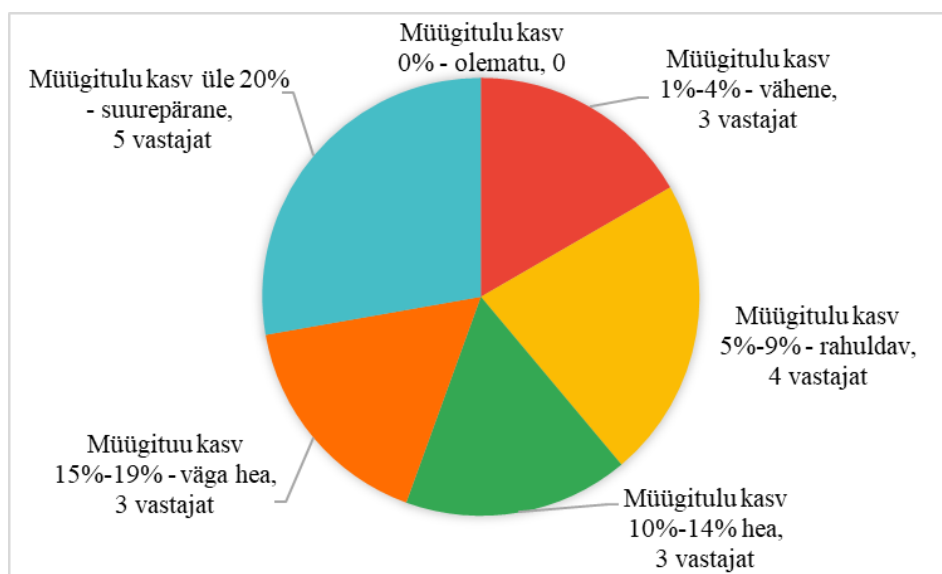
Tabel 3. 2008-2013 ettevõtluse investeeringumeetmetest rahastatud ettevõtete müügitulu piirkonna põhiselt ühe elaniku kohta viis aastat peale rahastuse saamist (Autor koostatud Ettevõtete majandusasta aruannete, Statistikaameti ja JAPi 2008-2013 strateegia alusel)

JAPi tegevuspiirkond (endised vallad)	elanike arv 31.12.2007	viie aasta müügitulu eurodes piirkonna taotlejate kaupa	rahastuse saanud ettevõtete müügitulu eurodes ühe elaniku kohta
A	1	2	3
Albu	1410	3 113 670	2 208
Järva Jaani	1781	985 117	553
Kareda	814	1 361 296	1 672
Koeru	2318	886 286	382
Koigi	1120	608 766	544
Kõue	1591	2 329 085	1 464
Paide	1796	3 612 313	2 011
Roosna-Alliku	1238	668 525	540
Kokku JAP piirkond	12068	13 565 058	X
<i>JAP piirkonna keskmine</i>	<i>1509</i>	<i>1 695 632</i>	<i>1 124</i>

Pooltel juhtudel ületas rahastuse saanud ettevõtete müügitulu eurodes ühe elaniku kohta investeeringu sihipärase kasutamise aja jooksul piirkonna keskmist ehk 1 124 eurot ja pooltes piirkondades jäi see näitaja alla keskmise. LEADER-meetme eesmärk on piirkondade

tasakaalustatud areng. Nii viie rahastuse järgse aasta müügitulu rahastuse saanud ettevõtete kohta piirkonniti kui ka elaniku kohta keskmine müügitulu piirkonniti oli väga erinev. Seega ei jaotunud majanduslik mõju piirkonniti võrdselt.

Ettevõtlusmeetmest toetust saanud ettevõtjate ja MTÜde majandusaasta aruannete põhjal analüüsiti küsimustiku küsimusega nr 3.1 sama skaala alusel, kui võrd on rahastuse saanud taotlejate müügitulu või tulu ettevõtlusest tõusnud viis aastat hiljem võrreldes baasaastaga. Hinnangu skaala: müügitulu kasv 0% - olematu, müügitulu kasv 1%-4% - vähene, müügitulu kasv 5%-9% rahuldav, müügitulu kasv 10%-14% hea, müügitulu kasv 15%-19% hea, müügitulu kasv üle 20% suurepärase. Majandusaasta aruannete järgi oli mõju vähene viie aasta jooksul ühel ettevõttel, mille müügitulu kasvas 1%-4%. Mõju müügitulu kasvule oli hea ühel ettevõttel ehk müügitulu kasvas võrreldes baasaastaga 10%-14%. Müügitulu kasvuga 15%-19% polnud taotlejaid, kelle puhul oleks võinud hinnata toetuse mõju väga heaks. 34 ettevõtte müügitulu kasv oli viie uuritava aasta jooksul peale rahastuse saamist kokku üle 20% ning seda saab hinnata käesolevas töös kasutuses oleva skaala järgi suurepäraseks. Küsimusega 3.1 paluti ettevõtjatel hinnata missugune on olnud 2008-2013 LEADER-projektitoetus(t)e pikaajalist mõju ettevõtte müügitulule. Küsimusega 3.1.1 paluti oma hinnangut põhjendada. Kõik 18 vastajat leidsid, et 2008-2013 LEADER-projektitoetus(t)el on pikaajaline mõju ettevõtte müügitulule. 11 vastajat leidis, et pikaajaline mõju ettevõtte müügitulule on olnud hea, väga hea või suurepärase (joonis 8).

Joonis 8. LEADER-projektitoetus(t)e pikaajaline mõju ettevõtte müügitulule vastajate hinnangul. (Autori koostatud)

„Suurepärase“, „väga hea“, ja „hea“ hinnangu puhul ettevõtte müügitulule selgitati, et investeeringud aitasid tööd efektiivsemaks ja kiiremaks teha ning soetati vajalikke seadmeid, see võimaldas kiirema arengu, tootmise ja teenusmahu kasvu, tooted ja teenused olid kvaliteetsemad ja kaasaegsed ning kliendibaas suurenes. LEADER-projektitoetuse mõju hindaks rahuldavaks neli vastajat, kellest pooled olid ettevõtlussektori esindajad ja pooled mittetulundussektori esindajad. Pikajalist mõju rahuldavaks hinnanud ettevõtjad selgitasid, et oli võimalik anda panus ettevõtte arengusse, arendada välja uus müügikanal ja uus toode. Mittetulundühingu esindajad, kes hindasid mõju väheseks või rahuldavaks selgitasid, et investeering oli mittetulunduslik. Väheseks pidas pikaajalist mõju kolm vastajat (kolm ettevõtlussektori esindajat ja üks mittetulundusühingu esindaja), kuid ettevõtlussektori esindajad ei osanud oma hinnangut selgitada.

Küsimustiku küsimusega nr 3.4 uuriti kuivõrd omab/omavad 2008-2013 LEADER projektitoetus(ed) pikaajalist mõju müügitulu kasvule nende ettevõttes? 18-st vastajat kaks ei osanud selgitada kuivõrd omab/omavad 2008-2013 LEADER projektitoetus(ed) pikaajalist mõju müügitulu kasvule ettevõttes viis aastat peale projekti elluviimist. Kolm vastajat selgitas, et LEADER projektitoetused ei oma pikaajalist mõju ettevõtte müügitulule. Viis vastajat leidis, et toetuste pikaajaline mõju on vähene, kuna projektitoetuse abil turule toodud toote/teenuse müügi mahud osakaal on väike võrreldes ettevõtte kogu müügiga. Üheksa vastaja selgitusel on LEADER projektitoetusel olnud ettevõtete müügitulule pikaajaline ja tugev või väga oluline mõju, sest toodete/teenuste müügi mahud on pidevalt kasvanud.

Juhtkonnaga läbi viidud intervjuudes paluti selgitada küsimusega nr 3.1 missugune on olnud LEADER-meetme ettevõtlustoetuste pikaajaline mõju 2008-2013 JAP piirkonnas ettevõtete müügitulule. Juhtkonna esindajad tõid välja, et müügitulu on suurenenud ning müügitulu tõusu põhjuseks on olnud uute seadmete soetamine, tehnoloogia uuendamine, tootmistingimuste parandamine, uute toodete teenuste turule toomine ja koostööst saadud uued ideed ja kogemused. „Müügitulu on kindlasti suurenenud. Toetust saanud ettevõtted on saanud endale uusi seadmeid ning parandanud oma tootmistingimusi või on loodud uued teenused.“ (V3)

2008-2013 LEADER projektitoetuste pikaajaline mõju müügitulule on JAP ettevõtlusmeetme investeringutoetuste puhul olemas. Kõigil rahastatud ettevõtetel ei ole müügitulu igaaastaselt tõusnud peale rahastuse saamist, kuid pooltel juhtudel on näha müügitulu tõusu igal aastal viie aasta jooksul investeringu sihipärase kasutamise ajal. Toetust saanud ettevõtete müügitulu on üldjuhul kasvanud ning LEADER-toetus on mõjutanud ettevõtete müügitulu. Ettevõtted on jätkusuutlikud ning konkurentsivõimelised. Mitmeid kordi toetust saanud ettevõtete puhul ei ilmnenu alati peale rahastuse saamist majanduslik mõju. Küsitlustest ja intervjuudest selgub, et toetuse pikaajalist mõju müügitulule peetakse oluliseks ning selle põhjuseks on uute seadmete soetamine, uute toodete ja teenuste väljaarendamine, mis on võimaldanud ettevõtteid edasi arendada. MTÜde puhul ei oma ettevõtlustoetus pikaajalist mõju nende ettevõtlustulule, kuna tegemist on suunatud mittetulunduslikule tegevusele ja on pigem kogukondliku suunitlusega.

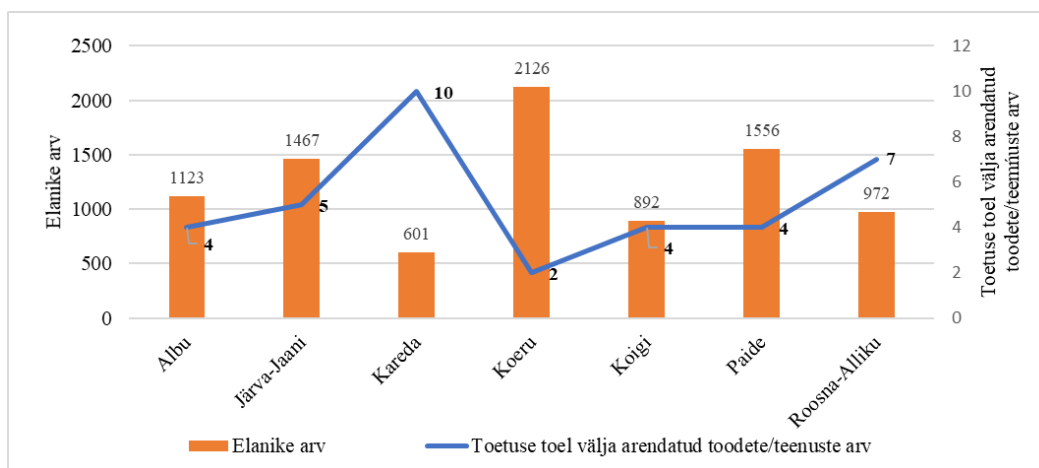
2008-2013 LEADER projektitoetuste baasil välja arendatud tooted/teenused

Majandusaasta aruannetes ei ole välja toodud infot uute toodete ja teenuste kohta, seetõttu uuriti meetme eesmärgina seatud uute toodete ja teenuste välja arendamist projekti kirjeldustest ja toetust saanutelt küsimustiku küsimustega ja JAP juhtkonnalt intervjuudega. Projektitaotluste andmete alusel sai 2008-2013 JAP ettevõtluse investeringumeetmetest rahastust teenuste arendamiseks 31 ettevõtet 48 projektiga. Tootmise arendamiseks sai rahastuse üheksa ettevõtet 15 projektiga. Küsitluse küsimusega nr 1.1 selgus, et vastanud 18-st taotlejast arendas välja 2008-2013 LEADER-projektitoetus(t)e baasil kokku 36 uut toodet või teenust. Küsimustikuga uuriti uute toodete/teenuste välja arendamist, kuna JAP-i strateegia ettevõtluse arengusuundade üks eesmärkidest on uute toodete ja teenuste välja arendamine. Küsimustiku küsimusega nr 1.1.1 paluti selgitada põhjuseid, kui ühtki toodet /teenust ei loodud. Kaks rahastuse saanud MTÜ-d tõid põhjuseks, et tegemist oli olemasoleva teenuse kvaliteedi ja kättesaadavuse tõstmisega ja uusi teenuseid ei loodud. Seitse ettevõtlustoetust saanud taotlejat arendas välja ühe toote või teenuse. Kolm ettevõtet lõi kaks toodet/teenust ning samuti kolm ettevõtet tõi turule kolm uut toodet või teenust. Kaks ettevõtet vastas, et nad arendasid ettevõtlusmeetme investereeringu toel välja viis toodet või teenust. (Tabel 4)

Tabel 4. 2008-2013 MTÜ Järva Arengu Partnerid LEADER ettevõtluse investeeringumeetmete toetuse abil välja arendatud toodete/teenuste kohta (Autori koostatud)

Mitu toodet/teenust arendati välja	Vastajate arv	Tooteid/teenuseid kokku
0 toodet/teenust	2	0
1 toode/teenust	7	7
2 toodet/teenust	3	6
3 toodet/teenust	3	9
4 toodet/teenust	1	4
5 toodet/teenust	2	10
Kokku	18	36

Väikseima elanike arvuga Kareda piirkonnas arendati küsimustikule vastanud ettevõtlusmeetmetest toetust saanud ettevõtjate poolt välja 10 toodet/teenust ehk kõige rohkem tooteid/teenuseid (joonis 9). Roosna-Allikul arendati välja seitse toodet/teenust ja Koigis neli toodet/teenust. Samas kui suurima elaniku arvuga Koeru piirkonnas arendati välja vaid kaks toodet/teenust. Albu ja Paide piirkond, kus saadi toetust 13 projektile, seal arendati välja 4 toodet/teenust. Järva-Jaani piirkonnas, kus oli vaid kaks projekti, mida ettevõtlusmeetmest toetati ja toetuste kogusumma oli samuti kõige väiksem, seal arendati välja viis toodet/teenust.

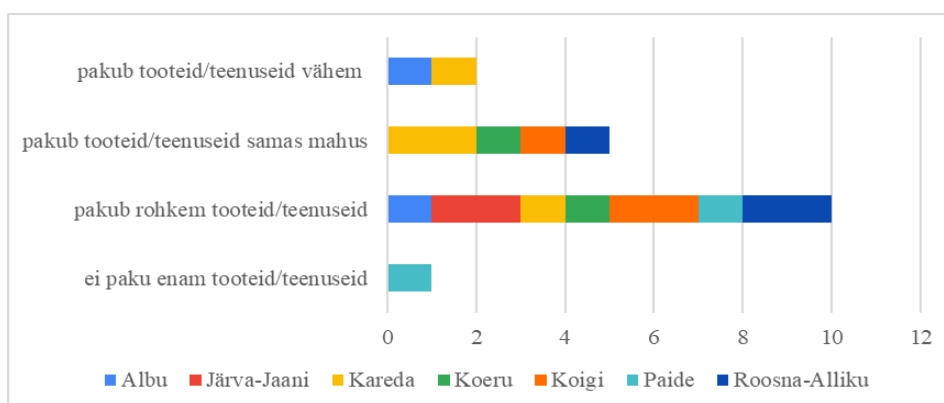

Joonis 9. Küsimustiku küsimus nr 1.1 toodete ja teenuste välja arendamine ja toodete/teenuste piirkondlik jaotus ning piirkonna elanike arv. (Autori koostatud)

Küsimusega nr 1.2 nimetada, milliseid tooteid/teenuseid välja on arendatud 2008-2013 LEADER-ettevõtlusmeetme toel. Küsimustikule vastajad arendasid uute toodetena välja erinevad mööbli osad, mitmesuguseid toidukaupu, küttepuid. Uute teenustena arendati välja põllumajanduse ja heakorra teenused, koolitused, vabaaja veetmise võimalused,

toitlusteenus, autoteenindus. Küsimusele nr 1.3 kuivõrd pakub teie ettevõtte 2008-2013 LEADER-projektitoetus(t)e baasil välja arendatud tooteid/teenuseid aastal 2018 ja hiljem vastas 10 ettevõtet, et pakutakse rohkem tooteid/teenuseid. Viis rahastuse saanut vastas, et LEADER-projektitoetuste baasil välja arendatud tooteid/teenuseid pakutakse samas mahus ning kaks vastajat tõdes, et toetuste baasil välja arendatud tooteid/teenuseid pakutakse aastal 2018 ja hiljem vähem. Vaid üks ettevõtja, et nad enam seda toodet/teenust ei paku (joonis 10).

Joonis 10. Küsimustiku küsimus nr 1.3 Kuivõrd pakub teie ettevõtte 2008-2013 LEADER-toetuste baasil väljaarendatud tooteid/teenuseid aastal 2018 ja hiljem. (Autori koostatud)

Rahastatud, kes enam teenust ei paku või kelle teenuste maht on vähenenud, tõid põhjuseks nõudluse vähenemise. 2008-2013 LEADER-projektitoetust saanutest, kes pakuvad toetuse baasil välja arendatud tooteid/teenuseid samas mahus, põhjendasid, et nõudlus ning kliendibaas on jäänud samaks. Väljaarendatud tooteid/teenuseid rohkemas mahus pakkujad, põhjendasid, et tooted/teenused on jätkusuutlikud, kaasaegsed, kvaliteetsed ja kättesaadavad. 15 vastajal olid 2008-2013 LEADER-projektitoetus(t)e mõjul välja arendatud tooted ja teenused samas või suuremas mahus turul aastal 2018 ja hiljem. See tähendab, et 2008-2013 LEADER projektitoetuste toel välja arendatud toodet/teenused on klientide poolt turul nõutud, need on kaasaegsed ja konkuretsivõimelised ning vastavad strateegia nõudele, et tooted/teenused peavad turul olema kolm aastat.

Küsimustiku küsimusega 3.5 paluti põhjendada, kuivõrd omab/omavad 2008-2013 LEADER projektitoetus(ed) pikaajalist mõju nende ettevõtte uute toodete/teenuste väljaarendamisele viis aastat peale projekti elluviimist. 18st vastajast ei osanud kaks vastajat selgitada, kuivõrd omab/omavad 2008-2013 LEADER projektitoetus(ed) pikaajalist mõju

ettevõtte uute toodete/teenuste väljaarendamisele viis aastat peale projekti elluviimist. Kuus vastajat arvas, et toetused ei oma pikaajalist mõju ning selgitati, et uusi tooteid ei ole toetuse toel enam loodud ja uute toodete/teenuste väljatöötamiseks on vaja teha uusi investeeringuid. Kolm vastajat leidsid, et pikaajaline mõju uute toodete/teenuste väljaarendamisele on vähene, kuna investeering on tehtud ja soovitud tooted/teenused turule toodud. 18-st vastajat viis leidis, et LEADER-toetused omavad pikaajalist mõju uute toodete/teenuste väljaarendamisel, kuna toetuse toel väljaarendatud toodete/teenuste baasil on olnud võimalik uusi tooteid/teenuseid välja töötada.

Juhtkonnaga läbi viidud intervjuudes paluti neil hinnata küsimuse nr 3.2 juures, missugune on olnud LEADER-meetme ettevõtlustoetuste mõju 2008-2013 JAP piirkonnas toodete/teenuste väljaarendamisele. Juhtkonna esindajad tõdesid, et toetuste abil on väljaarendatud mitmeid huvitavaid tooteid ja teenuseid, millest paljud on edasi arendatud ja need on siiani turul olemas. „*Ettevõtlustoetuste abil tuuaksegi turule uued tooted ja teenused.*“ (V4)

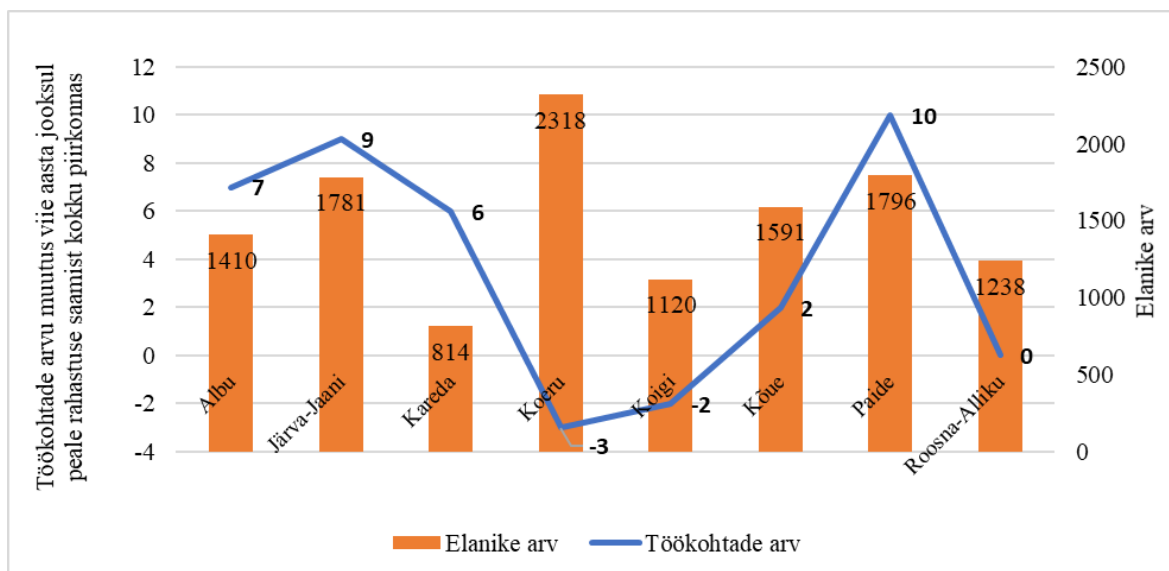
2008-2013 LEADER-projektitoetustel on pikaajaline mõju väljaarendatud toodetele ja teenustele. Toetuste abil on väljaarendatud mitmeid huvitavaid tooteid ja teenuseid, millest paljud on edasi arendatud. Tooted ja teenused on jätkusuutlikud, kvaliteetsed ja kaasaegsed ning olid klientide poolt nõutud aastal 2018 ja need on turul konkurentsivõimelised.

Töökohtade loomine ja säilitamine 2008-2013 LEADER-projektitoetus(t)e mõjul

Käesolevas uurimuses analüüsitud toetust saanud ettevõtete majandusaasta aruannete põhjal, selgub, et võrreldes taotlemise aastaga on 2008-2013 LEADER-projektitoetuste saajad viie aasta jooksul peale rahastuse kokku loonud juurde 29 töökohta. Samas oli ka ettevõtteid, kus peale rahastuse saamist töökohti ei olnud ühel või mitmel aastal.

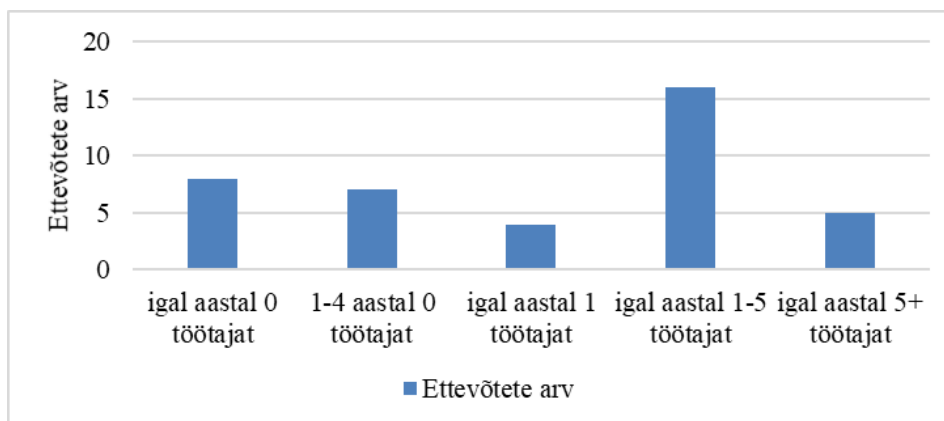
Piirkondlikult loodi majandusaasta aruannete põhjal juurde töökohti viie aasta jooksul peale toetuse saamist toetuse saanud ettevõtete poolt Albusse seitse töökohta (joonis 11). Järva-Jaani, kus rahastuse sai kaks projekti, loodi üheksa töökohta. Kareda piirkonnas sai rahastuse 10 projekti ja seal loodi ettevõtete poolt viie aasta jooksul peale toetuse saamist kuus

töökohta. Koeru piirkonnas vähenes toetust saanud ettevõtetes kokku töötajate arv kolme võrra viie aasta jooksul peale toetuse saamist. Koigis, kus ettevõtted said ettevõtluse investeeringu meetmetest toetust kuuetele projektile, vähenes töötajate arv kahe võrra. Samas kui Kõue piirkonnas, kus sai rahastuse kuus projekti, tõusis töötajate arv kahe võrra viie aasta jooksul peale toetuse saamist. Paide piirkonnas, kus rahastuse sai 13 projekti, tõusis töötajate arv toetust saanud ettevõtetes kokku 10 inimese võrra. Roosna-Allikul jäi viie aasta jooksul töötajate arv kokkuvõttes muutumatuks. Viies piirkonnas on töökohti juurde tulnud viie aasta jooksul peale toetuse saamist, kuid juurde tulnud töökohtade arv viie aasta jooksul moodustab neis piirkondades alla 0,8% elanike arvust. Kolmes piirkonnas on töökohtade arv rahastuse saanute poolt jäänud samaks või langenud.

Joonis 11. Töökohtade arvu muutus viie aasta jooksul peale rahastuse saamist ja elanike arv seisuga 31.12.2017. (Autori koostatud)

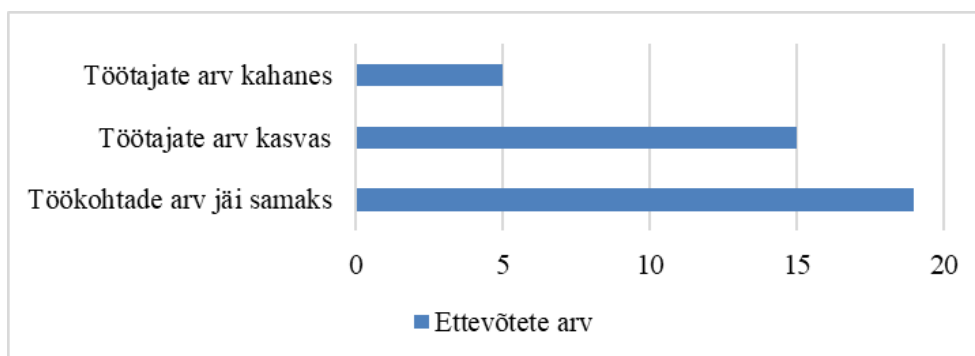
Majandusaasta aruannete andmel oli viiel ettevõttel vähemalt ühel või mitmel aastal töötajate arv üle viie ning 16-l rahastatul oli töötajaid üks kuni viis toetuse sihipärase kasutamise aja jooksul. Ühe töötajaga ettevõtteid, kus töökohade arv ei muutunud peale rahastamist viie aasta jooksul oli neli. Ühel või mitmel aastal puudusid töötajad 15-l rahastatul sh puudusid kaheksal ettevõtluse investeeringumeetmest rahastuse saanul töökohad investeeringu sihipärase kasutamise aja jooksul ja seitsmel rahastatul ei olnud vähemalt ühel aastal töökohti viie aasta jooksul peale rahastamist (joonis 12)

Joonis 12. 2008-2013 JAP ettevõtluse investeeringumeetmest rahastatud ettevõtete töötajate arv viie aasta jooksul peale rahastuse saamist. (Autori koostatud)

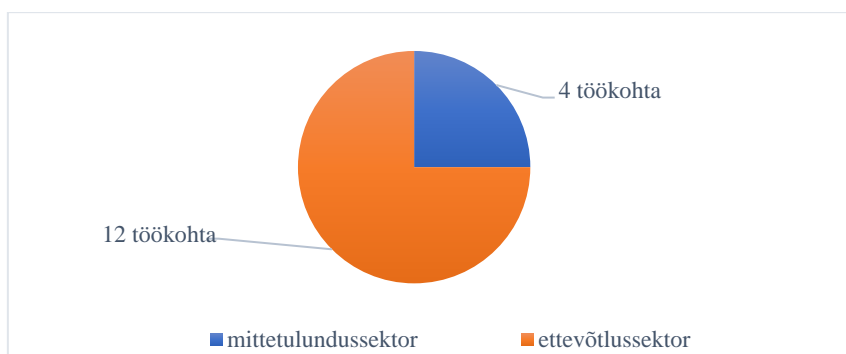
Majandusaasta aruannete andmel loodi ettevõtlustoetuste investeeringuprojekti teostajate poolt kohe peale taotlemise järgset aastat viis töökohta. Võrreldes taotlemisele järgnenud aastat ja taotlemisele järgnevat teist aastat loodi kokku juurde üheksa töökohta. Seejärel loodi võrreldes eelmise aastaga kokku juurde üks töökoht ja võrreldes neljandat ja viiendat aastat oli loodud juurde kaks töökohta. Mitmekordsetel taotlejatel, keda oli 15 näitasid majandusaasta aruanded, et nad olid kõik kokku viie aastaga juurde loodud viis töökohta peale viimase toetuse saamist.

Analüüsid, millal toimus töökohtades muutus saab välja tuua. Seitsmel ettevõttel tõusis töötajate arv taotlemisele järgneval aastal. Nelja ettevõtte töötajate arv kasvas teisel aastal peale rahastamist ja kolmel juhul kasvas töötajate arv kolmandal aastal peale rahastamist. et muutumatuna püsis töötajate arv seitsmel ettevõttel ja ühel mittetulundussektori esindajal. Uuritaval perioodil ehk viie aasta jooksul alates rahastamisest kasvas LEADER-ettevõtlusmeetmest toetust saanud ettevõtetes töötajate arv majandusaasta aruannete alusel 15 ettevõttel. Majandusaasta aruandeid analüüsid selgus, et uute töökohtade loomisele avaldas LEADER-ettevõtlustoetus pikaajaliselt olematut mõju 19 taotleja puhul. (joonis 13) Rahastuse saanutest 11-l jäi töökohtade arv muutumatuks peale rahastuse saamist ning kaheksal puudusid töötajaid viie aasta jooksul peale ettevõtluse investeeringuprojekti elluviimist. Kuuel kahanes töötajate arv investeeringu sihipärase kasutamise aja jooksul. Ühe korra toetust saanud ettevõtete puhul oli töökohtade loomine valdav. Rohkem kui ühe korra toetust saanud ettevõtete puhul ei suurenenud alati töötajate arv, pigem püsis muutumatuna.

Joonis 13. 2008-2013 JAP ettevõtluse investeringumeetmest rahastatud ettevõtete töötajate arvu muutus viie aasta jooksul peale rahastuse saamist. (Autori koostatud)

LEADER-projektitoetuste mõju töökohtade loomisele ja säilitamisele uuriti poolstruktureeritud küsitluse küsimusega nr 2.1, mitu töökohta toetuse abil loodi. Vastustest tuli välja, et kaheksa vastaja poolt loodi kokku 16 töökohta (joonis 14.). Seitse vastanud ühingu töökohti ei loonud. Seitse vastajat märkis, et loodi LEADER-toetuse baasil ühe töökohta, Kolm vastajat vastas, et loodi kaks töökohta ning üks ühing vastas, et loodi kolm töökohta. Ettevõtlussektori poolt loodi küsitluse andmetel 12 töökohta kaheksa ettevõtte poolt ja mittetulundussektoris loodi neli töökohta kolme ühingu poolt.

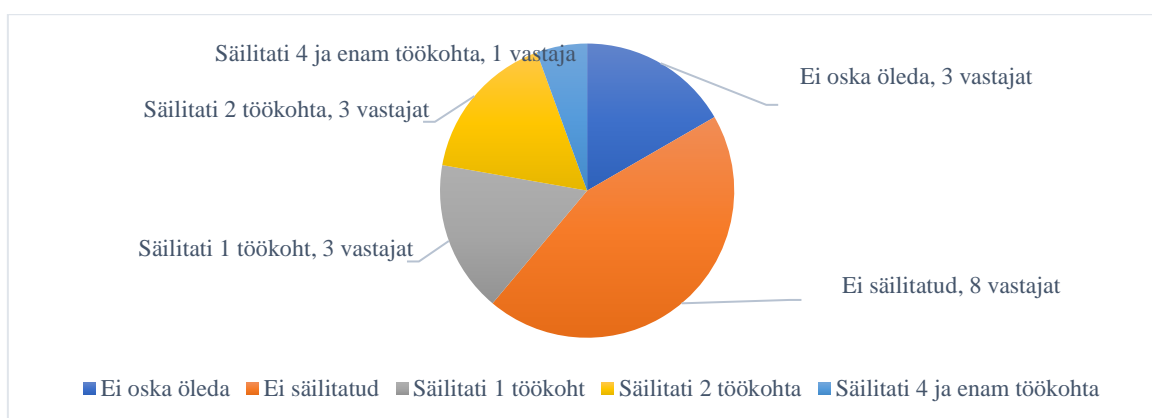
Joonis 14. Küsitluse küsimusele nr 2.1 mitu töökohta toetuse abil loodi vastanute poolt 16 töökohta loomine sektorite lõikes. (Autori koostatud)

Kui töökohti ei loodud, siis paluti küsitluses nr 2.1.1 küsimusega põhjendada, miks töökohti ei loodud. Kahe MTÜ puhul selgitati, et tegemist oli sotsiaalse ettevõtluse valdkonnaga, mis ei loonud töökohti, kuna MTÜ-des tegutsetakse vabatahtlikkuse alusel. Üks ettevõtja vastas, et toetus viidi ellu töötingimuste ja pakutavate teenuste kättesaadavuse parandamiseks.

2008-2013 perioodil JAP strateegia jätkusuutlikkuse üks üldnõue, et töökohad toimivad kolm aastat. Sellest lähtuvalt küsiti ettevõtluse investeringu meetmest rahastuse saanud taotlejatel küsimustega nr 2.2, millal töökohad loodi ja küsimusega nr 2.3 kui pikaks ajaks töökohad loodi. Kaheksa ettevõtlussektori esindaja ja kolme MTÜ esindajate poolt loodud töökohad olid olemas pikemalt kui kolme aastat. Ühel juhul loodi üks töökoht projekti elluviimise aastal. Projektile järgneval aastal loodi töökohad neljal juhul. Üks mittetulundussektori esindaja vastas, et töökoht loodi kolm aastat peale teise projekti elluviimist üheks aastaks. Kahel juhul loodi töökoht kaks aastat peale projekti elluviimist.

Majandusaasta aruandeid analüüsisid selgus, et viie aasta jooksul loodi peale rahastuse saamist 40 taotlejate poolt kokku 29 töökohta ja võrdluseks saab välja tuua ankeedile vastajad, kelle vastuste kohaselt loodi 18 vastaja poolt kokku 16 töökohta.

JAPi 2014-2020 perioodi meetmes on oluline töökohtade säilitamine juhul kui uut töökohta ei looda. Seetõttu oli uurimusküsimuseks nr 2.4 käesolevas töös, mitu töökohta säilitati ettevõttes 2008-2013 LEADER-projektitoetus(t)e mõjul. LEADER-projektitoetuse mõju ei osanud öelda või ei säilitatud töökohti üle poolte vastajate poolt: kolm vastajat ei osanud öelda, kaheksa vastajat tõdes, et ei säilitatud töökohti. Projekti toetuse mõju töökohtade säilimisele tõi välja seitse vastajat (joonis 15). Üks töökoht säilitati kolmes vastanud ettevõttes, kaks töökohta säilitati kahes ettevõttes ja ühes MTÜ-s ning üks ettevõtte vastas, et säilitati neli ja rohkem töökohta. Kokku säilitati vastanute poolt LEADER-toetuste mõjul 13 ja rohkem töökohta.

Joonis 15. Küsimustiku küsimus nr 2.4 Mitu töökohta säilitati 2008-20113 LEADER-projektitoetus(t)e mõjul. (Autori koostatud)

Majandusaasta aruannete analüüsis selgub, et võrreldes taotlemisele järgnevat viit aastat on töötajate arv on samaks jäänud 10 ettevõtetel, seitsmel ettevõtetel oli taotlemise ajal null töökohta ning viis aastat peale toetuse saamist polnud neil töötajaid. Viiel ettevõtetel on töötajate arv langenud ning 16 ettevõtetel on töötajate arv suurenenud.

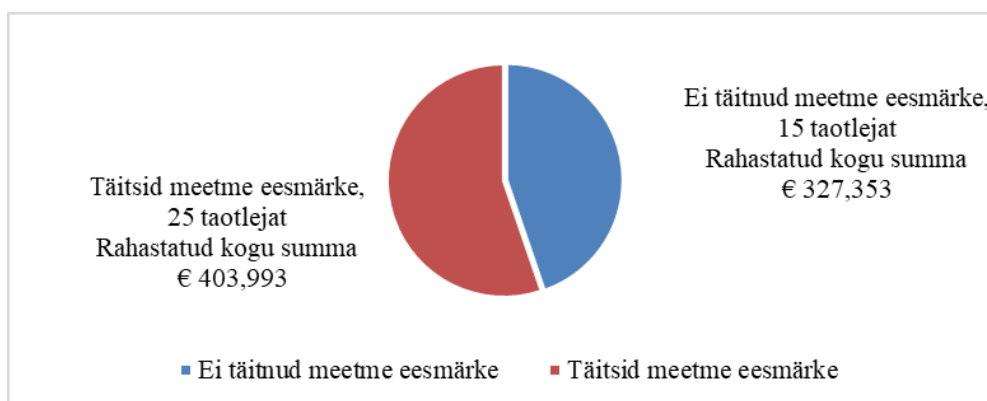
Küsimustikule vastajatel paluti selgitada küsimusega nr 3.3, kuid võrd omab/omavad 2008-2013 LEADER projektitoetus(ed) pikaajalist mõju töökohtade loomisele nende ettevõttes? (Seitse vastajat 18st leidis, et LEADER-projektitoetustel on pikaajaline mõju ettevõtte töökohtade loomisele. Nad selgitasid, et töötingimusi on kaasajastatud ja see mõjutab otseselt töötajaid ning oluliseks peeti loodud töökohtade säilitamiselt pikaajaliselt. Seitse vastajat leidis, et LEADER projektitoetused ei oma pikaajalist mõju töökohtade loomisele ettevõttes viis aastat peale projekti lõppemist, sest osad projektid olid mittetulunduslikud või parandati investeeringu abil töötingimusi. Kaks vastajat leidis, et toetuste pikaajaline mõju on vähene.

Intervjuus paluti juhtkonna esindajatel selgitada küsimusele 3.3, missugune on olnud LEADER-meetme ettevõtlustoetuste mõju aastatel 2008-2013 JAP piirkonnas töökohtade loomisele ja säilitamisele. Juhtkond tõi välja, et uusi töökohti on 2008-2013 LEADER-meetme ettevõtlustoetuste mõjul loodud ning oluliseks peeti ka töökohtade säilitamist. Toetuste mõjul on tõusnud turismiinfrastruktuuri kvaliteet ning investeeringud on suurendanud tööhõivet ja elanike sissetulekuid. „Mõju töökohtade loomisele on kindlasti positiivne. OÜ on loonud tänaseks päevaks ca 10 töökohta.“ (V3) „Eelmise perioodi toetuse mõjul pigem pikaajaliselt säilisid ettevõtetes töökohad, juurde vist niipalju ei tulnud.“ (V4)

2008-2013 LEADER-meetme ettevõtlustoetlused pigem säilitavad töökohti kui loovad, kuid see sõltub väga suurel määral igast ettevõttest. On ettevõtteid, kus töötajate arv on muutumatu või kasvab iga aastaselt peale toetuste saamist ja on ka neid, kellel majandusaasta aruande järgi töötajad puuduvad. Konkurentsivõimelised ettevõtted on loonud uusi töökohti 2008-2013 LEADER-meetme ettevõtlustoetuste mõjul, samuti on töökohti säilitatud ja parendatud töötamise tingimusi. Meetme eesmärk oli luua töökohad vähemalt kolmeks aastaks. 11 vastajat lõi töökohad pikemaks ajaks kui kolm aastat ja seitse vastajat ei loonud töökohti.

Kõik piirkonnad said uuritavast meetmest toetust, kuid nii taotluste, taotlejate arv, keskmine toetuse summa piirkonnas ja piirkonna kogu toetuse summad olid piirkonniti erinevad. Kõige vähem rahastati ettevõtluse investeeringu meetmest Järva-Jaani piirkonda (kaks taotlust) ning kõige rohkem rahastati 13 taotlusega Albu ja Paide piirkonna projekte sellest meetmest. Kogu piirkonna summat arvestades oli see vastavalt 1% ja 24% kogu ettevõtluse investeeringu toetuste summast. Ühe elaniku kohta erinesid piirkondlikult toetuse summad samuti: kõige väiksem summa oli 2 eurot inimese kohta ja kõige kõrgem oli näitaja 153 eurot, kusjuures viimase puhul oli tegemist piirkonnaga, kus oli kõige vähem elanikke. Valdlikult jagunes taotlejate arvu järgi ettevõtlusmeetme toetused turismivaldkonna ja ettevõtluse vahel enam-vähem pooleks. Peamiselt olid rahastatud ettevõtted teenindussektorist 67,5% ja primaar- ning sekundaarsesse sektorisse kuulus 32,5%. Piirkondlikult jaotusid toetused ettevõtluse investeeringumeetmetes ebavõrdsetel ning ei olnud tagatud piirkondlikult tasakaalustatud areng.

LEADER-toetuse pikaajaline mõju müügitulule, toodetele/teenustele, töökohtadele on suuremal osalt JAP ettevõtluse investeeringumeetmest rahastatud ettevõtetel olemas majandusnäitajate alusel ning ka küsimustike ja intervjuudele küsimuste vastuste põhjal. 25 taotlejal oli peale rahastuse saamist investeeringu sihipärase kasutamise aja jooksul ehk viis aastat peale investeeringu elluviimist müügitulu ja töötajad. 15 rahastuse saanul puudusid ühel või mitmel aastal müügitulu ja/või ei arendatud välja uusi tooteid/teenuseid ja/või puudusid töötajad investeeringu sihipärase kasutamise aja jooksul ehk viis aastat peale investeeringu elluviimist (joonis 16).

Joonis 16. 2008-2013 JAP ettevõtluse investeeringumeetme eesmärkide täitmine rahastatud ettevõtete poolt. (Autori koostatud)

Kokku said need 15 JAP 2008-2013 ettevõtluse investeeringu meetmest rahastuse saanud ettevõtted ja vabaihendused rahastust summas 327 353 eurot (ühele projektile sai rahastuse kaheksa taotlejat, kahele projektile sai rahastuse neli taotlejat, kolmele projektile sai rahastuse kaks taotlejat ja viiele projektile sai rahastuse üks taotleja). 15 rahastuse saanud ühingut ei täitnud investeeringu sihipärase kasutamise aja jooksul JAP ettevõtluse investeeringumeetme eesmärgi ühel või mitmel aastal: neil puudus müügitulu kasv, ei arendatud välja uusi tooteid/teenuseid, ei loodud ega säilitatud töökohti.

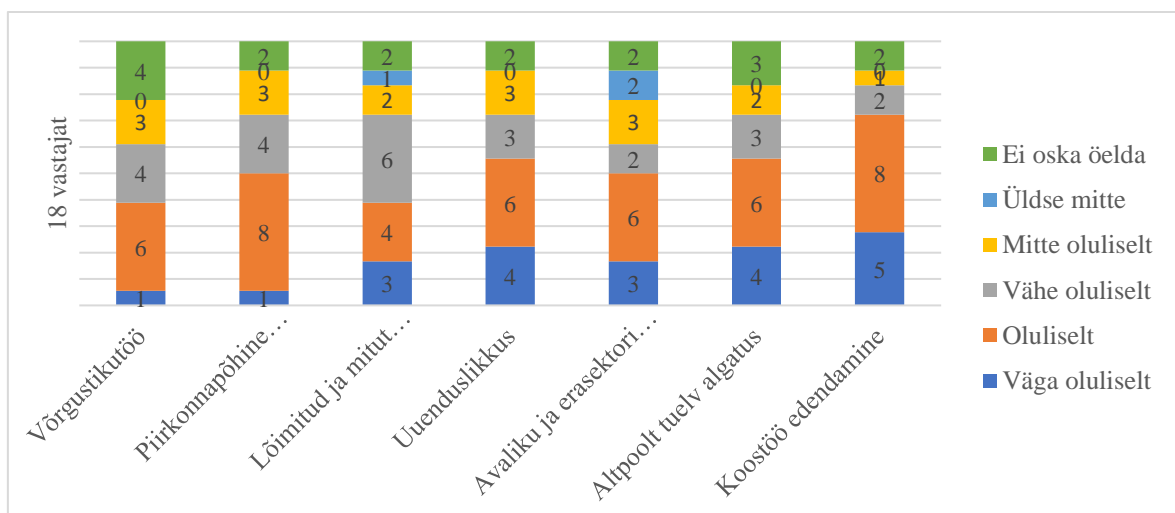
Vajalik on jälgida toetuse pikaajalist mõju investeeringu sihipärase kasutamise aja jooksul ettevõtete majandustulemustele nii ühe kui mitmekordsete toetuse saajate puhul. Meetme eesmärkide täitmise analüüsil on vajalik hinnata, kuivõrd on toetuse saajate poolt täidetud eelmiste projektidega seotud eesmärgid ja kui palju järgmised projektid panustavad meetme eesmärkide täitmisele. Kui ettevõtted ei täida investeeringu sihipärase kasutamise aja jooksul meetme ja projektidega seotud eesmärgi, siis tuleb välja töötada tegevused, mis takistavad selliste projekti teostajatel uuesti taotlema tulla või nõuavad tagasi mittesihipäraselt kasutatud toetuse summad. Vajalik on täpsustada ka hindamiskriteeriume ja taotlemiseks vajalikke dokumente, muuta kohustuslikuks äriplaani esitamine koos taotlusega.

2.3. LEADER-lähenemise seitsme põhielemendi rakendumine MTÜ Järva Arengu Partnerid tegevuspiirkonnas

JAP lähtub oma tegevuspiirkonnas LEADER-lähenemisest, et tagada piirkonna tasakaalustatud areng. LEADER-lähenemise seitsme elemendi rakendamise uurimine aitab hinnata LEADER-meetme pikaajalisi mõjusid sotsiaalsest aspektist, mida siiaani tegevusgruppide põhiselt tehtud ei ole. Käesolevas töös uuriti poolstruktureeritud küsitlusega JAP tegevuspiirkonnas 2008-2013 ettevõtluse investeeringumeetmetest rahastuse saanud ettevõtjatelt nende hinnangut, kuidas on LEADER-lähenemise seitse põhielementi mõjutanud nende ettevõtet ja tegevusgrupi piirkonda ning intervjuuga küsitleti JAP juhtkonna liikmeid.

Küsimustiku tabeli skaalal „väga oluliselt“, „oluliselt“, „vähe oluliselt“, „mitte oluliselt“, „üldse mitte“, „ei oska öelda“ andis 18 vastajat oma hinnangu küsimusele 4.1 kuivõrd on LEADER-lähenemise seitse elementi nende ettevõtte arengut mõjutanud ja hindas kõiki seitset elementi eraldi: võrgustikutöö, piirkonnapõhine lähenemine, lõimitud ja mitut valdkonda hõlmavad meetmed, uuenduslikkuse soosimine, avaliku ja erasektori partnerlus, altpoolt tulev algatus, koostöö edendamine. Üldiselt leidsid üle poolte vastajatest, et LEADER-lähenemise seitsmel elemendil on väga oluline või oluline mõju ettevõtte arengule, Küsitlusele vastajatest hindasid „väga oluliseks“ või „oluliseks“ võrgustikutööd seitsmel korral, piirkonnapõhist lähemesti vähemalt üheksal korral. Üheksal korral toodi välja, et lõimitud ja mitut valdkonda hõlmavad meetmed on oluliseks mõjuks ettevõtte arengule ning avaliku ja erasektori partnerlust. Kümnel korral peeti väga oluliseks või oluliseks mõjutajaks uuenduslikkust ja altpoolt tulevat algatust. 13 korral märgiti, et LEADER-lähenemise seitsme elemendi mõju ettevõtte arengule oli väga oluline või oluline koostöö edendamisel.

Kõikide LEADER-lähenemise seitsme elemendi puhul oli vastajaid, kes ei osanud mõju olulisust välja tuua (joonis 17). Kahel korral ei osanud vastajad mõju olulisust välja tuua piirkonnapõhise lähenemise, lõimitud ja mitut valdkonda hõlmavate meetmete, uuenduslikkuse, avaliku ja erasektori partnerluse ning koostöö edendamise elemendi puhul. Kolmel korral ei osatud mõju hinnata altpoolt tuleva algatuse osas ning neljal korral ei osatud öelda võrgustikutöö mõjutuste kohta ettevõtte arengule.

Joonis 17. Küsimustiku küsimus nr 4.1 Kuivõrd on LEADER-lähenemise seitse elementi ettevõtte arengut mõjutanud. (Autori koostatud)

Juhtkonna esindajatelt küsiti küsimusega nr 5 küsiti missugune on LEADER-lähenemise seitsme elemendi pikaajaline mõju JAP piirkonnas. JAPi juhtkonna liikmed arvasid, et kõik elemendid omavad strateegiliselt ja ka tegelikus elus olulist rolli tegevuspiirkonna arendamisel. Juhtkonna liikmetel paluti eraldi kirjeldada iga elemendi mõju.

Järgevalt on ära toodud 2008-2013 ettevõtluse investeringumeetmest toetust saanud küsimustikule vastanute hinnang LEADER-lähenemise seitsmele elemendile ja seejärel juhtkonna hinnang samale elemendile.

Altpoolt tuleva algatuse mõju ettevõttele pidas väga oluliseks neli küsimustikule vastajat ja kuus vastajat hindas mõju oluliseks. Väheolulist mõju ettevõtte arengule nägi altpoolt tulevas algatuses kolm vastajat ja mitteoluliseks pidas selle mõju kaks vastajat. Kolm 18st vastajat vastas, et ei oska elemendi mõju ettevõtte arengule hinnata. Altpoolt tuleva algatuse puhul tõid juhtkonna liikmed välja, et kõigil on olnud võimalik oma ideesid rakendada, piirkonna ettevõtted, MTÜ-d, KOVid alatavad projekte ja tegevusi, mis lähtuvad kohalike inimeste vajadustest. *„Alates strateegia koostamisprotsessist on piirkonna erinevate sektorite esindajatel võimalus oma ideid rakendada.“ (V1)*

Koostöö edendamise elemendi mõju ettevõttele pidas väga oluliseks 18-st vastajast viis vastanutest ja kaheksa hindas mõju oluliseks. Väheolulist mõju ettevõtte arengule nägi koostöö edendamises kaks vastajat ja üks pidas koostöö edendamise mõju mitteoluliselt. Kaks vastajat 18st ei osanud hinnata, kuivõrd koostöö edendamise element mõjutas ettevõtte arengut. Koostöö osas tõid juhtkonna liikmed välja, et koostöö kasvas erinevate huvigruppide vahel JAPis piirkondlikult, erinevate sektorite vahel ning ka ettevõtete endi vahel. Oluliseks peeti koostööd ka teiste LEADER-tegevusgruppidega. *„Nii on ka JAP piirkonnas suurenunud koostöö ettevõtetel omavahel kui ka ettevõtetel kohalike“ (V2)* *„Väga oluline on koostöö teiste LEADER-piirkondadega, kohtumised, kogemuste vahetused.“ (V4)*

Uuendusliikkuse mõju ettevõttele pidas väga oluliseks neli vastajat ja kuus vastajat hindas mõju oluliseks. Väheolulist mõju ettevõtte arengule nägi uuenduslikkuses kolm ja mitteoluliselt mõju samuti kolm vastajat. Kaks vastajat ei osanud uuenduslikkuse elemendi mõju ettevõtte arengule hinnata. Uuenduslikkuse elementi nähakse piirkonnas juhtkonna poolt selliselt, et piirkonnas, ettevõttes või MTÜ-s tehakse asju uutmoodi. Eraldi toodi välja

Avatud Talude Päeva, mis oli uudne algatus maal elamise idee propageerimiseks Järvamaal ning toimub alates 2014 üle Eesti. „*Uusi projekte ja uusi ideid on projektide kaudu piirkonda tulnud väga palju.*“ (V3)

Lõimitud ja mitut valdkonda hõlmavaid meetmete mõju ettevõttele väga oluliseks kolm vastajat ja neli hindas mõju oluliseks. Väheolulist mõju ettevõtte arengule nägi lõimitud ja mitut valdkonda hõlmavates meetmetes kuus ja mitteoluliseks pidas selle mõju kaks vastajat. Elemendi mõju kohta vastas üks vastaja, et mõju ei olnud. Kaks vastajat 18-st vastas, et ei oska elemendi mõju ettevõtte arengule hinnata. Integreeritud ja mitut valdkonda hõlmavad meetmete mõju olulisemateks aspektideks pidasid juhtkonna liikmed panustamist erinevatesse valdkondadesse: külaelu, ettevõtlus, kultuur, sport, ajalugu, turism, noored ja üldiselt kogu elu- ja looduskeskkond ning seda, et toetust said taotleda nii KOV-id, MTÜ-d kui ettevõtted. „*Strateegiliselt panustvad JAPi meetmed mitmetesse valdkondadesse: külaelu, ettevõtlus, kultuur, sport, ajalugu, turism, noored ja üldiselt kogu elu- ja looduskeskkond.*“ (V2)

Avaliku ja erasektori partnerluse mõju pidas kõikidest vastanutest väga oluliseks kolm vastanut ja kuus vastajat 18-st hindas mõju oluliseks. Väheolulist mõju ettevõtte arengule nägi avaliku ja erasektori partnerluses kaks vastajat ja mitteoluliseks pidas selle mõju kolm vastajat. Kaks vastajat märkis, et avaliku ja erasektori partnerluse element pole üldse ettevõtte arengut mõjutanud. Kaks vastajat 18st vastajat vastas, et ei oska elemendi mõju ettevõtte arengule hinnata. Avaliku ja erasektori partnerluse mõju otseselt projektide kohta juhtkonna poolt välja tuua ei osatud, pigem on avaliku ja erasektori partnerlus ühiste ideede ja JAP otsustusprotsessides rohkem välja tulnud. „*Kindlasti on oluline, et liikmed on erinevatest sektoritest ning ka meetmed on suunatud erinevatele sektoritele. Siinkohal kohe head näidet võibolla on keerline välja tuua, sest tegelikult iga erasektori otsus ja tegevus puudutab vähem või rohkem avalikku sektorit (töökohad, palgad, üldmulje jne) ja iga avaliku sektori otsus puudutab erasektorit (elukeskkond, teed, lumeliikkamine, maine jne) Ehk siis elemendi mõju on väga suur mõlemat pidi.*“ (V3)

Piirkonnapõhist lähenemist pidas väga oluliseks üks vastaja ja kaheksa vastajat 18-st hindas piirkonnapõhise lähenemise mõju oluliseks. Väheolulist mõju ettevõtte arengule nägi piirkonnapõhises lähenemises neli vastajat ja mitte oluliseks pidas selle mõju kolm vastanut.

Kaks vastajat 18st vastajat ei osanud öelda, kuivõrd on piirkonnapõhine lähenemine ettevõtte arengut mõjutanud. Piirkonnapõhine lähenemine on juhtkonna hinnangul tagatud nii otsustusprotsessides kui ka projektide baasil, kuid toetuste piirkondlik jagunemine sõltus erinevatest asjaoludest. *„Kõik piirkonnad on projekte esitanud ja rahastuse saanud. Piirkonda on terviklikult arendatud ja kõigil on olnud võimalus toetust taotleda. Iseasi, kas piirkondades oli parasjagu taotlejaid, kes taotlema tulid.“ (V4)*

Võrgustikutööd pidas väga oluliseks üks vastanu ja kuus hindas mõju oluliseks. Väheolulist mõju ettevõtte arengule nägi võrgustikutöös neli ja mitte oluliseks pidas selle mõju kolm vastajat 18st. Neli vastajat 18st vastajat vastas, et ei oska võrgustikutöö mõju kohta hinnangut anda. Võrgustikutöö on juhtkonna hinnangul väga oluline. Tekkinud on erinevad sihtgruppide võrgustikud ning oluline on ka JAPi liikmeskonna enda võrgustik. *„Võrgustikud on oluline osa piirkonna strateegia elluviimisel. Põhiliselt olid vaadelaval perioodil mitmed sihtgruppide võrgustikud. Võrgustike arendamisel oli oluline osa õppereisidel ja erinevatel koolitustel.“ (V1)*

Küsimusega nr 4.2 paluti vastajatel selgitada, kuidas on LEADER-lähenemise seitse elementi ettevõtet mõjutanud. 11 vastajat leidis, et seitse elementi on ettevõtet mõjutanud läbi koostöö nii inimeste, ettevõtjate, KOVi, kui kogukondade vahel. Oluliseks peeti ka võrgustike võimalusi ning uuenduslikkust ja piirkonnapõhist lähenemist. Kaks vastajat leidis, et LEADER-lähenemise seitsme elemendi mõju on vähene ja selgitasid, et aitab toetus ja oma ettevõtet arendades ei arvestata LEADER-strateegiat. Viis vastajat ei osanud selgitada kuidas LEADER-lähenemise seitse elementi on nende ettevõtet mõjutanud.

Küsimusega nr 4.3 uuriti LEADER-lähenemise seitsme elemendi mõju ettevõtte tegutsemise piirkonnas hindas oluliseks kuus vastajat, kes tõdesid, et ühiselt on võimalik piirkonda arendada ja koostööd teha. Väheoluliseks hindas LEADER-lähenemise seitsme elemendi mõju ettevõtte tegutsemise piirkonnale viis vastajat, kes selgitasid, et LEADER-lähenemise seitse elementi ei mõjuta ettevõtte tegutsemise piirkonda. 18-st vastajast seitse ei osanud selgitada missugune on LEADER-lähenemise seitsme elemendi mõju ettevõtte tegutsemise piirkonnas.

Küsimusega nr 4.4 uuriti LEADER-lähenemise seitsme elemendi mõju JAP tegevuspiirkonnale. 12 vastajat hindas mõju positiivseks ja oluliseks. Vastustes toodi enim olulisena välja võrgustiku osa ning koostööd ja ühistegevusi. LEADER-lähenemise seitsme elemendi mõju tegevuspiirkonna arengu seisukohast toodi välja kolmel korral, kuna LEADER-lähenemise seitse elementi aitavad tagada jätkusuutlikku toimimist ja teenuste jätkuvat arenemist. 18-st vastajast kuus ei osanud öelda ega vastanud, missugune on LEADER-lähenemise seitsme elemendi mõju JAP tegevuspiirkonnale.

LEADER-meetme üks eesmärk on tasakaalustatud areng. Juhtkonnalt uuriti küsimusega nr 6 kuidas seda 2008-2013 perioodil tagati, mida tehti teisiti perioodil 2014-2020 ning kuidas tagada tasakaalustatud arengut JAP-is tervikuna, erinevates piirkondades ja ettevõtete tasandil. Juhtkond leidis, et 2008-2013 kasutusel olnud piirkonnapõhise lähenemisega jätkamine oli hea otsus ja sellist lähenemist tuleb jätkata, mõju hindamist tuleb täpsustada ja tagada parem informeeritus JAPi toetusvõimalustest piirkonnas, et kogu piirkonnas oleks tagatud tasakaalustatud areng. „*Kindlasti on vaja täpsustada uuel perioodil projektide mõju hindamise teemat, tuua sisse mõju hindamise kriteeriumid.*“ (V1) „*Jätkata samamoodi, et kõik piirkonnad oleksid esindatud hindamiskomisjonides, juhtkonnas ja info jõuaks piirkondadesse.*“ (V3)

Sotsiaalse mõju aspektidest pidasid ettevõtjad 2008-2013 perioodil väga oluliseks võrgustikutöö ja koostööelemendi, teiste elementide puhul otsest seost ettevõtlusega ei nähta, kuid neid peetakse koos võrgustikutöö ja koostööelemendiga oluliseks JAPi tasandil ettevõtluse ja piirkonna tasakaalustatud arengu tagamiseks. Ettevõtjate hinnangud LEADER-lähenemise seitsmele elemendile erinevad juhtkonna hinnangutest. Juhtkonna hinnangul on kõik LEADER-lähenemise seitse elementi olulised JAPi tegevuspiirkonna strateegilisel arendamisel ja piirkondliku arengu tagamisel. Kõige vähem oskasid nii ettevõtjad kui juhtkond välja tuua integreeritud ja mitut valdkonda hõlmavate meetmete elemendi mõju. Väga täpseid hinnanguid LEADER-lähenemise seitsme elemendi rakendumise kohta vastajad ei andnud või ei osanud anda. Küsitlustes vastajate hulgas oli veidi alla poole neid, kes LEADER-lähenemise seitsme elemendi mõju ei osanud välja tuua. Järgmist strateegilist perioodi planeerides tuleb rohkem selgitada juhtkonnale, taotlejatele, liikmetele ja üldsusele paremini LEADER-lähenemise seitsme elemendi aluseid ja võimalusi, kuidas on sellega võimalik tagada piirkonna sotsiaalne areng.

KOKKUVÕTE

LEADER-lähenemise abil panustatakse kohalike tegevusgruppide kaudu maapiirkondade majandusliku arengu edendamisse ning meetme üldeesmärgiks on tegevuspiirkondade tasakaalustatud arendamine läbi LEADER põhielementide rakendamise. JAP tegevusgrupi üks strateegiline arengu prioriteet oli 2008-2013 aastal maaettevõtluse arendamine ning selleks töötati välja ettevõtlusmeetmed, mille peamine eesmärk oli ettevõtete konkurentsivõime kasv. Konkurentsivõime kasvu näitajateks oli müügitulu kasv, uute toodete/teenuste väljaarendamine ja uute töökohtade loomine. Euroopa Komisjon soovitab tegevusgruppides uurida LEADER-lähenemise sotsiaalmajanduslikke mõjusid kombineerides erinevaid meetodikaid ja teostada uuringuid pikema ajajooksul, kui vaid vahetult peale toetuse elluviimist (lk 33).

Uurimustöö eesmärgiks oli LEADER-meetme toetuste pikaajalise mõju väljaselgitamine pilootuuringuga JAP piirkonna 2008-2013 ettevõtlusprojektitoetuste baasil.

Teema avamiseks loodi teoreetiline alus ja püstitati uurimisküsimused, et selgitada välja LEADER-meetme ettevõtlustoetuste pikaajaline mõju JAP tegevuspiirkonnas.

Uurimusküsimus nr 1. Missugune on LEADER-meetme JAP 2008-2013 strateegia ettevõtluse investeeringu meetmete pikaajaline sotsiaalmajanduslik mõju? Vastus: Kõik piirkonnad said uuritavast meetmest rahastust, kuid nii rahastatud taotluste, toetuse saajate arv, keskmine toetuse summa piirkonnas ja piirkonna kogu toetuse summad olid piirkonniti erinevad. LEADER-meetme JAP 2008-2013 strateegia ettevõtluse investeeringu meetmete pikaajaline majanduslik mõju avaldub piirkonna arengus läbi ettevõtete müügitulu kasvu, uute väljaarendatud toodete/teenuste, piirkonda loodud uute töökohtadega 25 taotleja puhul, kes said kokku rahastuse summas 403 993 eurot. Küsitlusele vastajatest 15 täitsid strateegia eesmärgid, mis olid püstitatud seoses toodete ja teenustega. Vastajate poolt välja arendanud tooted ja teenused olid kaasaegsed ja konkurentsivõimelised ning need olid turul kauem kui strateegias nõutud kolm aastat. Üle poole rahastuse saanutest täitsid JAP 2008-2013 ettevõtluse investeeringumeetme eesmärgid. Meetme eesmärkidesse ei panustanud 15

taotlejat, kes said kokku rahastuse summas 327 353 eurot, kuna neil puudus ühel või mitmel aastal müügitulu või ei arendatud välja ühtki uut toodet ega teenust või puudusid töötajad. Sellisel viisil ei ole toetust efektiivselt kasutatud ja neil projektidel puudub pikaajaline sotsiaalmajanduslik mõju piirkonna arengule. 18st küsimustikule vastanud hindavad üle poole LEADER-toetust ettevõtlusele ja piirkonnale oluliseks. Juhtkonna hinnangul on JAP 2008-2013 strateegia ettevõtluse investeeringu meetmetel pikaajaline majanduslik mõju ettevõtlusele ja piirkonnale. JAP 2008-2013 strateegia ettevõtluse investeeringumeetmete pikaajaline sotsiaalne mõju avaldub piirkonna arengus läbi LEADER-lähenemise seitsme elemendi, millest enim on ettevõtlust mõjutanud võrgustikutöö ja koostööelement hindasid nii rahastuse saanud küsitletud kui ka juhtkond. 18st küsimustikule vastajatest veidi üle poolte leiavad, et kõik seitse elementi on olulised või väga olulised. Nelja juhtkonna liikme hinnangul on kõik LEADER-lähenemise elemendid piirkonda kui tervikut arendanud.

Uurimusküsimus nr 1.1. Kuivõrd ja mil määral on täidetud JAP 2008-2013 strateegia ettevõtluse investeeringu meetmete eesmärgid (saavutatud müügitulu kasv, uute toodete teenuste välja arendamine, uute töökohtade loomine) viis aastat peale projekti elluviimist? Vastus: 40st taotlejast, kes olid perioodil 2008-2013 saanud ettevõtluse investeeringumeetmetest toetust, oli 31 (83%) majandusaasta aruannetes kajastatud igal aastal müügitulu toetuse sihipärase kasutamise aja jooksul. Seitsmel rahastuse saanud puudus müügitulu ühel või rohkematel aastatel sellel ajal. Ekspordivõimekuse saavutas peale LEADER-projektitoetuse saamist üks ettevõtte kõigest 40st rahastuse saanutest. Müügitulu kasvu osas täitis meetme eesmärgi kuus rahastuse saanut, kellel iga-aastaselt viie aasta jooksul müügitulu kasvas. 31 ettevõttel oli müügitulu kord kasvav kord kahanev, kuid sihipärase kasutusaja lõpuks üldiselt oli müügitulu kasvanud võrreldes rahastuse saamise aastaga. Ainult langes müügitulu kahel rahastuse saanud. Ühel MTÜ-l puudus igal aastal müügitulu. Mitmeid kordi toetust saanud ettevõtete puhul ei ilmnenud alati peale rahastuse saamist majanduslik mõju. Küsitlustest ja intervjuudest selgub, et toetuse pikaajalist mõju müügitulule peetakse oluliseks ning selle põhjuseks on uute seadmete soetamine, uute toodete ja teenuste väljaarendamine, mis on võimaldanud ettevõtteid edasi arendada ja taganud ettevõtete konkurentsi. Mittetulundusektori esindajad tõid välja, et nende investeeringud ei olnud suunatud müügitulu kasvule ja olid pigem mittetulunduslikud, seetõttu ei peaks selliseid investeeringuid ettevõtlusmeetmest toetatama. Seega said ettevõtluse investeeringumeetmest toetust projektid, mis hindamiskriteeriumite järgi oleksid

pidanud olema toetatud elukeskkonna meetmetest. Üldiselt hinnati LEADER-projektitoetuse mõju müügitulule oluliseks nii ettevõtjate kui juhtkonna poolt, sest investeering aitas kaasa müüginõu kasvule.

JAP 2008-2013 strateegia nõue oli, et tooted ja teenused on turul vähemalt kolm aastat. Ankeetküsitlusele vastas 18 ettevõtet, mis tõid toetuse abil turule 36 uut toodet/teenust, sh ka MTÜ-de poolt kogukonnale mõeldud teenuseid, mis otseselt müügitulu ei mõjutanud. LEADER-projektitoetuse toel välja arendatud toodetest/teenustest oli viis aastat hiljem turul 15 rahastuse saanud ettevõtte tooted ja teenused, mis näitab, et täideti strateegia eesmärgid ja arendati välja kaasaegsed ja konkurentsivõimelised tooted/teenused, mis olid turul rohkem kui kolm aastat. Nii ettevõtjad kui juhtkond hindasid, et LEADER-toetustel on mõju toodete/teenuste väljaarendamisele, kuid erinevalt juhatajatest hindasid ettevõtjad, et mõju oli pigem lühiajaline kui pikaajaline. Vaatamata sellele, et ettevõtjad hindasid mõju lühiajaliseks, olid tooted ja teenused turul pikaajaliselt konkurentsivõimelised.

JAP 2008-2013 strateegia sihttasemeks töökohtade loomiseks oli 16 loodud töökohta ja 40 kaasnevat töökohta. 2008-2013 perioodi kokkuvõtte kohaselt loodis 24 töökohta ja 61 kaasnevat töökohta. Majandusaasta aruannete alusel loodi viie aasta jooksul peale toetuse saamist 40 ettevõtluse investeeringumeetmest toetust saanud taotleja poolt kokku 29 töökohta. Ettevõtete majandusaasta aruandeid analüüsides selgus, et uute töökohtade loomisele avaldas LEADER-ettevõtlustoetus olematut mõju 19 taotleja puhul, kus peale investeeringu tegemist uusi töökohti ei loodud. Neist 11-l jäi töökohtade arv muutumatuks peale rahastuse saamist ning järgnevatel aastatel töötajaid ei lisandunud. Kaheksa taotleja puhul oli töötajate arv toetuse sihipärase kasutamise ajal null. Valdavalt loodi töökohti ettevõtetes, mis said ühe korra toetust. Rohkem kui ühe korra toetust saanud ettevõtete puhul püsis töötajate arv pigem muutumatuks. Kuna töökohtade loomine on LEADER-meetme üks oluline hindamiskriteerium, siis tuleb edaspidi hindamisprotsessis jälgida, et ettevõtted, kus varem ei ole töötajaid olnud, loovad taotlejate järgselt töökoha ning kui projekti taotlusega on lubatud luua töökohti, siis tuleb ka seireprotsessis jälgida, kas töökohti luuakse. Töötajatega ettevõtete puhul märkisid küsitlusele vastanud ettevõtted, et oluline on ka töökohtade säilitamine. Küsitlusele vastanud märkisid, et toetuse abil säilitati üle 13 töökohta. 2008-2013 perioodil ei olnud JAPi strateegias ettevõtluse investeeringu meetme eesmärk töökohtade säilitamine, vaid uute töökohtade loomine, seega ei panustanud kõik

ettevõtted strateegia eesmärkide täitmisele. JAPi strateegia nõue oli, et töökohad kestaksid kolm aastat. Küsitlusele vastanutest 11 lõiid töökohad rohkem kui kolmeks aastaks. Mittetulundusektori esindajad tõid välja, et nende investeeringud ei olnud töökohti loovad, kuna pigem oli tegemist mittetulunduslike projektidega.

JAP 2008-2013 strateegia ettevõtluse investeeringumeetmete eesmärgid (saavutatud müügitulu kasv, uute toodete teenuste turule toomine, uute töökohtade loomine peale projekti elluviimist) täitsid üle pooled JAP 2008-2013 strateegia ettevõtlusmeetmete investeeringu toetuse rahastuse saanutest, kuid oli ka projekte, mis meetme eesmärke ei täitnud. Seetõttu on vajalik täiendada projektide hindamise kriteeriume ning jälgida mitmekordsete taotlejate puhul varasemate projektieesmärkide täitmist ja majandusnäitajate muutust investeeringu sihipärase kasutamise aja jooksul, et tagada tegevusgrupi poolt oma strateegias märgitud eesmärgid ning täita LEADER-meetme otseseid tulemuseesmärke.

Uurimusküsimus nr 1.2. Kuidas on LEADER-meetme toetused mõjutanud JAP piirkonna ja rahastuse saanud ettevõtete arengut? Vastus: JAP 2008-2013 ettevõtluse investeeringumeetmetest toetust saanud ettevõtete viie aasta müügitulu peale rahastuse saamist oli kokku 13 565 058 eurot. Piirkondlikult oli rahastatud ettevõtete viie aasta müügitulu vahemikus 608 766 eurost kuni 3 612 313 euroni. Alla 1 miljoni euro jäi toetust saanud ettevõtete piirkondlik kogu müügitulu viie aasta jooksul peale toetuse saamist Järva-Jaanis, Koerus, Koigis ja Roosna-Allikul. Üle 1 miljoni euro oli rahastatud ettevõtete müügitulu kokku Albu, Kareda, Kõue ja Paide piirkonnas. JAPi ettevõtluse investeeringumeetmest sai 31 ettevõtet 48 projektiga rahastuse teenuste arendamiseks. Üheksa ettevõtet sai toetust tootmise arendamiseks. LEADER-meetme toetuste toel arendati küsitlusele vastanute poolt JAP piirkonnas välja kokku üle 36 uue toodet/teenust, kuid piirkondlikult jagunesid välja arendatud tooted/teenused erinevalt. Kõige vähem arendati tooteid/teenuseid välja Koerus kaks toodet/teenust ja kõige rohkem tooteid/teenuseid arendati välja Karedal 10 toodet/teenust. 2008-2013 ettevõtluse investeeringumeetmetest rahastuse saanud ettevõtet majandusaasta aruannete alusel loodi kokku 29 töökohta viie aasta jooksul peale rahastuse saamist. Viies piirkonnas loodi rahastuse saanute poolt töökohti ühes piirkonnas 2 kuni 10, kokku loodi 34 töökohta. Kahes piirkonnas Koerus ja Koigis vähenes töökohtade arv rahastuse saanutel viie võrra. Roosna-Alliku piirkonnas jäi töötajate arv muutumatuks. 2008-2013 JAP ettevõtluse investeeringumeetmete toetused mõjutasid JAP

piirkonda erinevalt ja kõikide piirkondade tasakaalutatud areng ei olnud tagatud, sest toetuse toel oli piirkonniti erinev müügitulu kasv, välja arendatud tooted/teenused ja loodud töökohad.

Uurimusküsimus nr 1.3. Millist sotsiaalset mõju on LEADER-lähenemise seitse elementi avaldanud JAP tegevuspiirkonnale 2008-2013 vastajate hinnangul? Vastus: Sotsiaalse mõju aspektidest pidasid ettevõtjad 2008-2013 perioodil väga oluliseks võrgustikutöö ja koostööelementi, teiste elementide puhul otsest seost ettevõtlusega ei nähta, kuid neid peetakse koos võrgustikutöö ja koostööelemendiga oluliseks JAPi tasandil ettevõtluse ja piirkonna tasakaalustatud arengu tagamiseks. LEADER-lähenemise seitsmest põhielemendist on perioodil 2008-2013 ettevõtlusmeetmest rahastuse saanud taotlejate hulgas läbiviidud küsitluse järgi pea kõik elemendid olulised või väga olulised poolte vastajate hinnangul. Väga oluliseks ja oluliseks hindasid pooled küsitletud võrgustikutöö, piirkonnapõhise lähenemise, uuenduslikkuse, avaliku ja erasektori partnerluse, altpoolt tulevat algatuse ja koostöö edendamise mõju. Vaid lõimitud ja mitut valdkonda hõlmavate meetmete mõju hinnati pigem väheoluliseks või mitteoluliseks üle poolte vastanute poolt. Mõned vastajad ei osanud LEADER-lähenemise seitsme põhielemendi kohta hinnangut välja tuua. Sellest johtuvalt tuleks rohkem selgitada üldsusele LEADER-lähenemise seitsme elemendi sotsiaalseid mõjusid strateegia elluviimisel. Juhtkonna hinnangul on kõik LEADER-lähenemise seitse elementi olulised JAPi tegevuspiirkonna strateegilisel arendamisel ja piirkondliku arengu tagamisel. Koostöö kasvas 2008-2013 perioodil erinevate huvigruppide vahel JAPis piirkondlikult, erinevate sektorite vahel ning ka ettevõtete endi vahel. Oluliseks peeti koostööd teiste LEADER-tegevusgruppidega. Suurt mõju omasid erinevad võrgustikud, mis tekkisid valdkondlikult JAP tegevuspiirkonnas. Piirkonnapõhine lähenemine on juhtkonna hinnangul tagatud nii otsustusprotsessides kui ka projektide baasil, kuid toetuste piirkondlik jagunemine sõltus erinevatest asjaoludest. Kõige vähem oskasid nii ettevõtjad kui juhtkond välja tuua integreeritud ja mitut valdkonda hõlmavate meetmete elemendi mõju.

Uurimusküsimus nr 2. Milliseid LEADER-meetme pikaajalise mõju hindamise kriteeriume ja mõõdikuid on võimalik kasutada projekti tulemuste pikaajalise mõju hindamiseks järgmistel strateegilistel perioodidel? Vastus: Käesolevast töös katsetati 2008-2013 JAP piirkonnas rahastatud ettevõtluse investeeringu toetuste baasil LEADER-meetme pikaajalise

mõju hindamiseks pilootuuringus kombineeritud metoodikat, mille alusel tulevikus uurida 2014-2020 perioodil elluviidud investeeringute pikaajalist mõju ning teha ettepanekuid tegevusgrupi 2021-2027 strateegiasse. Pilootuuringus keskenduti JAP piirkonna kui mikrotasandi uurimisele kasutades diferentshinnangut võrdlusgrupita ja võrdluseks olid sama grupi minevikuväärtused, sest väikese juhtumiuuringu puhul ei ole võimalik koostada võrdlusgruppi. Pilootuuringu aluseks olid käesolevas töös väljatoodud EASi (lk 26) ja Justiitsministeeriumi mõjude hindamise metoodikad (lk 27). Uurimustöös rakendatud kombineeritud metoodika oli sobilik. Küsimustike, intervjuude ja dokumentide kvalitatiivse sisuanalüüsi ning küsimustike ja majandusaasta aruannete kvantitatiivse analüüsiga selgitati käesolevas pilootuuringus välja 2008-2013 määratud MAK LEADER-meetme ettevõtlustoetuste pikaajaline mõju JAP tegevusgrupi piirkonnas. Ettevõtluse investeeringumeetmete pikaajalise mõju hindamisel tuleb lähtuda investeeringu sihipärase kasutamise ajast ning selle aja jooksul seirata ettevõtete müügitulu ja töötajate arvu majandusaasta aruannete alusel, et välja tuua toetuse majanduslik mõju. Vastavalt Euroopa Komisjoni soovitustele (lk 34) täiendavalt kasutada uurimiseks küsimustikke ning uurida vastavalt tegevuspiirkonna eripäradele oma strateegilisi eesmärke: välja arendatud tooteid ja teenuseid, loodud ja säilitatud töökohti, lisaks uurida kui pikalt on tooted/teenused turul ning kui pikaks ajaks on töökohad loodud. LEADER-meetme sotsiaalse mõju uurimiseks tuleb uurida LEADER-lähenemise seitsme elemendi mõju küsitluse abil.

LEADER-meetme ettevõtlusvaldkonna investeeringud omavad pikaajalist mõju JAP tegevuspiirkonnas ning on oluline jätkata LEADER-meetme rakendamisega järgmistel perioodidel, et mitmekesistada maapiirkonna ettevõtlust ja tagada JAP tegevuspiirkonna tasakaalustatud areng.. Väga oluline on rakendada maapiirkonnas LEADER-lähenemise seitsme elemendi põhiste piirkonna tasakaalustatud arendamist, mis annab võimaluse viia ellu kohalikke strateegiad alt üles algatuste kaudu, avaliku ja erasektori partnerluse abil, mis baseerub uuenduslikkusel, edendab võrgustikutööd ning kus soositakse integreeritud ja mitut valdkonda hõlmavaid lähenemisi ja edendatakse koostööd. Järgmistel strateegilistel perioodidel on oluline toetuste määramisel lähtuda meetme eesmärkidest ning mittetulundusliku sisuga taotlused tuleb suunata ettevõtluse investeeringumeetmetest elukeskkonna arendamise meetmetesse. Täiendada tuleb projektide seire süsteemi ning kaaluda tegevusi, mida rakendada toetuse saajate osas, kes strateegilisi eesmärke ei täida.

Autoripoolsed ettepanekud JAP tegevusgrupile:

1. Luua tegevusgrupis LEADER-toetuste pikaajalise mõju hindamise süsteem.
2. Täiendada projektide hindamissüsteemi hindamiskriteeriume ja mõõdikuid; jälgida hindamisel projektide vastavust strateegia ja meetme eesmärkidele.
3. Täiendada ettevõtluse investeeringumeetmete projektide seiresüsteemi ja kasutada selleks käesolevas töös kasutatud mõju hindamise kriteeriume: müügitulu kasv, välja arendatud toodete/teenuste arv ja loodud/säilitatud töökohad.
4. Teostada ettevõtluse investeeringumeetmetest rahastatud ettevõtete seiret kogu investeeringu sihipärase kasutamise aja jooksul, st kuni viis aastat pärast rahastuse saamist.
5. JAP juhtkonnal lähtuda strateegiliste juhtimisotsuste tegemisel LEADER-meetme eesmärkidest, et tagada JAP tegevuspiirkonna tasakaalustatud areng ja toetuste pikaajaline mõju investeeringute sihipärase kasutamise aja jooksul.
6. Töötada välja ja võtta kasutusele mõjutusvahendid, mida rakendada toetuse saajatele, kui ilmneb, et taotleja ei täida projekti ja meetme strateegilisi eesmärke.
7. Suunata mittetulundusliku sisuga projektid ettevõtluskeskkonna arendamise meetmest elukeskkonna arendamise meetmesse, sest mittetulundusliku sisuga projektid ei panusta ettevõtlusmeetmete strateegilisesse eesmärkidesse, milleks on müügitulu kasv, uute toodete/teenuste välja arendamine ning uute töökohtade loomine.
8. Arvestada LEADER-lähenemise seitsme elemendi võimalustega piirkonna tasakaalustatud arendamisel.
9. Teavitada üldsust LEADER-meetme eesmärkidest, elementidest ja järgida neid oma otsustes ja tegevustes.
10. Viia läbi uuring LEADER-meetme 2014-2020 perioodi ettevõtlusvaldkonna investeeringutoetuste sotsiaalmajanduslike mõjude hindamiseks kasutades käesolevas töös piloteeritud metoodikat: milline on olnud müügitulu kasv; mitu uut toodet/teenuste turule on toodud; kui kaua tooted/teenused on turul; mitu uut töökohta on loodud; kui kauaks töökohad luuakse või mitu töökohta on säilitatud ettevõtluse investeeringutoetuste toel ja kuidas mõjutavad ja on rakendunud piirkonnas LEADER-lähenemise seitse põhi elementi.

Töö eesmärk on täidetud ja uurimusküsimused on saanud vastused.

Magistritöö praktiline väljund on MAK LEADER-meetme JAP tegevuspiirkonna 2008-2013 ettevõtluse investeeringumeetmete pikaajalise mõju hindamise metoodika ja tulemused, mida saab kasutada JAP tegevuspiirkonna 2014-2020 strateegia pikaajalise mõju hindamisel ning teha selle alusel ettepanekud JAP tegevuspiirkonna 2021-2027 strateegiasse. Uuringus piloteeritud metoodikat saab kasutada LEADER-meetme pikaajalise sotsiaalmajandusliku mõju hindamisel ka teistes LEADER tegevusgruppides, kuna hindamiskriteeriumid ja mõõdikud vastavad MAK LEADER-meetme tulemusmõõdikutele.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. A Comprehensive guide for social impact assessment. (2006). Centre for Good Governance. <https://pdf4pro.com/view/a-comprehensive-guide-for-social-impact-assessment-31ceeb.html> (08.05.2021)
2. A short guide to the European Commission's proposals for EU rural development after 2013. (2011). European Commission. European Network for Rural Development. pp 24. <https://op.europa.eu/et/publication-detail/-/publication/1ae401a0-5dfc-4ee6-90403d859d3d9cfe> (08.05.2021)
3. **Ahmad, N., Seymor, R.G.** (2008). Defining Entrepreneurial Activity: Definitions Supporting Frameworks for Data Collection. Social Science Research Network. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1090372 (13.10.2019)
4. **Anspal, Silva.** LEADER-meetme ettevõtlustoetuste pikaajaline mõju MTÜ Järva Arengu Partnerid piirkonnas. Autori intervjuu. Üleskirjutis. Roosna-Alliku. 31.03.2021.
5. **Capello, C., Nijkamp, P.** (2009). Handbook of Regional Growth and Development Theories. pp 145.
6. **Creswell, J.W.** (2003). Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage Publications, pp 24.
7. Doing Business. (2014). Centre for Good Governance. Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises. The World Bank. International Finance Corporation. pp 306.
8. EASi ettevõtlus- ja innovatsioonipoliitika meetmete vahehindamine. Lõpparuanne. (2017). Tallinn, Tartu: Civitta Eesti AS. 195 lk. https://www.eas.ee/wp-content/uploads/2015/11/EAS_ettev%C3%B5tlusmeetmete-vahehindamine_1%C3%B5pparuanne.pdf (20.07.2020)
9. Eduaruanne. Kõigi Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide jaoks vajalik teave ja hindamine. (2019). Tallinn. lk 63. <https://docplayer.ee/168995944-Eduaruanne-k%C3%B5igi-euroopa-struktuuri-ja-investeerimisfondide-jaoks-vajalik-teave-ja-hindamine.html> (08.05.2021)
10. Eduaruanne. Kõigi Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide jaoks vajalik teave ja hindamine. (2019). Tallinn: lk 63. <https://docplayer.ee/168995944-Eduaruanne-k%C3%B5igi-euroopa-struktuuri-ja-investeerimisfondide-jaoks-vajalik-teave-ja-hindamine.html> (08.05.2021)

11. Eesti ettevõtluse kasvustrateegia 2014-2020. September 2013. (2013) Tallinn: Eesti Vabariigi Majandus-ja Kommunikatsiooniministeerium. <https://kasvustrateegia.mkm.ee/> (20.07.2020)
12. Eesti ettevõtluspoliitika 2007-2013. Lõpparuanne. (2014) Tallinn: Eesti Vabariigi Majandus-ja Kommunikatsiooniministeerium. lk 24. https://www.mkm.ee/sites/default/files/ettevotluspoliitika_lopparuanne.pdf (08.05.2021)
13. Eesti maaelu arengukava 2007-2013 Leader-meetme kohalike tegevusgruppide strateegiate vahehindamine. Lõpparuanne. (2013) Põllumajandusministerium. OÜ Cumulus Consulting, Tallinna Ülikooli Eesti Tuleviku-uuringute Instituut, OÜ Consultare, OÜ Nutifikaator. lk 54.
14. Eesti maaelu arengukava 2007-2013 Leader-meetme projektitaotluste rakendamistulemuste analüüs 01.01.2007–30.06.2013. (2013). Tartu: Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut. lk 28. <https://dspace.emu.ee/xmlui/handle/10492/5353> (08.05.2021)
15. Eesti Maaelu Arengukava 2007-2013 neljanda telje „Leader“ projektitaotluste rakendamistulemuste analüüs 01.01.2007-30.06.2011.a. (2011). Tartu: Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut. lk 24. <https://dspace.emu.ee/xmlui/handle/10492/5292> (08.05.2021)
16. Eesti Maaelu Arengukava 2007-2013. (2015). Maaeluministeerium. lk 279. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/mak-2007/mak-2007-2013-taistekst-2015.pdf> (20.07.2020)
17. Eesti Põllu- ja Maamajanduse Nõuandeteenistus. Maaettevõtlus. [veebileht] <http://www.pikk.ee/valdkonnad/maaettevotlus#.VgGrb9-qqko> (21.12.2020)
18. Eesti rahvastik. Hinnatud ja loendatud. (2014). Tallinn Statistikaamet.: lk 184.
19. Elanike teadlikkus Eesti maaelu arengukavast ja Euroopa Merendus- ja Kalandusfondist. (2020). Maaeluministeerium. Turuuuringute AS. lk 64. [veebileht] <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/uuringud/uuring-2020-mak-emkf-teadlikkus.pdf> (19.07.2020)
20. Ettevõtlus- ja innovatsioonipoliitika vahehindamine nr 21. (2012). Tallinn. Eesti Vabariigi Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. lk 126. https://www.mkm.ee/sites/default/files/inno_21.pdf (08.05.2021)
21. Ettevõtlus- ja innovatsioonipoliitika vahehindamine. (2014). Tallinn: Eesti Vabariigi Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. 162 lk. https://www.mkm.ee/sites/default/files/inno_21.pdf (08.05.2021)
22. European Commission. Social Economy. [veebileht] https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_en (27.07.2020)
23. **Fayolle, A.** (2007). Entrepreneurship and New Value Creation: The Dynamic of the Entrepreneurial Process. Cambridge: Cambridge University Press. pp 262.

24. **Grindsted, A.** (2005). Interactive resources used in semi-structured research interviewing. – Journal of Pragmatics, Vol 37, Iss.7, pp. 1015-1035.
25. Guidelines and Principles For Social Impact Assessment. (1994). The Interorganizational Committee on Guidelines and Principles for Social Impact Assessment. pp 33.
26. Guidelines evaluation of LEADER/CLLD. August 2017. (2017). Bruessel: Euroean Comission– Directorate-General for Agriculture and Rural Development. European Evaluation Helpdesk. pp 44-76. https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/evaluation_publications/twg-03-leader_clld-aug2017.pdf (27.07.2020)
27. **Haken, R.** (2017). Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee ettevalmistav arvamus. Kogukonna juhitud kohaliku arengu lähenemisviisi eelised integreeritud kohaliku ja maaelu arengu jaoks. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017AE4384&from=ES> (20.07.2020)
28. **Henderson, J.** (2002). Building the Rural Economy With High-Growth Entrepreneurs. Economic Review, 87 (3), pp. 45- 70.
29. JAP tegevuspiirkonna arengu strateegilised valikud aastateks 2008 – 2013. (2008). MTÜ Järva Arengu Partnerid. 137 lk. http://jap.org.ee/upload/editor/files/JAP_STRATEEGIA-08-13_.pdf (06.01.2019)
30. Järvamaa maaettevõtluse uuring. Aruanne. (2012). Tartu: Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut. lk 44. <https://maakonnaplaneering.ee/documents/2845826/19109257/J%c3%a4rvamaa+maaettev%c3%b5tluse+uuring.pdf/a18aebf0-efd3-45d6-bbae-d78a7b7bcf6e> (11.04.2021)
31. Kogukonna juhitud kohalik areng. Ühtekuuluvuspoliitika 2014-2020 (2014). Euroopa Komisjon. https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/community_et.pdf (26.02.2020)
32. Kohalike tegevusgruppide strateegiate põhine visioon Eesti maaelu arengust. Leader meetme rakendamine kohalike tegevusgruppide poolt (2009-2011 I kvartal). Territoriaalne analüüs. (2011). Põllumajandusministeerium. Tartu: Geomeedia OÜ. lk 180.
33. Kohaliku initsiatiivi arendamine – LEADER-lähenemine Soovitused kohaliku tegevusgrupi tegevuspiirkonna strateegia koostamiseks. (2007). Tallinn: Põllumajandusministeerium. 40 lk.
34. Kohaliku tegevusgrupi toetus ja LEADER-projektitoetus 23.10.2015 nr 11. Riigi Teataja 27.10.2015 nr 11.

35. Konkurentsivõime kava „Eesti 2020“. (2012). Vabariigi Valitsus
https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/nrp2012_estonia_et_0.pdf
 (17.07.2020)
36. **Kuusik, S., Ohvri, T.** (2018) Maapiirkondade mitmekesistamine. Tartu: Eesti Maaülikool.
 102 lk.
37. Käibemaksuseadus 10.12.2003 Riigi Teataja nr 82, 554
38. **Laherand, M-L.** (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk. 384 lk.
39. Leader kohalikelt tegevusgruppidele kogutud seirenäitajate koondanalüüs Eesti maaelu arengukava 2007-2013 Leader-meetme hindamisküsimustele vastamiseks. (2015). Tartu: Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut. 20 lk.
https://dspace.emu.ee/xmlui/bitstream/handle/10492/5386/LEADER_seirenahtajad_aruanne.pdf (08.05.2021)
40. LEADER Local Development Strategies (LDS) Guidance on design and implementation. June 2016. (2016). European Commission. European Network for Rural Development. pp 31.
https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/enrd-guidance_lds.pdf (27.07.2020)
41. Leader-lähenemine: üldjuhend. (2006). Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus. pp 26.
<https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:136709/119953> (08.05.2021)
42. Leader-lähenemise rakendamine maaelu arengus. Eriaruanne nr 5 2010. (2010). Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus. lk 108.
https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR10_05/SR10_05_ET.PDF
 (20.07.2020)
43. LEADER-meetme raames antava kohaliku tegevusgrupi toetus. MAK 2014-2020. Meede 19.4
<https://www.pria.ee/toetused/leader-meetme-raames-antava-kohaliku-tegevusgrupi-toetus> (20.07.2020)
44. Leader-meetme raames antava kohaliku tegevusgrupi toetuse ja projektitoetuse saamise nõuded, toetuse taotlemise ja taotluse menetlemise täpsem kord. Vastu võetud Vastu võetud 27.09.2010 nr 59. Riigi Teataja nr 71, 538
45. LEADER-programmi toetuste jagamine. (2015). Tallinn: Riigikontroll. lk 47
46. LEADER-tegevusgrupi MTÜ Järva Arengu Partnerid tegevuspiirkonna arengustrateegia aastateks 2015-2020. (2015). MTÜ Järva Arengu Partnerid. lk 46. <https://japnet.ee/wp-content/uploads/JAP-STRAT-2020-muudatustega.pdf> (20.07.2020)
47. Linnalise, väikelinnalise ja maalise asustuspiirkonna tüübi ja klastrite määramise meetodika. (2018). Statistikaamet
48. Long term vision for rural areas. Ref.Ares (2020) 3866098. (2020). European Commission.
https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12525-Rural-development-long-term-vision-for-rural-areas_en (08.05.2021)

49. **Lukjanov, A.** (2002). Oma äri alustamine. Tallinn: Eesti-Ameerika Ärikolledž. lk 183
50. Maaelu arengu aruanne 2011. (2011). Tartu: Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut. lk 126. <https://dspace.emu.ee/xmlui/handle/10492/3726> (08.05.2021)
51. Maaeluministeerium. LEADER. [veebileht] <https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/maattevotlus-ja-maaelu/leader> (21.07.2020)
52. Maapiirkonna ettevõtjate olukord, arengutrendid ning toetusvajadus. Uuring. (2012). Tartu: Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut. lk 368. https://www.agri.ee/sites/default/files/public/juurkataloog/MAAELU/UURINGUD/2012/uuring_maaettevotlus_2012_aruanne.pdf (08.05.2021)
53. MAK 2014-2020 toetust saanud projektide abiga loodud töökohtade arv 2018. aastal. (2019). Maaeluministeerium. Põllumajandusuuringute Keskuse maamajanduse analüüsi osakond. lk 14. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/uuringud/uuring-2019-mak-2014-tookohad-2018.pdf> (29.07.2020)
54. **Mereste, U.** (2003). Ettevõtlus. Majandusleksikon I A-M. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastuse AS. lk. 176.
55. Mid-term evaluation of the Estonian Rural Development Plan 2007-2013. Summary of the evaluation results. (2010) Tallinn: Ministry of Agriculture. pp 305. https://www.agri.ee/sites/default/files/public/Midterm_evaluation_of_the_Estonian_Rural_Development_Plan_2007-2013_final_report.pdf
56. Mõjude hindamise meetodika. (2012). Justiitsministeerium, Riigikantselei. lk 59. https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/mojude_hindamise_meetodika.pdf (07.07.2020)
57. **Mäe, Maiu.** LEADER-meetme ettevõtlustoetuste pikaajaline mõju MTÜ Järva Arengu Partnerid piirkonnas. Autori intervjuu. Üleskirjutis. Roosna-Alliku. 29.03.2021
58. **Noorkõiv, R., Haljaste, K., Randaru, Ü., Sepp, V.** (2010). Soovitusi kohaliku tegevusgrupi tegevuspiirkonna strateegia arendamiseks LEADER-meetme raames. Geomedia. AS Pajo, 66 lk.
59. OECD Regional Outlook 2011: Building Resilient Regions for Stronger Economies, (2011). OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264120983-en> (08.05.2020)
60. Perioodi 2007–2013 struktuurivahendite mõju regionaalarengule. Uuringuaruanne. (2015). Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis ja Rakendusauuringute Keskus CentAR. lk 129.
61. Professional Academy. Marketing Theories PESTEL Analysis. [veebileht] <https://www.professionalacademy.com> (29.07.2020)

62. Põlevkivi kaevandamine ja sotsiaalmajandusliku mõju uuring. (2015). Poliitikauuringute Keskus Praxis. lk 162. <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/03/2013-Polevkivi-kaevandamise-ja-tootlemise-sotsiaalmajanduslikud-mojud.pdf> (29.07.2020)
63. Põllumajandusuuringute Keskus. LEADER. Maaeluvõrgustikutöö osakond. [veebileht] <https://maainfo.ee/index.php?page=66> (27.07. 2020)
64. **Raudjärv, M.** (2003). Ettevõtluskeskkonna majanduspoliitiline käsitlus. Tartu Ülikool. lk 8.
65. **Robson, C.** (2002). Real World Research: A Resource for Social Scientists and Practitioner-Researchers. 2nd ed. Oxford: Blackwell.
66. **Rünkla, J.** (2003) Ärianalüüs, Tallinn: Külim. lk 182.
67. **Saar, Arto.** LEADER-meetme ettevõtlustoetuste pikaajaline mõju MTÜ Järva Arengu Partnerid piirkonnas. Autori intervjuu. Üleskirjutis. Roosna-Alliku. 24.03.2021
68. **Saldre, Peeter.** LEADER-meetme ettevõtlustoetuste pikaajaline mõju MTÜ Järva Arengu Partnerid piirkonnas. Autori intervjuu. Üleskirjutis. Roosna-Alliku. 07.04.2021
69. **Siimon, A.** (2008) Organisatsiooniõpetus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. lk 224.
70. **Siimon, A., Kaseorg, M.** (2008). Ettevõtlusaktiivsus ja selle arendamise võimalused Eestis. – Eesti majanduspoliitilised väitlused. nr. 16, lk 219
71. Sobel, R. S. Entrepreneurship. The concise encyclopedia of economics. [veebileht] <http://www.econlib.org/library/Enc/Entrepreneurship.html> (09.01.2021)
72. Soovitusi kohaliku tegevusgrupi tegevuspiirkonna strateegia arendamiseks Leader-meetme raames. (2010). Põllumajandusministeerium. lk 67.
73. Sotsiaalsed ettevõtted Eestis. Väärtus ühiskonnale. 14 näidet. (2016). Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik. lk 65.
74. Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik. Mis on sotsiaalne ettevõtlus. [veebileht] <https://sev.ee/mis-on-sotsiaalne-ettevotlus/> 27.07.2020
75. Strateegilise planeerimise käsiraamat. (2006.) Tallinn: Rahandusministeerium. 63 lk.
76. Säästva Arengu Instituut. Säästva arengu sõnaseletusi. [veebileht] http://www.seit.ee/sass/?ID=1&L_ID=584 (27.02.2021).
77. The LEADER Approach: A basic guide. (2006). European Commission. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. pp 23. <https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/fms/pdf/2B953E0A-9045-2198-8B09-ED2F3D2CCED3.pdf> (08.05.2021)
78. The Social Business Initiative of the European Commission. Ref.Ares (2015) 5946494. (2015). European Commission. pp 8. <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/14583/attachments/3/translations/en/renditions/pdf> (20.07.2020)

79. **Thomas, H.** (2007). An analysis of the environment and competitive dynamics of management education, *Journal of Management Development*, Vol. 26, No. 1, pp. 9-21.
80. **Thuesen, A.A., Nielsen H.C.** (2014) A Territorial perspective on EU's LEADER Approach in Denmark: the added value of community-led local development of rural and coastal areas in a multi-level governance settings. *European Countryside* 4/2014: 307-326
81. Tulumaksuseadus. 15.12.1999. Riigi Teataja nr 101, 903
82. Uute maaelu Arengukavade edutegurid. (2013). European Commission. European Network for Rural Development. pp 16. https://enrd.ec.europa.eu/enrd-static/app_templates/enrd_assets/pdf/successful-programming/SuccessfulProgramming_A4Leaflet_ET_web.pdf (20.07.2020)
83. **Vanags, J., Jirgena, H.** (2008). Application of PEST-SWOT method in strategic planning of agriculture. Riga Technical University, Latvian Agricultural University. Pp 40-46. [veebileht] http://agrt.emu.ee/pdf/2008_1_vanags.pdf (20.07.2020)
84. **Varendi, M., Teder, J** (2008) Mis toimub ettevõttes? Ettevõtte hindamine ja arendamine. Õppematerjal. Haridus- ja teadusministeerium. SA Innove. 136 lk
85. **Veveris, A., Puzulis, A.** (2019) The Contribution of the LEADER approach to the development of rural areas in Latvia. Proceedings of the 2019 International Conference "Economic Science for rural development" No 50 Jelgava, LLU ESAF, 9-10 May 2019, pp. 217-224
86. **Õunapuu, L.** (2014). Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu: Tartu Ülikool. lk 212.
87. Äriseadustik. 15.02.1995 Riigi Teataja nr 26, 355
88. Ökonomeetriliste mudelite kasutamine toetuste mõju hindamiseks investeeringute teostamisele ja ettevõtjate jätkusuutlikkusele. (2013). Tartu: Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut. lk 89. https://www.agri.ee/sites/default/files/public/Investeeringute_m6ju.pdf (08.05.2021)

LISAD

Lisa 1. MTÜ Järva Arengu Partnerid 2008-2013 ettevõtluse investeringumeetmete rahastatud projektid

Jrk nr	Aasta	Meede	Taotleja	Projekti nimi	Piirkond	Toetuse summa
1	2	3	4	5	6	7
1	2009	3.2	Impeerium OÜ	Halumasina soetamine uue teenuse pakkumiseks	Paide	5 037 eurot
2	2009	3.2	Kilplane OÜ	Kilplaste Koja rekonstrueerimise II etapp	Kareda	26 035 eurot
3	2009	4.2	Müüsleri Saare Selts MTÜ	Kilplala ja vabadussõja teemaparkide ehitus- ja haljastusprojektide koostamine	Kareda	38 347 eurot
4	2009	4.2	Sõrandu Külaselts	Turimisihkohad lihtsalt kättesaadavaks	Koigi	3 920 eurot
5	2009	4.2	Südamaa Vabavald MTÜ	Teemapark "MINI-EESTI" eelprojekti koostamine ja visuaalse identiteedi loomine	Paide	38 311 eurot
6	2009	4.2	RANDAL BALTIC OÜ	Puhkus Sisukamaks	Paide	2 112 eurot
7	2009	4.2	MTÜ Norra Allikad	Norra Allikate Põhjavärv teenindushoone ehitusprojekt	Koeru	21 329 eurot
8	2009	4.2	OÜ TAMMSAARE MATKAKESKUS	Räätsadega kaunist Lõuna-Kõrvemaa loodust avastama	Albu	2 693 eurot
	2009				KOKKU	137 784 eurot
9	2010	3.2	OÜ Kaks Meistrit	OÜ Kaks Meistrit väikemeierei rajamine	Kareda	18 062 eurot
10	2010	3.2	OÜ Netsest	Muruniitmistehnika soetamine uue teenuse pakkumiseks	Kareda	2 873 eurot
11	2010	3.2	Kroonstar OÜ	Väiketraktori ja hooldusniiduki soetamine tegevuse laiendamiseks	Kareda	4 440 eurot
12	2010	3.2	Impeerium OÜ	Teehoolduse seadmete soetamine	Paide	9 778 eurot
13	2010	3.2	Hanshel OÜ	Maastiku ja jäätmaahoolduse seadme soetamine	Koigi	4 257 eurot
14	2010	4.2	Invapuhkus MTÜ	Invaturismi arendamine Järva maakonnas	Albu	6 496 eurot
15	2010	4.2	Müüsleri Saare Selts MTÜ	Vabadussõja teemaliste planšettide koostamine ja teemapargi sisustuse soetamine	Kareda	9 843 eurot
16	2010	4.2	Rabav OÜ	Looduse keskel	Albu	3 607 eurot
17	2010	4.2	Austrvegr Selts MTÜ	Kiruvere pärandkultuuri ja looduse teemapargi rajamise I etapp	Kõue	11 336 eurot
18	2010	4.2	OÜ TAMMSAARE MATKAKESKUS	Looduselamused nähtavaks	Albu	7 645 eurot
19	2010	4.2	Sihtasutus Noorte- ja Spordiklubi Keelutsoon	Nurmsi õppeväljaku ekstreemspordikeskus, I. järk	Paide	21 159 eurot
	2010				KOKKU	99 496 eurot
20	2011	3.2	Murueit OÜ	Investeeringud väikeettevõtte jätkusuutlikkuse tõstmiseks	Kõue	3 622 eurot
21	2011	3.2	Kilplane OÜ	Kilplaste Koda	Kareda	2 366 eurot

Lisa 1. järg

1	2	3	4	5	6	7
22	2011	3.2	Dipollo OÜ	MOBIILNE PIZZAKIOSK	Paide	15 021 eurot
23	2011	4.2	Rabav OÜ	Ettevõtte jätkusuutlik areng - majutusinventari soetamine	Albu	4 644 eurot
24	2011	4.2	Austrvegr Selts MTÜ	Viikinglaev Paunküla veehoidlale	Kõue	29 648 eurot
25	2011	4.2	MTÜ Roosna-Alliku Mõis	Roosna-Alliku Mõisaköögi sisustuse soetamine	Roosna-Alliku	7 311 eurot
26	2011	4.2	Sihtasutus Noorte- ja Spordiklubi Keelutsoon	Nurmsi õppeväljaku ekstreemspordikeskus, II järk	Paide	25 704 eurot
27	2011	4.2	Sinso EK OÜ	Amfiibsõiduk Argo	Koigi	15 112 eurot
28	2011	4.2	Kallisaba OÜ	Palliväljak - tantsupõranda ehitus	Albu	24 300 eurot
	2011				KOKKU	127 728 eurot
29	2012	3.2	Gromell OÜ	Gromell OÜ-le lintsae, järkamissae ja mootorsae soetamine	Koeru	8 051 eurot
30	2012	3.2	Sinso EK OÜ	HALUMASIN JAPA	Koigi	5 979 eurot
31	2012	3.2	Stik Autolammutus OÜ	STIK Autolammutus õueala rekonstrueerimine	Roosna-Alliku	37 792 eurot
32	2012	3.2	A & K Kõrtsi Talu FIE	Lambakasvatuseks vajalike vahendite ning halumasina soetamine	Koeru	6 779 eurot
33	2012	3.2	OÜ JALAKAS H.K.	HAKKUR	Paide	14 520 eurot
34	2012	3.2	Nelkeira OÜ	Halumasina soetamine	Koeru	5 670 eurot
35	2012	3.2	Impeerium OÜ	Lumepuhuri soetamine teenuse osutamiseks	Paide	6 336 eurot
36	2012	3.2	OÜ Elise Aed	Mäeküla taimemüügiplatsi turvamine ja kaasajastamine	Paide	2 638 eurot
37	2012	3.2	Bergwald OÜ	Koigi halupuu vabriku rajamine	Koigi	18 380 eurot
38	2012	3.2	Equilibre MTÜ	Equilibre keskuse hobuhalli ehitus	Roosna-Alliku	32 364 eurot
39	2012	3.2	Rabav OÜ	Puhkekompleksi territooriumile laste mänguväljaku, lõkkeplatsi ja varjualuse rajamine	Albu	3 000 eurot
40	2012	4.2	Turismitalud OÜ	Koeru viburada	Koeru	3 324 eurot
41	2012	4.2	Hunting Grupp OÜ	Hunting Puhkemaja rekonstrueerimine	Albu	37 700 eurot
42	2012	4.2	Taur Külalistemajad OÜ	Vao külalistemaja sisustuse soetamine	Koeru	23 036 eurot
43	2012	4.2	A.H Tammsaare Muuseum Vargamäel SA	Kõlakoda	Albu	16 146 eurot
44	2012	4.2	Karupoju OÜ	Karupoju puhkeküla	Kõue	8 904 eurot
	2012				KOKKU	230 620 eurot
45	2013	3.2	Gromell OÜ	Lintsae süsteemi paigaldamiseks vajalike Ervita mõisa lauda ümberehitustööde teostamine	Koeru	20 000 eurot
46	2013	3.2	OÜ Kaks Meistrit	Avatud talumeierei	Kareda	9 239 eurot
47	2013	3.2	RANDAL BALTIC OÜ	Vana-Veski Puhkemaja masinate ja seadmete soetamine	Paide	9 208 eurot
48	2013	3.2	Murueit OÜ	Uued tooted - uued turud	Kõue	7 452 eurot

Lisa 1. järg

1	2	3	4	5	6	7
49	2013	3.2	Sihtasutus Noorte- ja Spordiklubi Keelutsoon	Lennuvälja hooldustehnika	Paide	17 568 eurot
50	2013	3.2	A & K Kõrtsi Talu FIE	Lambakaalu ja aiapostide soetamine	Koeru	3 543 eurot
51	2013	3.2	Teele AE OÜ	Lillekaupluse esise territooriumi rekonstrueerimine	Järva-Jaani	2 290 euro
52	2013	3.2	Rabav OÜ	Kulude optimeerimine küttesüsteemi täiustamise kaudu	Albu	3 000 eurot
53	2013	3.2	Mõtlega Tigu OÜ	Lasergraveerimisseadme hankimine	Kareda	8 262 euro t
54	2013	3.2	OÜ TAMMSAARE MATKAKESKUS	Ettevõtte jätkusuutlik- ja keskkonnaasäästlik areng- Peamaja rekonstrueerimine	Albu	19 980 eurot
55	2013	3.2	Stik Autolammutus OÜ	Autode diagnostikaseadmed	Roosna-Alliku	13 702 eurot
56	2013	3.2	Kõue Varahaldus SA	Termokaamera	Kõue	1 203 eurot
57	2013	3.2	A & K Kõrtsi Talu FIE	Lammaste hoolduspuuri ja kogumisaia soetamine	Koeru	1 970 eurot
58	2013	3.2	FarmStop OÜ	Algus!	Koigi	1 148 eurot
59	2013	3.2	Dipollo OÜ	PizzaBussi Arendus	Paide	4 668 eurot
60	2013	3.2	Veskioru Puhkeküla OÜ	Cateringi teenuste edasiarendamine	Kareda	4 772 eurot
61	2013	3.2	MoobelSL OÜ	Kvaliteetne töökeskkond maakohta!	Järva-Jaani	2 078 eurot
62	2013	3.2	Rabav OÜ	Teenustele lisandväärtuse loomine konkurentsivõime tõstmiseks	Albu	2 699 eurot
63	2013	3.2	OÜ TAMMSAARE MATKAKESKUS	Ettevõtte jätkusuutlik- ja keskkonnaasäästlik areng- päikeseküttesüsteemi abil	Albu	2 937 eurot
	2013				KOKKU:	135 721 eurot
	2009-2013				KOKKU:	731 346 eurot

Lisa 2. Veebiküsitluse küsimustik

Lugupeetud Vastaja!

Olen Eesti Maaülikooli maamajanduse ja finantsjuhtimise teise kursuse üliõpilane Sille Pudel. Kirjutan oma magistritööd teemal „LEADER-meetme ettevõtlustoetuste pikaajaline mõju MTÜ Järva Arengu Partnerid piirkonnas“. Seoses sellega palun Teil osaleda küsitluses, et analüüsida 2008-2013 määratud LEADER-ettevõtlustoetuste pikaajalist mõju (viis ja rohkem aastat peale projekti lõppemist) MTÜ Järva Arengu Partnerid tegevuspiirkonnas.

Küsimustele vastamine võtab aega umbes 35 minutit. Teie hinnang ja arvamus väga oluline.

Vastuseid kasutatakse üldistatud kujul ja vastajad jäävad anonüümseks.

Tänan, et leiate aega vastamiseks. Küsimustikule vastamisel tekkivate küsimuste korral võib ühendust võtta e-maili aadressil sille@japnet.ee või telefonil 53461953.

Lugupidamisega,

Sille Pudel

Ettevõtte nimi*¹(kohustuslik)

1. **Tooted/teenused** – 2008-2013 JAP tegevuspiirkonnas LEADER-projektitoetuste baasil välja arendatud tooted/teenused

1.1 Mitu uut toodet/teenust arendati välja 2008-2013 LEADER-projektitoetus(t)e baasil teie ettevõttes?*

0 toodet/teenust

1 toode/teenus

2 toodet/teenust

3 toodet/teenust

4 toodet/teenust

5 toodet/teenust

1.1.1 Kui vastasite, et välja arendati „0 toodet/teenust“, siis palun põhjendage, miks LEADER-toetuste baasil tooteid/teenuseid välja ei arendatud. Kui olete põhjendanud, siis vastake järgmisena küsimusele 2.1

1.2 Palun loetlege 2008-2013 LEADER-projektitoetus(t)e baasil teie ettevõttes väljaarendatud tooted/teenused.

Lisa 2. järg

1.3 Kuivõrd pakub teie ettevõtte 2008-2013 LEADER-projektitoetus(t)e baasil välja arendatud tooteid/teenuseid 2018.aastal ja hiljem?

samas mahus

vähem

rohkem

ei paku

1.3.1 Palun põhjendage eelmise küsimuse vastust teie ettevõtte 2008-2013

LEADER-projektitoetus(t)e baasil välja arendatud toodete/teenuste pakkumise kohta 2018.aastal ja hiljem

2. **Töökohad** – 2008-2013 JAP tegevuspiirkonnas LEADER-projektitoetuste baasil loodud töökohad

2.1 Mitu töökohta loodi teie ettevõttes 2008-2013 LEADER-projektitoetus(t)e baasil?*

0 töökohta

1 töökoht

2 töökohta

3 töökohta

4 töökohta

5 töökohta

1.1.1 Kui vastasite eelmisele küsimusele "0 töökohta", siis palun põhjendage, miks teie ettevõttes LEADER-projektitoetuste baasil töökohti ei loodud.

Kui olete põhjendanud, siis jätkake vahele küsimused 2.2, 2.3 ja 2.4 ning vastake järgmisena küsimusele 2.5.

2.2 Kui vastasite 2.1 küsimusele, et teie ettevõttes loodi LEADER-projektitoetuse baasil töökohti, siis palun selgitage, mis aastal eelpool nimetatud töökohad loodi?

2009

2010

2011

2012

2013

2014 ja hiljem

Lisa 2. järg

2.3 Kui pikaks ajaks töökohad loodi?

kuni 1 aasta

2 aastat

3 aastat

4 aastat

5 aastat

6 ja enam aastat

2.4 Kuivõrd on teie ettevõttes LEADER-projektitoetus(t)e baasil loodud töökoht/töökohad alles 2018 aastal ja hiljem?

töökohti on sama palju

töökohti on juurde tulnud 1

töökohti on juurde tulnud rohkem kui 2

töökohti on vähenenud 1

töökohti on vähenenud rohkem kui 2

töökohti enam ei ole

2.5 Mitu töökohta säilitati teie ettevõttes 2008-2013 LEADER-projektitoetus(t)e mõjul? *

Ei säilitatud

Säilitati 1 töökoht

Säilitati 2 töökohta

Säilitati 3 töökohta

Säilitati 4 ja rohkem töökohta

Ei oska öelda

3. LEADER-projektitoetuste mõju - 2008-2013 LEADER-projektitoetuste pikaajaline mõju ettevõttele ja JAP tegevuspiirkonnale

3.1 Missugune on olnud 2008-2013 LEADER-projektitoetus(t)e pikaajaline mõju teie ettevõtte müügitulule? (müügitulu kasv viie aasta jooksul seisuga 31.12.2018) *

0% olematu

1%-4% vähene

5%-9% rahuldav

10%-14% hea

15%-19% väga hea

Lisa 2. järg

üle 20% suurepärase

3.1.1 Palun põhjendage, mis on teie poolt teie ettevõtte müügitulule antud hinnangu põhjused?

3.2 Missugune on olnud 2008-2013 LEADER-projektitoetuse pikaajaline mõju teie ettevõtte arengule (viis aastat peale projekti elluviimist)? *

0 - olematu

1 - vähene

2 - rahuldav

3 - hea

4 - väga hea

5 - suurepärase

3.2.1 Palun põhjendage oma hinnangut 2008-2013 LEADER-projektitoetus(t)e pikaajalisele mõjule teie ettevõttes? *

3.3 Palun selgitage, kui võrd omab/omavad 2008-2013 LEADER-projektitoetus(ed) pikaajalist mõju töökohtade loomisele teie ettevõttes? (viis aastat peale projekti elluviimist)*

3.4 Palun selgitage, kui võrd omab/omavad 2008-2013 LEADER-projektitoetus(ed) pikaajalist mõju teie ettevõtte müügitulu kasvule? (viis aastat peale projekti elluviimist) *

3.5 Palun selgitage, kui võrd omab/omavad 2008-2013 LEADER-projektitoetus(ed) pikaajalist mõju teie ettevõtte uute toodete/teenuste välja arendamisele. (viis aastat peale projekti elluviimist) *

4. LEADER-lähenemise seitse elementi - LEADER-lähenemise seitse põhielementi on järgmised: piirkonnapõhised kohaliku arengu strateegiad ehk piirkonnapõhine lähenemine, altpoolt tulev algatus ehk strateegiate väljatöötamine ja rakendamine alt-ülesse, avaliku ja erasektori kohalik partnerlus, uuendused ehk uuenduslikkuse soosimine, lõimitud ja mitut valdkonda hõlmavad meetmed ehk integreeritud ja mitut valdkonda hõlmav lähenemine, võrgustikutöö ehk võrgustiku töö edendamine, koostöö ehk koostöö edendamine

4.1 Kui võrd on LEADER-lähenemise seitse elementi teie ettevõtte arengut mõjutanud? *

Hindamise skaala – „väga oluliselt“, „oluliselt“, „vähe oluliselt“, „mitte oluliselt“, „üldse mitte“, „ei oska öelda“

Piirkonnapõhine lähenemine

Altpoolt tulev algatus

Lisa 2. järg

Avaliku ja erasektori partnerlus

Uuenduslikkuse soosimine

Lõimitud ja mitut valdkonda hõlmavad meetmed

Võrgustikutöö

Koostöö edendamine

4.2 Palun selgitage, kuidas on LEADER-lähenemise seitse elementi teie ettevõtet mõjutanud?*

4.3 Missugune on LEADER-lähenemise pikaajaline mõju ettevõtte tegutsemise piirkonnas? Piirkonnana mõistetakse omavalitsusüksusi enne 2017 aastal toimunud haldusreformi. *

4.4 Missugune on LEADER-lähenemise pikaajaline mõju JAP tegevuspiirkonnas? *

Täna vastamast!

Lisa 3. MTÜ Järva Arengu Partnerid tegevuspiirkonna elanike arv 31.12.2007 ja 31.12.2014 seisuga

Tabel 5. JAPi tegevuspiirkonna elanike arv 31.12.2007 ja 31.12.2014 seisuga (Autori koostatud JAP strateegia 2008-2013 lk 16,18 ja JAP strateegia 2015-2020 lk 4 andmete alusel)

JAP tegevuspiirkond	Pindala, km ² 31.12.2007	Rahvaarv (in) 31.12.2007	Elanikke km ² kohta 31.12.2007	Pindala, km ² 31.12.2014	Rahvaarv (in) 31.12.2014	Elanikke km ² kohta 31.12.2014
Albu	257,19	1410	5,48	257,19	1123	4,37
Ambla	X	x	x	166,45	1915	11,50
Järva-Jaani	126,82	1781	14,04	126,82	1500	11,83
Kareda	91,58	814	8,88	91,58	601	6,56
Koeru	236,82	2318	9,79	236,82	2126	8,98
Koigi	204,45	1120	5,49	204,45	892	4,36
Kõue	295,51	1591	5,38	x	x	x
Paide	300,4	1796	5,98	300,4	1556	5,18
Roosna-Alliku	132,11	1238	9,37	132,11	972	7,36
JAP piirkond kokku	1644,88	12 068	x	1515,82	10 685	x
<i>JAP piirkonna keskmine</i>	<i>205,61</i>	<i>1509</i>	<i>7,33</i>	<i>189,45</i>	<i>1335</i>	<i>7,05</i>

Lisa 4. MTÜ Järva Arengu Partnerid 2008-2013 ettevõtluse investeringumeetmete rahastatud summad piirkonna põhiselt ühe elaniku kohta

Tabel 6. 2008-2013 ettevõtluse investeringumeetmete rahastatud summad piirkonna põhiselt ühe elaniku kohta (Autor koostatud Statistikaameti ja LEADER-tegevusgrupi MTÜ Järva Arengu Partnerid tegevuspiirkonna arengustrateegia aastateks 2015-2020 alusel)

JAP tegevuspiirkond	elanike arv	toetuse kogu summa eurodes	toetus ühe elaniku kohta eurodes
Albu	1410	134 846	96
Järva Jaani	1781	4 368	2
Kareda	814	124 240	153
Koeru	2318	93 702	40
Koigi	1120	48 795	44
Kõue	1591	62 164	39
Paide	1796	172 061	96
Roosna-Alliku	1238	91 169	74
JAP tegevuspiirkond kokku	12068	731 346	x
<i>JAP tegevuspiirkonna keskmine</i>	<i>1297</i>	<i>91 418</i>	<i>61</i>

Lisa 5. Intervjuu küsimustik

1. **Kuidas olete olnud seotud JAP-iga ajavahemikul 2008-2013 ja 2014-2020?**
2. **Milliseid on LEADER-meetme pikaajalise mõju hindamise kriteeriumid?**
Kuidas ning millal peaks pikaajalist mõju uurima?
  - 2.1 **Missugune on olnud LEADER-meetme ettevõtlustoetuste pikaajaline mõju aastatel 2008-2013 JAP piirkonnas?** Palun kirjeldage missugune on mõju müügitulule, toodete/teenuste välja töötamisele, töökohtade loomisele või säilitamisele ja tooge näiteid.
3. **Kuidas on LEADER-meetme ettevõtlustoetused mõjutanud JAP piirkonna arengut, võttes aluseks JAP 2008-2013 strateegia prioriteedid?** Palun analüüsige seisuga 2021 a, lähtudes JAP 2008-2013 strateegia eesmärkidest.
  - 3.1 Millised eesmärgid neist on seisuga 2021 täidetud? Palun tooge näited.
  - 3.2 Missugused eesmärgid pole olulises osas täidetud? Miks?
  - 3.3 Mida tuleb teha, et nimetatud strateegilised eesmärgid saaksid edaspidi täidetud?
4. **Missugune on LEADER-lähenemise seitsme elemendi pikaajaline mõju JAP piirkonnas?** LEADER-lähenemise seitse elementi on: altpoolt tulev algatus, koostöö, uuenduslikkus, integreeritud ja mitut valdkonda hõlmavad meetmed, avaliku ja erasektori partnerlus, piirkonnapõhine lähenemine, võrgustikutöö. Palun kirjeldage iga elemendi mõju ja illustreerige oma väiteid näidetega.
5. **LEADER meetme eesmärk on piirkondade tasakaalustatud arendamine. Kuidas on seda eesmärki järgitud perioodi 2008-2013 hindamisel?**
  - 5.1 Mida tehti järgneval perioodil 2014-2020 teisiti võrreldes 2008-2013 aastatega, et seda eesmärki täita?
  - 5.2 Mida teha perioodil 2021-2028, et JAP piirkonna tasakaalustatud areng tagada ehk millised on ettevõtlustoetuste võimalused piirkonna pikaajaliseks tasakaalustatud mõjutamiseks perioodil 2021-2028?
  - 5.3 Kuidas tagada tasakaalustatud arengut JAP -is tervikuna, erinevates piirkondades ja ettevõtete tasandil?
6. **Kui Teil on ideid, mida ei saanud nende küsimuste raames vastata, siis lisage palun oma mõtted ja ettepanekud.**

LIHTLITSENTS

Lihtlitsents lõputöö salvestamiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ning juhendaja(te) kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta

Mina, Sille Pudel,
sünniaeg 07.01.1978,

1. annan Eesti Maaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda koostatud lõputöö LEADER-meetme ettevõtlustoetuste pikaajaline mõju MTÜ Järva Arengu Partnerid piirkonnas,

mille juhendaja on Maret Prits,

- 1.1. salvestamiseks säilitamise eesmärgil,
- 1.2. digiarhiivi DSpace lisamiseks ja
- 1.3. veebikeskkonnas üldsusele kättesaadavaks tegemiseks kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Lõputöö autor Sille Pudel */digitaalallkiri/*

Tartu, 13.05.2021

Juhendaja(te) kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta

Luban lõputöö kaitsmisele.

Maret Prits */digitaalallkiri/*
(juhendaja nimi ja allkiri)

13.05.2021